

Korpikommunistit ja kapitalistit kilpakentillä

Poliittisuus kajaanilaisissa urheiluseuroissa vuosina 1900–1939

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian Pro gradu - tutkielma

2.6.2021

Timi Kärki

Sisällys

Johdanto	3
1. Kajaanilaisen urheilun yhteisöllisyyden aika	16
1.1 Organisoidun urheilun askelmerkit piirretään huonoihin kenttäolosuhteisiin	17
1.2 Vakiintuvat toimijat ja seurat Kajaanissa	23
1.3 Kainuun ja Kajaanin yhdistävä urheilupiiri perustetaan	30
1.4 Vaikeista oloista huolimatta Kajaanissa urheiltiin	34
2. Sisällissota jakaa urheiluliikkeen myös Kajaanissa	40
2.1 Sisällissodan seuraukset Kajaanissa – ”Kallista viljaa niitti sodan valtias”	41
2.2 Kajaanin työväki uudessa työväen urheiluliitossa	48
2.3 Porvarillisen urheilun marssiaskel oikeaan päin 1920-luvun alkuvuosina	60
3. 1930-luvun Lapuan liike ja kommunistilait muuttamassa urheiluelämää.....	67
3.1 Äärioikeiston yhteydet urheiluun olivat yksittäisiä	67
3.2 Työväenurheilijoiden kiihkon lakipiste ja sitä seurannut ahdinko.....	73
3.3 Yhteiset askeleet kohti Helsingin olympialaisia	80
Loppulause.....	86
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	90

Johdanto

Urheilu ja liikunta ovat olleet oleellinen osa yhteiskuntaa yli sadan vuoden ajan. Liikunnan ja urheilun merkitys näkyy kansanterveydessä, ne aikaansaavat sosiaalista kanssakäymistä ja yhteisöjä ja ovat oleellinen osa kulttuuria. Urheilu ja politiikka ovat aina olleet kiinteässä yhteydessä toisiinsa, yhteyden ilmenemismuoto on vain vaihdellut. Kun 1900-luvun alussa poliittisuus on näkynyt esimerkiksi luokkataisteluna ja kansallisuusaatteena, nykyisin poliittisuus ilmenee rahanvaltana. Lähes kaikki suurimmat urheiluspektaakkelit viimeisen vuosikymmenen aikana ovat olleet maissa, joista raportoidaan ihmisoikeusrikoksia. Rahan avulla on lahjottu lukuisia urheilujohtajia ja sen avulla on pidetty jalkapallon MM-kisat Venäjällä, tulevat MM-kisat Qatarissa, vuosien 2008 ja 2022 Olympialaiset Kiinassa, yleisurheilukisat Dohassa ja lista jatkuu. Urheilua käytetään pehmeän vaikuttamisen ajojuhtana, ja negatiiviset mielikuvat kisamaasta jäävät hetkeksi unholaan.¹

”Politiikkaa ja urheilua ei tule sekoittaa” on muodostunut jo kliseeksi. Silti niiden välinen yhteys on jatkuvasti kiistelyn aiheena, sillä urheilun ja liikunnan historia kiinnittyy hyvin vahvasti politiikkaan ja sen tavoitteisiin. Tätä suhdetta on pohdittu jo yli kuuden vuoden ajan lähes viikoittain muun muassa Yle Puheen radio-ohjelmassa *Lindgren & Sihvonon*, jossa juontajat keskustelevalle ajankohtaisista urheiluaiheista. Jouko Kokkonen kiteyttää urheilun aseman näin: ”Urheilu ei ole yhteiskunnan peli, eikä irrallinen toimialue, vaan kiinteä osa sitä. Yhteiskunnalliset ilmiöt voivat kylläkin näkyä urheilussa terävämmin kuin muilla yhteiskunnan alueilla.”² Puolestaan urheilutoimittaja Saku-Pekka Sundelin kirjoittaa: ”Pitäisikö urheilun olla vain urheilua on täysin toissijainen kysymys, sillä se ei ole ikinä ollut muusta yhteiskunnasta erillinen saareke. Ei se edes voisi olla niin kauan, kuin urheilua seuraa ja harrastaa ihminen.”³ Urheilusta ja politiikasta kirjoitetaan jatkuvasti kolumneja, kirjoja ja tutkimuksia, ja se vahvistaa mielestäni näiden kahden suhdetta entisestään. Kenties oikea paikka pohdinnalle tässä julkisessa keskustelussa olisi se, kuinka politiikka näkyy erityisesti huippu-urheilussa, ja mitä hyviä ja huonoja puolia

¹ <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/09/20/kiinan-soft-power-eli-pehmea-vaikuttaminen>

² Kokkonen 2008, 20.

³ Sundelin 2020, 230.

sillä on. On muistettava, että suurin osa urheilusta ja liikunnasta on niin sanottujen normaalien kansalaisten harrastamaa arkipäiväistä kuntoliikuntaa, joka ei näy otsikoissa.

Tutkimuskohteenani on Kajaanin urheilun poliittisuus 1900-luvun alussa ennen talvisotaa. Valitsin tutkimuskohteekseni Kajaanin, koska olen itse kotoisin sieltä. Oman kotiseudun ja intohimon kohteen, urheilun, tutkiminen motivoivat minua. Tutkimukseni mahdollistaa tuoreen näkökulman Kajaanin urheiluelämän tutkimiseen, sillä kaupungin urheilua ja sen poliittisia ulottuvuuksia ei ole tutkittu laajasti.

Tutkimustilanne

Urheiluhistorian tutkimusta on tehty laajasti. Tuorein suunta suomalaisessa urheiluhistorian tutkimuksessa on paikallistutkimus, jossa tutkitaan tämän tutkimuksen mukaisesti paikallisia toimijoita. Tein myös itse kandidaatin tutkielman Kajaanin urheilun poliittisuudesta, mutta kapeammalla otteella kuin tässä pro gradussa. Tässä tutkimuksessa minulla on mahdollisuus tutkia aihetta laajempaa ilmiötä sosiaalisessa struktuurissa.

Paikallisen kontekstin hahmottamisessa käytän Panu Pulman ja Oiva Turpeisen yhteisessä Kajaanin historiasta: *Pikkukaupungin unelmia: Kajaani 1906–1976* (1994). Lisäksi perehdyn paikalliseen historiaan Antero Heikkisen (1986) kirjoittaman teoksen *Kainuun historia: 3, Hallinto ja kulttuuri 1720-luvulta 1980-luvulle* avulla. Koska tutkimuksessa on tärkeä ymmärtää työväestön erityispiirteet, hyödynnän Reijo Heikkisen ja Matti Lackmanin teosta *Korpikansan kintereillä - Kainuun työväenliikkeen historia* (1986).

Kainuun urheilun historiasta on tehty kaksiosainen yhteisö, joista käytän ensimmäistä osaa: Lauri Kiviniemen *Kainuun liikunnan ja urheilun historia* (1997). Kirja on auttanut minua hahmottamaan suuria linjoja kainuulaisessa ja kajaanilaisessa liikunnassa. Kiviniemi on tehnyt valtavan työn teosta varten, ja hän on käyttänyt seurojen asiakirjojen lisäksi huomattavan määrän lehdistömateriaalia.

Jotta ymmärrän liikunnan ja urheilun valtakunnallisia muutoksia, on minun hyödynnettävä tutkimuksia, joiden tutkimuskohde on Kainuun ulkopuolella. Yksi suomalaisen poliittisen historian ja työläisurheiluhistorian tutkimuksen kulmakivistä on Seppo Hentilän tekemä *Suomen työläisurheilun historia: 1, Työväen urheiluliitto 1919–1944* (1982). Kokonaisuudessaan kolmiosaisessa sarjassa Hentilä esittää työväenurheilun kehityksen laajasti.

Työväestön lisäksi suomalaiseen urheilukulttuuriin vaikutti porvarilliset toimijat, jotka olivat valtakulttuuria. Myös siinä oli omat sivujuonteensa muun muassa suojeluskuntaurheilun parissa. Suojeluskuntaurheilu oli merkittävä osa Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton, SVUL:n toimintaa, jota Erkki Vasara on tutkinut laajassa väitöskirjassaan *Valkoisen Suomen urheilevat soturit: suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918–1939* (1997).

Käytän vuonna 2000 julkaistua Leena Laineen tutkimusta *Työväen urheiluliikkeen naiset*, joka nimensä mukaan paneutuu siihen, miten urheilu on vaikuttanut suomalaisten työväen naisten elämään. Teos paneutuu tarkemmin työläisnaisiin ja naisliikkeeseen. Tutkimus on ensimmäinen suomalainen tutkimus naisurheilusta ja työläisnaisurheilusta. Laine on ollut mukana myös Paula Hihnalán (1996) toimittamassa teoksessa *Liikkeen puolesta. Työväen urheiluliiton naisia 1919–1996*. Teos on läpileikkaus kyseisen liiton naisten toiminnasta, ja suurin osa kirjasta on itse asiassa luettelo työväen urheiluliiton naistoimijoista. Ennen tätä luetteloa kirjassa on Laineen kirjoittama artikkeli *Voimistelevat ja urheilevat aatteen sisaret. Piirteitä työläisnaisten liikuntakulttuurin kehityksestä*. Teoksen tavoite oli olla pohjateoksena naisurheilun laajemmalle historialliselle tutkimukselle.

Yksi tutkimuskohteistani on naisvoimisteluseura Kajaanin Elo, joka kuului niin sanottuun naisten voimistelun valtakulttuurin vaikutuspiiriin. Käytän Irja Kleemolan kirjaa *Naisliikuntaa 100 vuotta: Suomen naisten liikuntakasvatusliitto 1896–1994*, jotta ymmärrän naisliikunnan ja -voimistelun yleisiä suuntia ja poliittista sijoittumista. Koska Kleemolalla on pitkä tausta liitossa toimimisesta, tällä voi olla vaikutusta siihen mitä ja miten liiton sisäisiä kiistoja käsitellään kirjassa. Kleemola ei ole historioitsija, eikä kirja täytä historiallisen tutkimuksen kriteereitä, ja siksi minun tulee käyttää tätä kirjaa enemmän historiikin tavoin, muistaen lähdekriittisyyden.

Jouko Kokkosen (2008) väitöskirja *Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952*, on Suomessa ensimmäinen, joka perehtyy nationalismiin ja urheilun yhteyteen 1900-luvun alussa. Tämä mahdollistaa uuden näkökulman tutkimukseeni. Väitöskirjassa Kokkonen on perehtynyt myös siihen, miten nationalismi näkyi eri lajien parissa.

Tutkimus, joka on kenties merkittävin työni metodologian kannalta, on Hannu Itkonen (1996) *Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta*. Itkonen perehtyy liikuntakulttuuriin sosiologian ja historiallisen sosiologian avulla. Tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä varsinkin järjestö- ja seurakulttuuri on ollut, ja miten se on muuttunut Suomessa vuosikymmenten vaihtuessa. Samalla tutkimuksessa paneudutaan seurojen ja organisaatioiden politiikkaan. Itkonen käyttää tutkimuksessaan laajasti Varkauden liikuntakulttuurin muutosta tapausesimerkkinä. Pyrin itse ymmärtämään tutkimuksessani samaan tapaan liikuntakulttuurin muutoksen, politiikan ja seurojen toiminnan luoman kokonaisuuden. Itkonen käyttämät akkulturaation ja hegemonian käsitteet ovat myös tutkimuksessani tärkeitä.

Reijo Häyrisen ja Leena Laineen kirja *Suomi urheilun suurvaltana (1989)* paneutuu laajasti Suomen urheiluelämään 1900-luvun alussa. Tutkimuksen valokeilassa ovat suomalaisten saavutukset 1908–1936 olympiakisoissa, mutta kirja paneutuu laajempiin yhteiskunnallisiin kokonaisuuksiin urheilun parissa. Teos avaa eri lajiliittojen välien selvittelyä, ja sitä millaista valtion urheilupolitiikka oli. Lisäksi tutkimus vertailee Suomen olosuhteita muihin kansainvälisiin verrokkeihin.

Suomen Urheilumuseon vuonna 2015 julkaisema ja Jouko Kokkosen kirjoittama *Suomalainen liikuntakulttuuri – juuret, nykyisyys ja muutossuunnat* auttaa minua hahmottamaan laajan kokonaisuuden suomalaisesta liikuntakulttuurista. Teos on merkittävä siinä mielessä, että siihen on puristettu valtava määrä tietoa tiiviisti ja selkeästi.

Hyödynnän Lauri Keskisen teosta *Seura tekee kaltaisekseen - Poliittinen sosialisatio varsinaissuomalaisessa työväenurheilussa vuosisadan vaihteesta 1920-luvulle (2011)* esimerkkinä siitä, miten urheiluhistoriallisessa tutkimuksessa voi käyttää sosiologian tutkimusta hyödyksi. Voin myös verrata omia tutkimustuloksia Keskisen tutkimukseen. Keskisen teos pureutuu nimensä mukaisesti poliittiseen sosialisatioon. Lisäksi työväenurheilua on tutkinut Antti Syrjäläinen, joka tutkii niin sanottujen loikkareiden toimintaa urheiluliittojen välillä väitöskirjassaan *Miksi siksi loikkariksi?: Huippu-urheilijoiden loikkaukset TUL:sta SVUL:oon 1919-1939 (2008)*.

Jukka-Pekka Leistolän tekemä pro gradu *Pelintekijät: Suomen Palloliiton ja Työväenurheiluliiton suhteet vuosina 1919–1955 (2000)* avartaa aiempaa ja myös nykyistä katsetta

urheilun menneisyyteen ja urheilukulttuurin tutkimuksen hieman virheellistä näkökulmaa kaksinapaisesta lähtökohdasta, jossa korostuvat vain SVUL:n ja TUL:n välit. Tutkimus huomioi Suomen Palloliiton erityisen puolueettoman aseman urheilukentän politiikassa.

Lisäksi hyödynnän kahta Suomen Urheiluhistoriallisen seuran julkaisemaa vuosikirjaa, joista löytyy useita käyttökelpoisia artikkeleita. Vuoden 2001 vuosikirjasta hyödynnän kahta artikkelia, Hannu Itkosen *”Mihin TUL pyrkii” – ohjelmalliset asiakirjat liikettä ohjaamassa*, sekä Petri Poikuksen *Atleetin ruumis, luokkataistelun sielu?* Vuoden 2006 vuosikirjasta käytän Hannu Itkosen ja Anna Katariina Salmikankaan artikkelia *Liikunnan paikalliskulttuurit muutoksessa: vertailussa Kajaanin Nakertaja – Hetteenmäki ja Valtimon Sivakkavaara*.

Myös seurojen historiikit ovat olleet tärkeitä tutkimuksessani. Saan rakennettua niiden avulla kokonaisuuden seuran toiminnasta. Samalla niistä voi huomata, mistä aiheista on kirjoitettu, ja mistä aiheista on vaiettu. Varsinkin sisällissodasta vaiettiin pitkään myös historiikeissa. Sulo Kyllösen historiikki *Kainuun Hiihtoseura. Historia 1931–1991* auttaa minua ymmärtämään, miksi hiihto on ollut merkittävässä asemassa Kainuussa ja Kajaanissa. Käytän myös Kajaanin Kuohun, Kajaanin Palloilijoiden sekä Kajaanin Kipinän historiikkeja apuna tutkimuksessa. Itkonen muistuttaa, että seurojen tarinat ja historiikit ovat pääasiallisesti seurajohdon tulkintoja menneisyydestä.

*Menneisyyden rekonstruointi tapahtuu moninaisin valinnoin, sillä niin kirjoittajat, näkökulmat, merkittävät tapahtumat ja saavutukset määritellään jo etukäteen. Seurajohto tuo esiin omia valintojaan. Tällä tavoin kuvataan seuran suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan, vallinneita kilpailutilanteita ja resursseja sekä tärkeiksi koettuja saavutuksia ja tuloksia.*⁴

Tämän takia historiikkeja ja vuosikertomuksia pitää osata myös käyttää oikein. Joissakin tapauksissa historiikkien taustat ovat selkeät, ja niiden tulkitsemisesta on hyötyä tutkimukselle, mutta joissakin tapauksissa seuratoimijoiden motiivit eivät ole läpinäkyviä.

⁴ Itkonen 1996, 95.

Tutkimustehtävä ja keskeiset käsitteet

Urheilun ja liikunnan konsepti saapui Kajaaniin vasta 1800-luvun lopussa ja alkoi hiljalleen vakiintua 1900-luvun alussa. Nykyihmisen silmin on outoa ajatella yhteiskuntaa, jossa terveyteen, kilpailuun ja hupiin tähtäävä liikunta on uutta ja mullistavaa. Suurella osalla 1800-luvun ihmisistä Suomessa ei välttämättä ollut aikaa tai energiaa ylimääräiseen reippailuun. Tätä urheilun ja liikunnan murrosta voi kenties nykyajassa verrata e-urheiluun ja sen tuomaan muutokseen.

Kajaani nykyisenä maantieteellisenä ja hallinnollisena kokonaisuutena on eri Kajaani kuin 1900-luvun alussa. Kajaani oli silloin huomattavasti pienempi kaupunki, johon vasta vuonna 1977 liitettiin entinen Kajaanin maalaiskunta.⁵ Jätänkin maalaiskunnan seurat pääasiassa tutkimuksen ulkopuolelle yhtä yksittäistä esimerkkiä pois lukien. Keskityn tutkimuksessa pääasiassa muutamaa urheiluseuraan. Tärkeimpiä tutkimuskohteita ovat **Kajaanin Kipinä**, **Kajaanin Kisa**, **Kajaanin Kuohu**, **Kajaanin Elo** sekä **Kajaanin Ärjy**. Lisäksi tutkimuskohteena ovat urheilupiirit, joihin seurat ovat kuuluneet. Olen valikoinut seurat niiden jäsenmäärän ja yleisen merkittävyyden puolesta. Viittaan tutkimuksessa myös muihin paikallisiin urheiluseuroihin, jotka ovat olleet tiettyä ajankohtana esillä syystä tai toisesta.

Taulukko 1. Tutkittavat urheiluseurat ja niiden taustat.

Seura	Toiminta- vuodet	Seuran lähtökohta	Urheiluliitto	Poliittiset kytkök- set
Kajaanin Urheiluseura	1903–1911	Halu perustaa kaupungin ensimmäinen urheiluseura ja edistää urheiluaatetta.	-	Porvarillinen sivistyneistö johdossa
Seminaarin Urheiluseura "Jyskyt"	1902->	Seminaarin koulun toverikunnan urheiluseura.	SVUL (Kainuun Piiri)	Toimijat aktiivisia suojeluskunnissa.
Kajaanin Kipinä	1908->	Vapaapalokunnan urheiluseura. Irtautui omaksi seuraksi 1921.	SVUL (Kainuun Piiri)	Porvarillinen sivistyneistö, valkoiset ja suojeluskunta
Työväen Voimistelu- ja urheiluseura Kajaanin Kisa	1905(1909) - 1930	Kajaanin työväenyhdistyksen urheiluseura.	SVUL (Kainuun Piiri) 1918 asti, 1919 TUL (Pohjois-Savon ja Kainuun Piiri)	Työväenliike, vahva kannatus kommunismiin.

⁵ Pulma & Turpeinen 1994, 322.

Naisvoimisteluseura Elo	1904->	Kajaanin ensimmäinen naisvoimisteluseura.	SNVL, SVUL (Kainuun Piiri), SNLL	Porvarillinen (nais)sivistyneistö
Kajaanin Ärjy *myöh. Kainuun Ärjy	1923- >	Rajavartioston "työpaikka-seura", keskittyi sotilasurheiluun.	SVUL (Kainuun Piiri)	Porvarilliset toimijat, oikeiston sotilaalliset toimijat
Kajaanin Kuohu	1932->	Yhteys työväenyhdistyksen toimintaan, kuitenkin itsenäinen toimija.	TUL (Pohjois-Savon ja Kainuun piiri)	Työväenliike
Kajaanin mlk:n Vesa	1921–1977	Maalaiskunnassa Koutanien kylän pieni urheiluseura.	SVUL (Kainuun Piiri)	Suojeluskunta

Urheiluseurojen lisäksi tutkimuksen kohteina ovat myös alueelliset urheilupiirit. Suurin osa tutkittavista seuroista kuului porvarilliseen Suomen voimistelu- ja urheiluliiton (SVUL) Kainuun Urheilupiiriin, ja Kajaanin Kisa ja Kuohu puolestaan kuuluivat sisällissodan jälkeen Työväen Urheiluliiton (TUL) Pohjois-Savon ja Kainuun Piiriin. Kajaanin Elo kuului suurimman osan tutkimusajankohdasta Suomen Naisten Liikuntakasvatusliittoon (SNLL). Näillä kaikilla liitoilla oli omat intressinsä ja konfliktinsa.

Pyrin tutkimuksessani selvittämään, toimivatko urheiluseurat sidosryhmiensä mukaan vai oliko seurojen toiminta valtakunnallisesta linjasta poikkeavaa. Seurojen yhteydet muihin toimijoihin ovat vaikuttaneet niiden päätöksentekoon ja poliittisiin kannanottoihin. Tarkastelen siis seuroja osana omaa urheilupiiriä ja sitä, miten kulloiseen piiriin kuuluminen vaikutti, tai minkälainen seuran asema oli piirissä ja sen toiminnassa.

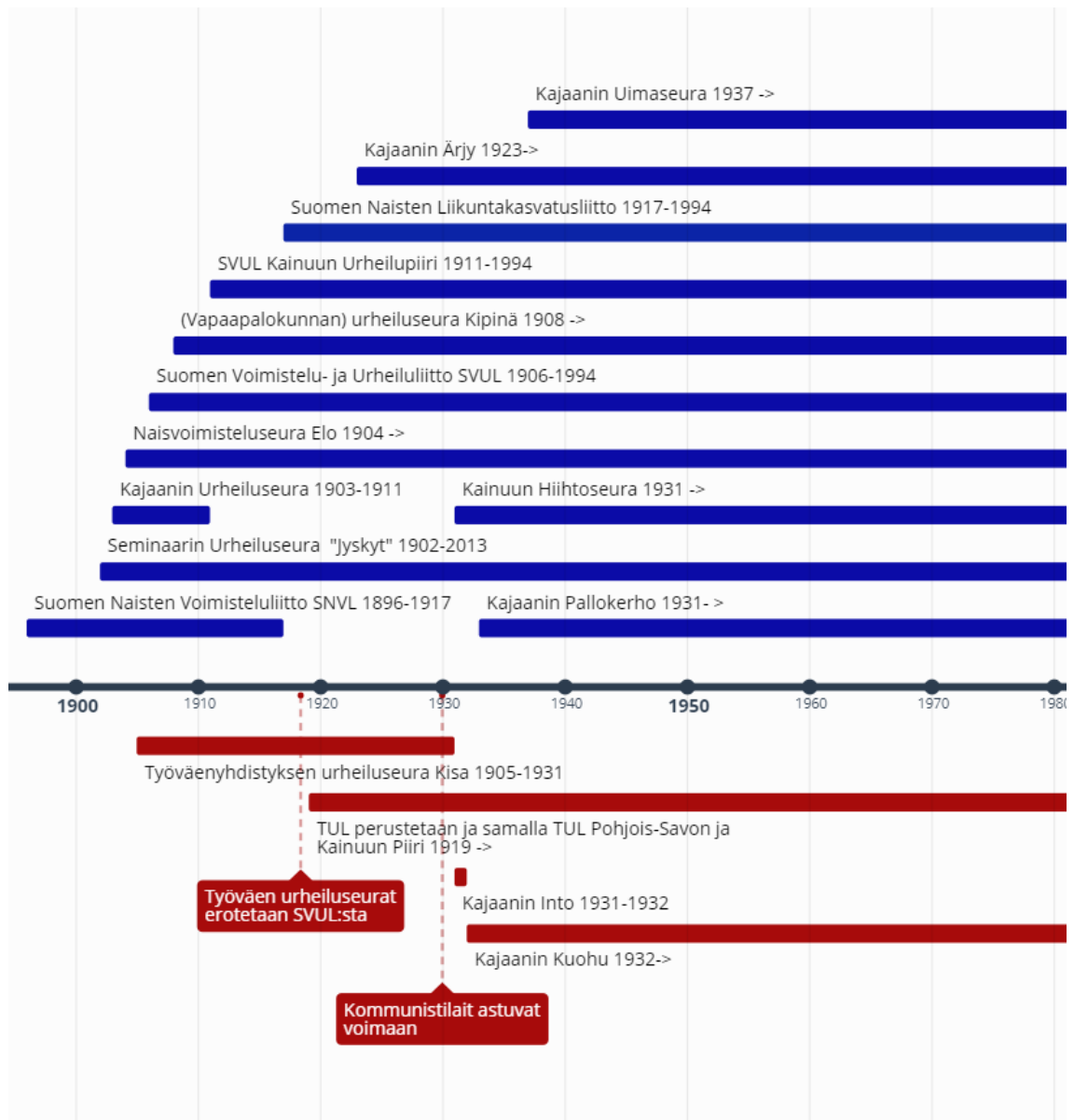
Tutkimuskysymykset tässä tutkimuksessa ovat seuraavia:

- Kuinka Suomen ja Kajaanin kaupungin poliittinen tilanne näkyi urheiluseuroissa ja urheilupiireissä tutkittavana ajankohtana?
- Ottivatko tutkittavat organisaatiot suoraan poliittista kantaa vai näkyivätkö ympäröivät poliittiset vaikutteet jollakin muulla tavalla?
- Oliko poliittisella suuntauksella merkitystä toimijoiden poliittiseen aktiivisuu-teen?

Tutkimukseni etenee pääasiassa kronologisessa järjestyksessä. Ensimmäisessä pääluvussa käyn läpi vuosisadan alkuvuodet ja urheilun organisoituminen sisällissotaan

saakka, toisessa luvussa käsittelen kaupungin politiikan ja urheiluliikkeen radikalisoitumista ennen 1930-luvun kommunistilakeja, ja viimeisessä luvussa käsittelen kommunistilakeja, niiden vaikutuksia ja lopulta eheytyvää urheiluliikettä ennen talvisotaa.

Janakaavio 1. Tutkimuksessa merkittävät urheiluseurat, urheiluliitot ja urheilupiirit.

Tässä tutkimuksessa perehdyn organisaatioiden asiakirjoihin mahdollisimman tarkasti, jotta saan selville, millaisia kannanottoja organisaatiot esittivät ajankohtaisiin poliittisiin

kysymyksiin, ja miten kaupungin ja maan politiikka näkyi kajaanilaisessa urheiluelämässä. Myös naisten liikunnan ja urheilun merkitys nousee esille tässä tutkimuksessa. Naisten urheilu on historian saatossa jäänyt miesten urheilun saaman huomion varjoon, ja tästä syystä aihetta on hyvä tutkia.

Politiikka on laaja ja kompleksinen termi, jonka historiallinen tutkimus vaatii tiettyjä rajoituksia ja täsmennystä. Politiikka voi sisällyttää lähes kaiken yhteiskunnallisen toiminnan, mutta tässä tutkimuksessa keskityn pääasiassa puoluepolitiikkaan ja vasemmistioikeisto rajalinjoihin. Lisäksi tarkastelen sitä, miten venäläistämistoimet vaikuttivat seuroihin ennen sisällissotaa. Kajaanissa urheiluseurojen poliittiset taustat ovat selkeästi erotettavissa ja seurojen aktiiviset toimijat olivat aktiivisia politiikassa. Yksinkertaisin ja yleisin tapa määrittää kaksi poliittista linjaa urheilussa ovat porvarillinen urheilu ja työväenurheilu. Tässä tutkimuksessa siis politiikka korostuu etenkin yhteiskuntaluokkien välissä. Tutkimuksen aikarajaukseen sijoittuu kaksi merkittävää ajankohtaa, joiden ympärillä oleva poliittinen ilmapiiri vaikutti urheiluun; sisällissota ja 1930-luvun vaihteen ääriliikkeet, kommunismi ja äärioikeisto.

Tässä tutkimuksessa naisliikunta ja -urheilu ovat tutkimuksen kohteena, ja siten sivuan myös sitä, miten sukupuoli vaikutti vuosisadan alussa liikuntaan Kajaanissa. Samalla tarkastelen eroa työväen naisurheilijoiden toiminnassa verrattuna valtavirran naisliikuntaan. Kielipolitiikka, eli kiistely ruotsinkielisten ja suomenkielisten kesken, ja sen vaikutukset eivät näkyneet Kajaanissa, sillä kaupunki on käytännössä aina ollut yksinomaan suomenkielinen.

Porvarillinen urheilu keskittyi kilpailun ohella maanpuolustuksellisiin tavoitteisiin. Maanpuolustuksellisten tavoitteiden lisäksi porvarillisessa urheilussa alkuvuosina esiin nousivat myös rotuteoriat. Esimerkiksi olympialiike oli merkittävässä asemassa oman kansakunnan muodostamisessa ja sen erityislaatuisuuden korostamisessa.

Suomessa työväenurheilijat kilpailivat eurooppalaisia tovereitaan ahkerammin ja kilpailu nähtiin niin sanottuna pakollisena pahana, sillä kilpailuun suhtauduttiin työväen parissa nyrpeästi. Koska kilpaileminen oli iskostunut suomalaiseen urheilukulttuuriin hyvin vahvasti, olisi sen mittava rajoittaminen vieraannuttanut osan urheilijoista pois työ-

väenliikkeestä.⁶ Työväenurheilussa esiin usein nousi ”kansan” ja työväenluokan sivistäminen urheilun avulla. 1900-luvun alussa työväen urheiluseurat olivat tiukassa yhteistyössä paikallisen työväenyhdistyksen kanssa.

Tutkimuksessa **urheilu** ja **liikunta** ovat tärkeitä ymmärtää omiksi kokonaisuuksiksi, vaikka ne ovat nykyisessä kontekstissa lähes synonyymejä toisilleen. Liikunta ja urheilu ovat kielellisesti tarkoittaneet hieman eri asiaa kuin nykyään. Tässä tutkimuksessa urheilu tarkoittaa pääasiassa kilpailua, tai siihen tähtäävää harjoittelua ja organisointia, eli kilpaurheilua. Liikunta tarkoitti 1900-luvun alkuvuosina yleishyödyllistä ruumiin terveyttä ja sosiaalisia suhteita ylläpitävää toimintaa, jonka tavoitteena ei ole ensisijaisesti menestys tai kilpailu. Samalla liikuntaan ja varsinkin voimisteluun kuului vahva oletus kasvatuksellisesta toiminnasta.⁷ Koska noin sadan vuoden aikana kielen ja sanojen merkitys on muuttunut, jotkin lähteiden sanavalinnoista voivat tuntua nykypäivän kontekstissa erikoisilta. Esimerkiksi propaganda on ollut käytännössä synonyymi mainokselle. Samoin valtavirran naisurheilu SNLL:n parissa on tutkimukseni kontekstissa liikuntaa, ei kilpailua. TUL:n naiset harrastivat myös kilpaurheilua, joten kahtiajakoisuus kilpailuun suhtautumisessa on nähtävissä myös naisurheilussa.

Tässä tutkimuksessa urheiluseuran käsite sisällyttää sen, että se on yhteisö tai yhdistys, jonka pääasiallinen tarkoitus on harjoittaa liikuntaa tai urheilua. Tutkittavana ajankohdana seurat eivät olleet aina rekisteröityjä yhdistyksiä. Osasyyn tähän oli esimerkiksi ylhäältä tullut poliittinen painostus, tai seuran toiminta oli niin pientä, ettei rekisteröitymistä koettu tärkeäksi. On tärkeää erottaa urheiluseura muista toimijoista, joiden parissa liikuntaa ja urheilua harrastettiin. Esimerkiksi suojeluskuntien, raittiusseurojen ja koululaisyhteisöjen parissa harrastettiin liikuntaa, mutta niiden pääasiallinen toiminta ei rajoittunut siihen.

Seurat, joita tutkin tarkimmin, eivät ole Kajaanin ensimmäisiä urheiluseuroja, mutta ne ovat ensimmäisiä pitkäkestoisia ja kestävästi organisoituneita yhdistyksiä tai muiden yhdistysten osia. Monien yritysten jälkeen Kajaaniin syntyi vuosikymmeniä toimineita urheiluseuroja. Niiden seurojen taustalla, jotka jäivät toimimaan pidemmäksi aikaa, on

⁶ Syrjäläinen 2008, 24

⁷ Kiviniemi 1997, 8.

sekä pitkäjänteisyyttä, organisointia että sattumaa. Myös seuran sosiaalinen rakenne vaikuttaa pysyvyyteen.

Hannu Itkonen on jakanut suomalaisen liikuntakulttuurin neljään eri kauteen. 1. Järjestökulttuurin kausi 1900–1930, 2. Harrastuksellis-kilpailullinen kausi 1930–1960, 3. Kilpailullis-valmennuksellinen kausi 1960–1980 ja 4. Eriytyneen toiminnan kausi 1980–nykypäivä. Oma tutkimukseni rajoittuu kahdelle ensimmäiselle aikakaudelle. Rajaukset eivät ole absoluuttisia, ja ne voivat vaihdella paikkakunnan mukaan.⁸ Tässä tutkimuksessa Itkosen rajaamat kaudet ovat erittäin käyttökelpoisia ja tarkkoja.

Lähteet ja menetelmät

Vaikka tutkimusaiheeni on laaja, tutkin aihettani mikrotasolta. Urheiluelämä on ollut todellisuudessa vain pieni osa kaupunkilaisten elämää. En kuitenkaan keskity yksittäisiin ihmisiin, vaan ryhmiin. Vaikka nostan esiin kaupungin merkittäviä toimijoita ja heidän yhteyksiään politiikkaan, tutkin ilmiötä ja yhteisöä. Sosiaalihistoria mahdollistaa sosiaalisten ryhmien tutkimisen, ryhmien merkityksen, aseman ja keskinäiset suhteet sekä näissä suhteissa tapahtuneet muutokset.⁹

Pääasiallisena lähteenä tutkimuksessani ovat seurojen, alueellisten urheilupiirien ja urheiluliittojen arkistoidut asiakirjat. Osa aineistosta on arkistoitu Kajaanin kaupunginarkistoon, ja osa taas löytyy Suomen Urheiluarkistosta. Tärkeimpiä asiakirjoja ovat kokouspöytäkirjat ja vuosikertomukset, joista saa selville seuran poliittisen ilmapiirin. 1900-luvun alun seurojen pöytäkirjoissa rönkyilee enemmän mielipiteitä kuin nykyisten yhdistyksien. Lähdeaineistoni on hyvin laaja, eikä se rajoitu pelkästään edellä mainittuihin asiakirjoihin. Koska esimerkiksi Kajaanin Kisan ja Kuohun asiakirjat ovat säilyneet huonosti tulipalon takia, olen tutkinut kaikkia asiakirjoja, mitä olen saanut käsiini; lehtileikkeitä, tilitositteita, kirjeitä ja oikeusasiasiakirjoja. Kiviniemi on kirjassaan käynyt läpi mittavan määrän kajaanilaisia sanomalehtiä, joista on saanut jotain lisätietoa. Jätän tässä tutkimuksessa ulkopuolelle kaupungin liikuntapolitiikan, eli sen, miten kaupunki tuki tai

⁸ Itkonen 1996, 215.

⁹ Haapala 1989, 19.

jätti tukematta liikuntaseuroja ja hankkeita. Vaikka kaupungin virkamiesten päätökset ovat myös poliittisia, eivät ne ole olennaisia tässä tutkimuksessa.

Selvitän sitä, nouseeko asiakirjoista esille poliittisia mielipiteitä ja toimia vai pyrkivätkö urheiluseurat pysymään politiikan ulkopuolella tai välttelemään poliittisia aiheita toiminnassaan. Lisäksi minun tulee ymmärtää tutkittavan ajan kirjoitustapaa, jotta ymmärrän kirjoitusten kontekstin. Poliittisen historian avulla kytken urheiluelämän herättämät reaktiot päiväpoliittisiin tapahtumiin silloin kuin se on tutkimukseni näkökulmasta perusteltua. Yksi suuritöinen vaihe työssäni on henkilöiden poliittisten yhteyksien löytäminen. Arkistoiduissa materiaaleissa ei yleensä eritellä yksilöiden poliittisia taustoja, eikä tutkimuskirjallisuudessani useinkaan nosteta esiin paikallisten päättäjien urheilutautaa. Täten vertailen seurojen johtokuntia ja muita aktiivisia jäseniä poliittisten puolueiden tai muiden organisaatioiden aktiivijäseniin.

SVUL Kainuun Urheilupiirin asiakirjat ovat säilyneet erittäin hyvin, ja niitä on valtava määrä, joten tässä tapauksessa kohtaan runsaudenpulan, ja valikoin ennakolta tutkimusta ajatellen oleellisemmalta vaikuttavat asiakirjat. Tärkeimpiä asiakirjoja ovat keskuhallituksen ja johtokunnan kokouspöytäkirjat ja toimintakertomukset. Koska kaikkien seurojen asiakirjat eivät ole säilyneet yhtä hyvin, käytän muun muassa Työväen Urheilulehteä, Työläisnaisten urheilulehteä sekä SNLL:n julkaisemaa Kisakenttä-lehteä saadakseni tietoa seurojen toiminnasta.

Suomen urheiluarkiston kokoelmista olen tutustunut Kajaanin Kuohun ja TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin asiakirjoihin sekä Kajaanin Ärjyn ja Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton asiakirjoihin. Koska Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitosta ei ole tehty kattavaa tutkimusta, olen tutustunut liiton alkuperäisaineistoon.

Suuri osa tutkimastani aineistosta jää viittaamatta kertaakaan, mutta tämä ei tarkoita sitä, että nämä asiakirjat eivät olisi tärkeitä. Koska hermeneuttis-fenomenologisessa tutkimuksessa pyrkimys on laajaan ymmärtämiseen, myös lähdeaineiston on oltava suuri. Hannu Itkonen muistuttaa omassa tutkimuksessaan, että kyseiseen tapaan liittyy myös ongelma.¹⁰ Aineisto tulee olemaan epätasapainossa toisiinsa suhteutettuna, ja tämän

¹⁰ Itkonen 1996, 94.

kanssa tutkija joutuu tasapainottelemaan. Lisäksi juuri oleellisen tiedon löytäminen ja tunnistaminen voi olla hankalaa suuren aineiston kanssa.

Tutkimuksessa siis historiallinen päättely ja kontekstin ymmärrys on tärkeää. Tutkimukseni on kvalitatiivinen, ja hermeneuttinen lähestymistapa tutkittaviin asiakirjoihin ja kirjallisuuteen on tärkeää. Koska urheilu ja politiikka ovat usein ilmiöpohjaisia tapahtumia, käytän hyödykseni fenomenologisia työkaluja. Fenomenologisen tutkimuksen kohteena on elämismaailma, jossa kokemuksellisuus tai elämyksellisyys on ihmisen maailmasuhteen perusmuoto. Fenomenologien mukaan ihmistä voidaan tutkia tuota maailmansuhdetta tarkastelemalla.¹¹

Hermeneuttinen ymmärrys fenomenologian ulottuvuudessa tarkoittaa ilmiöiden merkityksen oivaltamista. Hermeneuttinen kehä on toinen tärkeä käsite hermeneutiikassa. Se tarkoittaa sitä, että ymmärtäminen ei ala tyhjästä, vaan ymmärryksen perustana on se, miten kohde ymmärretään ennestään. Ymmärtäminen etenee kehämäisesti, uutta ja vanhaa tietoa yhdistäen.¹² Metodikirjallisuutena käytän myös Pentti Haapalan *Sosiaalihistoria. Johdatus tutkimukseen* (1989). Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi ovat tehneet vuonna 1989 metodologisen oppaan, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, jota käytän lisäksi metodologisena kirjallisuutena.

¹¹ Tuomi & Sarajärvi 2009, 34.

¹² Tuomi & Sarajärvi 2009, 34, 35.

1. Kajaanilaisen urheilun yhteisöllisyyden aika

Kajaani oli 1900-luvun alussa pieni kaupunki, joka alkoi kasvaa teollisuuden vaikutuksesta. Kainuu oli todella ”Nälkämaa”-nimityksensä arvoinen, olihan maakunta kärsinyt 1800-luvulla useasta vakavasta nälänhädästä. Vuonna 1910 Kajaanin väkiluku oli vain 2652 henkilöä ja se kasvoi tasaisella tahdilla vuoteen 1939, jolloin väkiluku oli 7877 henkilöä.¹³ Kaksi merkittävää vaikuttajaa kaupungin teollistumisessa olivat vuonna 1907 perustettu Kajaanin Puutavara oy, sekä vuonna 1904 valmistunut junarata Kuopiosta Kajaaniin. Junaradan mukana teollisuus synnytti kaupunkiin vahvan työläisväestön 1910-luvulla.¹⁴

Kajaanin alkavan teollistumisen myötä kaupunkiin tuli suuria rakennushankkeita, kuten Tihisenniemen teollisuusalueen eri tuotantoprojektit vuodesta 1901 alkaen. Samaan aikaan Kainuulle tärkeä tervakauppa alkoi merkittävästi vähentyä. Tämän myötä yhteiskunnan rakenne alkoi hiljalleen muuttua. Kajaanin sivistykselle ja tulevaisuuden koulutukselle tärkeä Seminaarin koulukompleksi rakennettiin vuosina 1901–1904. Muita Kajaanin kaupungin kehitykselle tärkeitä projekteja olivat Muurmannin radan rakentaminen Venäjälle vuonna 1915, mikä työllisti alueen väestöä, kuten myös Ämmänskosken voimalaitos vuonna 1917, jonka taustalla oli Kajaanin Puutavara Oy.¹⁵

Työväki oli yksi aktiivisista Kajaanin tapahtumien järjestäjistä vuosisadan alussa. Muita merkittäviä toimijoita olivat raittiusväki, seminaarin ja lyseon oppilaat sekä vapaapalokunta, joka oli työväenyhdistyksen ohessa merkittävin yksittäinen kaupungin huvitapahtumien järjestäjä.¹⁶ VPK:n toimintaan kuului palovartiointia ja myöhemmin varsinaisen palokunnan auttamista. VPK:n toiminta oli myös kunnan merkittävintä kulttuurista kansalaistoimintaa. Toiminnassa oli mukana ennen ensimmäistä maailmansotaa lähes 200 vapaaehtoista, mutta VPK:n toiminta hiipui vuosikymmenen vaihtuessa. VPK:n kenties merkittävin perintö oli kuitenkin sen kylkeen noussut urheiluseura Kajaanin Kipinä.¹⁷

¹³ Väkiluku- ja väestömuutostaulut, KSA ja TKA, SVT VI. Väestötilastoa.

¹⁴ Pulma & Turpeinen 1994, 20.

¹⁵ Tihisenniemelle rakentui ensin kaksiraaminen saha vuonna 1907, sulfiittiselluloosatehdas vuonna 1910 ja paperitehdas vuonna 1919. Pulma & Turpeinen 1994, 20,21,26,27, 47.

¹⁶ Kiviniemi 1997, 17.

¹⁷ Kajaanin Kipinän nimi on saanut inspiraationsa vapaapalokunnasta. Pulma & Turpeinen 1994, 95,96.

Vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenellä kaupunki oli puoluepoliittisesti vielä hyvin kehittymätön. Vuonna 1904 Kajaanin työväenyhdistys oli liittynyt sosiaalidemokraattiseen puolueeseen, ja vasta vuonna 1906 Nuorsuomalaiset liittyivät puoluepolitiikkaan. Suomen maalaisväen liitto, myöhempi maalaisliitto saapui kaupunkiin vasta myöhemmin. Myöskään Kajaanista ei löytynyt Suomalaisen puolueen edustajia ensimmäisiin vaaleihin. Vuoden 1907 vaaleissa Kajaanissa äänet jakautuivat seuraavanlaisesti: nuorsuomalaiset saivat 41,4 prosenttia äänistä, sosiaalidemokraatit 33,3 prosenttia, suomalainen puolue 23,9 prosenttia ja loput 1,4 prosenttia jakautuivat muille puolueille.¹⁸

Kajaanissa oli vuoden 1907 ensimmäisissä vaaleissa vasta 873 äänioikeutettua.¹⁹ Valtio päivien äänestysaktiivisuus alkoi melko korkeana Kajaanissa, ja 78,2 prosenttia miehistä äänesti vaaleissa. Koska Venäjän keisari Nikolai II turvautui useasti oikeuteensa hajottaa eduskunta, vaaleista tuli lähes vuosittainen tapahtuma, vaikka ne oli suunniteltu suoritettavan kolmen vuoden välein. Seuraavat vaalit olivatkin jo vuosina 1908, 1909, 1910, 1911 ja 1913. Samalla äänestysaktiivisuus laski.²⁰

1.1 Organisoituneen urheilun askelmerkit piirretään huonoihin kentalosuhteisiin

Kainuussa ja Kajaanissa urheilu ja liikunta syntyi, eli ja kärsi olemassa olevien olosuhteiden myötä, joskin Kajaani on ollut lähes aina eri liikuntamuotojen harrastuksessa ja kehityksessä Kainuussa edelläkävijänä. Hiihto ja luistelu olivat maakunnalle ominaisia lajeja jo 1800-luvun lopussa, olihan niiden harrastaminen talvisin helppoa ja luonnollista myös liikkumismuotona. Kainuun ensimmäiset hiihtokisat olivat jo vuonna 1888 Painuan Säräisniemellä, ja Kajaanissa oli omat kisansa vuonna 1891, joihin osallistui jopa 73 eri hiihtäjää eri puolilta maakuntaa.²¹

¹⁸ Heikkinen 1986, 158, 160, 162.

¹⁹ Pulma & Turpeinen 1994, 137.

²⁰ Heikkinen 1986, 162.

²¹ Kiviniemi 1997, 13. Heikkinen 1986, 108. Kainuu vakiintui vasta 1900-luvun alkuvuosina maakunnan nimeksi. Sitä ennen alueesta puhuttiin Kajaanin Kihlakuntana.

Kajaanissa toimi jo 1900-luvun alussa Kajaanin Urheiluseura ja muutama koululaisseura, kuten esimerkiksi Seminaarin koulun urheilijat, ”Jyskyt”. Nimi Jysky tulee Suomen ensimmäisestä seminaarista Jyväskylässä.²² Urheilua ei silti voinut sanoa erityisen organisoituneeksi. Organisoituminen alkoi vasta ensimmäisen vuosikymmenen vaihteessa.²³

Suomessa naisten liikunta organisoitui ensimmäisenä omana liikkeenään. Kaksikielinen Suomen Naisten Voimisteluliitto (SNVL) perustettiin jo 26.2.1896, kymmenen vuotta ennen Suomen Voimistelu- ja Urheiluliittoa (SVUL).²⁴ Tarkoituksena liitolla oli ”kehottaa ennen syntyneitä voimisteluyhdistyksiä liittymään yhteen ja vaikuttaa uusien perustamiseen, toimeenpanna liiton keskuudessa yksinkertaisia voimistelujuhlia ja niiden ohella keskustelua voimistelua koskevista asioista sekä pitää luentoja ja julkaista kirjasia.” Taustalla oli myös yhteiskunnassa yleistynyt naisten työssäkäynti ja yksitoikkoiset naisvaltaiset alat. Tämän vastapainoksi haluttiin tarjota liikuntaa.²⁵

Yksi liiton perustajista, Elin Kallio, osoittautui ajan kuluessa yhdeksi merkittävimmistä henkilöistä Suomen voimistelun historiassa.²⁶ Naisvoimistelun alku oli kuitenkin suuriin kaupunkeihin keskittynyt elitistinen liike, eikä työväellä ollut varsinaisesti asiaa liikkeen pariin. Työläisnaiset siirtyivätkin vuosisadan vaiheessa työväenurheiluseurojen alaosastoihin.²⁷

Kajaanin työväenyhdistys syntyi alkujaan wrightiläisenä liikkeenä vuonna 1895, kuten suurin osa varhaisista työväenyhdistyksistä Suomessa. Yhdistyksen toimenkuvaan kuului alkuvuosina lähes ainoastaan tapahtumien järjestämistä. Työväenliike koostui alkuvuosina lähinnä kaupungin porvareista, kunnes vuonna 1904 Kajaanin työväenliike liittyi sosiaalidemokraattiseen puolueeseen ja viimeiset wrightiläiset lähtivät yhdistyksestä.²⁸

²² Pulma & Turpeinen 1994, 224.

²³ Kiviniemi 1997, 30, 31.

²⁴ Kleemola 1996, 24.

²⁵ Kokkonen 2015, 45.

²⁶ Kallio oli koulutukseltaan voimistelunopettaja, hän perusti Pohjoismaiden ensimmäisen naisvoimisteluseuran, kehitti voimistelua jatkuvasti, toimi liiton puheenjohtajana yli 20 vuotta ja toimitti liiton lehteä 14 vuoden ajan. Hän myös oli keskeinen henkilö oppikirjallisuuden luoja. Kleemola 1996, 26–28.

²⁷ Laine 2000, 21.

²⁸ Wrightiläinen työväenliike on suomalaisen työväenliikkeen varhaisin suuntaus. Liikkeen alussa työväestöä oli hyvin vähän mukana, ja liike koostui muista kuin varsinaisista työläisistä. Heikkinen & Lackman 1986, 43,55.

Työväenliikkeen alku Kajaanissa oli erittäin aktiivinen, ja vuoden 1905 suurlakon vaikutukset olivat suhteutettuna yksiä maan suurimmista, olihan lakon yhteydessä pidetyssä kokouksessa lähes kolmannes koko kaupungin väestöstä.²⁹ Kaksi vuotta myöhemmin yhdistys sai oman työväentalon, jossa toimivat myös kaikki yhdistyksen alaosastot. Vuonna 1915 lähes puolet Kajaanin asukkaista kuului työväestöön.³⁰

1800-luvun lopussa urheilu- ja liikuntapiireissä katsottiin, että lajeihin erikoistuminen, palkintojen tavoittelu ja suosionmetsästys kehittävät urheilijaa kapea-alaisesti, ja paras vaihtoehto olisi ryhmävoimistelu ja monipuolisuus. Suomen urheilun ensimmäisistä merkkihenkilöistä Viktor Damm kehitti kilpailua vastustaneen voimistelu- ja urheilumerkkijärjestelmän, jota naisten urheiluliitot käyttivät myöhemmin vielä hyvin pitkään.³¹ Kun toiset Suomen urheiluhistorian merkkihenkilöt, Tahko Pihkala, Arvo Vartia ja Väinö E. Tiiri aloittivat toimittaa Dammin jälkeen *Suomen Urheilulehteä*, kansallinen painotus kääntyi kohti kilpaurheilua. Viimeinen silaus kilpaurheilun suosiolle oli Suomelle menestyksekkäät Tukholman olympialaiset vuonna 1912.³² Vuonna 1906 Ivar Wilksmanin monivuotinen yritys perustaa kansallinen kaksikielinen urheilujärjestö onnistui ja Suomen Valtakunnan Urheiluliitto SVUL syntyi. Taustalta löytyi jo vuonna 1900 perustettu liitto, jonka sääntöjä senaatti ei kuitenkaan hyväksynyt.³³

Vuosisadan vaihde oli Hannu Itkosen mukaan suomalaisessa liikunta- ja urheilukulttuurissa järjestökulttuurin aikaa. Järjestökulttuurin aikana Säätyläisajan jako ”herroihin ja rahvaaseen” jatkui ja työläisurheilu eriytyi omaksi liikkeekseen alusta saakka. Järjestökulttuurin aikana suurin osa urheiluseuroista oli yleisseuroja, joissa harrastettiin monia eri lajeja.

²⁹ Kajaanin suurlakon dokumentoija oli Ilmari Calamnius (myöhemmin Kianto), joka kirjoitti lakosta erittäin dramaattiseen sävyyn. Heikkinen & Lackman 1986, 76.

³⁰ Kaikki työläiset eivät kuitenkaan olleet samanarvoisia, esimerkiksi paperi- ja sellutehtaan ammattimiehet olivat hierarkiassa korkeammalla, kuin saha- ja uittotyöläiset. Pulma & Turpeinen 1994, 34,35.

³¹ Kokkonen 2015, 28.

³² Kokkonen 2015, 29.

³³ Kokkonen 2015, 40, 41.

Venäläistämiskausi vaikutti moneen urheiluseuraan merkittävästi. Vaikka käsitteet sortokausi ja sortovuodet ovat nykyisessä historian tutkimuksessa kyseenalaistettuja, tämän vaiheen kuvauksessa ne ovat käyttökelpoisia.³⁴ Kajaanissa niin sanottu ensimmäinen sortokausi 1899–1905 ei vaikuttanut urheiluseuroihin lainkaan, eikä tuona aikana toiminut muita seuroja kuin Seminaarin urheilijat ”Jyskyt”, Naisvoimisteluseura Elo ja Kajaanin Urheiluseura. Seuraava sortokausi 1908–1917 ja sen mukana tullut ahtaampi mielipiteen vapaus kuitenkin vaikutti varsinkin sen alkuvuosina myös kajaanilaisten seurojen toimintaan.

Toinen sortokausi aiheutti erityispiirteen suomalaiseen urheiluun ja urheiluseuroihin. Seurat perustettiin sen myötä jonkin järjestön alaosastoiksi. Urheilun ja liikunnan lisäksi myös muu kulttuuritoiminta oli vahvasti muihin organisaatioihin liittyvää. Tämä oli yleinen käytäntö vielä vuoden 1918 jälkeen. Järjestökulttuurin aikana järjestöille oli ominaista myös aktiivinen keskusjärjestöihin liittyminen.³⁵ Toisen sortokauden aikana suomalaisten tyytymättömyys Venäjän tekemiin päätöksiin kasvoi, varsinkin kun Suomen asioiden hoito siirtyi yhä enemmän keisarin ja duuman käsiin.³⁶ Venäjän tarkka sensuuri lehdistössä ja painotuotteissa oli alkanut jo 1890-luvulla, eikä se hellittänyt 1900-luvun alkuvuosina.³⁷ Sillä oli vaikutus myös yhdistyksiin, jotka usein painoivat omaan toimintaansa liittyvää materiaalia. Kun myytti suuresta sorrosta ja Suomen erityisestä asemasta Venäjän keisarikunnassa alkoi nousta, urheilun ja nationalismin suhde vahvistui entisestään. Kokkosen mukaan seisahtunut ilmapiiri ja kansallismieliset nuoret urheilumiehet onnistuivat luomaan yhteyden rahvaaseen. Samalla urheilumenestys olympialaisissa kasvatti nationalismin suosiota entisestään.³⁸

Kajaanin seminaarin koulu perustettiin syksyllä 1900.³⁹ Seminaarin johdossa oli vanha suomalainen Volter Rihtniemi (Högman), jonka poliittista mielipidettä seurasi muukin opettajisto. Tämä vahva poliittinen tausta sai itse asiassa suurimman osan seminaarin

³⁴ Poliittisen historian emeritusprofessori Osmo Jussilla esittää, että sortovuodet ovat myytti, jolla jatketaan suomalaisen valtiomyytin kertomusta. Kuitenkin noina aikoina monen henkilön ja yhdistyksen vapautta koeteltiin. Jussila 2007, 140–142.

³⁵ Itkonen 1996, 188, 215–219.

³⁶ Jussila 2000, 87–91.

³⁷ Leino-Kaukiainen 1984, 309–312.

³⁸ Kokkonen 2008, 84, 85.

³⁹ Seminaari koulutti opettajia. Pulma & Turpeinen 1994, 224.

opiskelijoista eroamaan.⁴⁰ Jo vuonna 1902 seminaarilaiset aloittivat aiemmin perustetun toverikunnan alaostaston, voimisteluseuran, joka järjesti voimisteluharjoituksia. Näinä aikoina seminaarissa opiskeli vain miehiä, ja seuraan mahtui alussa vain 12 miestä tilanpuutteen vuoksi. Opiskelijoiden toimesta järjestettiin syksyllä 1903 myös voimistelunäytös. Vapaaurheilu, eli yleisurheilu, sai ensimmäiset askelmerkkinsä seuraavana vuonna, kun seminaarilla järjestettiin kesäkuun 15. päivä kymmenottelukilpailu. Samana vuonna seminaari esitteli myös kaupungille tuoretta lajia, painia. Vuonna 1904 koulun pihaan valmistui myös Kajaanin ensimmäinen urheilukenttä. Samalla seminaarin päärakennus valmistui, ja se sisälsi suuremmat tilat harjoitteluun.⁴¹ Urheilukenttä oli vuosisadan alussa harvinaista herkkua, sillä ennen vuotta 1913 vain 17 paikkakunnalla oli urheilukenttä. Kajaanin kenttä oli erityinen myös siitä syystä, että se oli rakennusten ympäröimä, ja siten suojassa tuulelta.⁴²

Seminaarin urheiluseura ei kuitenkaan nimestään huolimatta ollut varsinainen urheiluseura. Toverikunta on nykyaikaan verrattuna lähellä esimerkiksi yliopiston ainejärjestön liikuntatoimintaa, joka on jossain määrin urheilutoimintaa, mutta sen päätavoite ei ole urheilu, eikä sen toiminta ole avoin kuin pienelle joukolle. Seminaarin ”Jyskyjä” ei myöskään tutkimuksen aikavälillä rekisteröity viralliseksi urheiluseuraksi. Lisäksi säännöllinen kilpailutoiminta alkoi vasta kun Kajaanin Urheiluseuran toiminta alkoi vakiintua.

Kajaanin Urheiluseura perustettiin 4. maaliskuuta 1903, ja sen säännöt vahvistettiin vuoden 1904 syksyllä.⁴³ Seuran tarkoituksena oli ”hyödyllisen urheiluharrastuksen vireilläpito ja todellisten Kajaanin mallisten suksien kehittäminen ja kauppaan saattaminen”.⁴⁴ Kajaanin Urheiluseuran toiveet olivat varsin joviaalit ja tasa-arvoiset ja sen toimintaan osallistui niin miehiä kuin naisiakin. Seuran tausta oli kuitenkin 1900-luvun urheilu- ja kansanliikkeistä tuttu, valistunut eliitti ohjaa kansan oikealle tielle hegemonisten ajattelun mukaan.⁴⁵ Urheiluseurassa oli sen viimeisenä toimintavuonna 1911 27 jäsentä, 18 miestä ja 9 naista.⁴⁶ Seuran perustajiin kuului Seminaarin ”Jyskyjen” voimistelunohjaaja,

⁴⁰ Pulma & Turpeinen 1994, 128.

⁴¹ Kiviniemi 1997, 30, 50, 52.

⁴² Kisakenttä 15.9.1917 nro 9.

⁴³ Kertomus Kajaanin Urheiluseuran toiminnasta vuodelta 1910. SVUL Hh:1. KKA.

⁴⁴ Kiviniemi 1997, 53.

⁴⁵ Kokkonen 2008, 21.

⁴⁶ Kajaanin Urheiluseuran yleiskokous 3.7.1911. SVUL Hh:1. KKA.

lehtori Paavo Sakari Friberg, joka myöhemmin tunnettiin suomalaistetulla sukunimellä Vuoristo tai Wuoristo.⁴⁷ Kipinän 20-vuotishistoriikissa kerrotaan, että urheiluseura oli tiiviissä yhteistyössä Vapaapalokunnan, eli VPK:n kanssa alusta asti.⁴⁸ Seuran aktiiviset toimijat ainakin 1910-luvun lopussa olivat samoja henkilöitä, jotka olivat aktiivisia myöhemmin Kainuun Urheilupiirissä, ja samaan aikaan Naisvoimisteluseura Elon toiminnassa.⁴⁹

Vuonna 1906 Kajaanin seminaarin voimistelunopettajaksi saapui myöhemmin suojeluskuntaurheilun johtajana ja SVUL:n merkittävänä vaikuttajana toiminut K. E. Levälahti, joka toimi myös vuoden ajan Kajaanin Urheiluseuran puheenjohtajana.⁵⁰ Urheiluseura ei onnistunut vakiinnuttamaan omaa toimintaansa pysyvästi. Seuran suosion laskuun johti se, että VPK:n ja työväenyhdistyksen urheiluseurat nousivat suosioon vuosikymmenen loppua kohti, koska niissä oli valmis yhteisö takanaan, toisin kuin Kajaanin Urheiluseuralla. Myös eri koululaisyhteisöjen seurat veivät harrastajia Urheiluseuran toiminnasta.

Seuran toiminta alkoi takkuilla jo vuonna 1910, kun seuran vuosikokoukseen tuli vähälukuisesti osallistujia. Vuosikokousta lykättiin, mutta silloinkin paikalle saapui vain kahdeksan henkilöä, joista seitsemän oli johtokunnassa. Kokousta lykättiin edelleen ja seuran toiminta päätettiin lopettaa toistaiseksi.⁵¹ Seura kuitenkin järjesti hiihtokisat ja iltaman 19.3, sekä kesällä yleisurheilukilpailut. Niihin osallistuivat myös Kajaanin Kisa, seminaarin voimistelu- ja urheiluseura ja yhteiskoulun ”Wäki”.⁵² Lopulta vuosikokous järjestettiin ja keskustelun jälkeen toiminta päätettiin lopettaa määrittelemättömäksi ajaksi. Viimein 3.7.1911 Kajaanin Urheiluseuran toiminta ajettiin lopullisesti alas. Seuran toimijat kokivat silti onnistuneensa, sillä sen tavoitteena oli levittää urheiluinnostusta

⁴⁷ Nimien suomalaistaminen alkoi Snellmanin päivänä 12.5.1906, vuoden aikana peräti noin puoli miljoonaa suomalaista oli saanut uuden suomalaisen nimen. Trendi jatkui vielä 1920- ja 30-luvuille. Pulma & Turpeinen 1994, 134.

⁴⁸ Lyhyt kertomus Kajaanin Kipinän toiminnasta 2/4.1911–30/12.1930. SVUL Toimintakertomukset urheiluseurat. Dd:5. KKA

⁴⁹ Kajaanin Urheiluseuran asiakirjat 1909–1911. SVUL Hh:1. KKA.

⁵⁰ Kiviniemi 1997, 30.

⁵¹ Kertomus Kajaanin Urheiluseuran toiminnasta vuodelta 1910. SVUL Hh:1. KKA.

⁵² Iltamat järjestettiin, jotta seuran tilit saataisiin tasapainoisemmaksi. Kajaanin Urheiluseuran yleiskokous 3.7.1911. SVUL Hh:1. KKA.

kaupunkiin, valistuneen eliitin tapaan. Seuran omistukset ja velat annettiin vasta perustetulle SVUL Kainuun Urheilupiirille. Urheilupiiri peri kiertopalkintoja, 30 markkaa, urheilutarvikkeita noin 250–300 markan arvosta sekä velkoja 420 markan arvosta. Sopimukseen jätettiin optio siitä, että jos Kajaanin Urheiluseura perustetaan uudestaan, auttaa urheilupiiri 100 markalla ja mahdollisesti velkojen maksussa.⁵³

Hannu Itkosen käyttämän hegemonian ja akkulturaation käsitteiden mukaan Kajaanin Urheiluseura jäi tässä resurssien, yleisen mielenkiinnon ja harrastajien taistelussa viimeiseksi. Akkulturaatiossa toimijat tekevät valintoja, jotka johtavat torjuntoihin, osittaiseen hyväksymiseen tai hyväksymiseen.⁵⁴ Kajaanin Urheiluseura menisi tässä jaottelussa kenties osittaiseen hyväksymiseen, ja se olisi voinut mahdollisesti jatkaa toimintaansa suuremmassa kaupungissa. Mutta koska Kajaanissa varsinkin 1910-luvulla oli hyvin rajattu määrä ihmisiä urheilun ja liikunnan parissa, ei seura onnistunut luomaan tarpeeksi houkuttelevaa ja erottuvaa toimintaa. Kajaanin Urheiluseura kaatui luultavasti ympärillä olevan homogeenisen yhteisön puutteen vuoksi. Kajaanissa nousukiidossa olevat urheiluseurat olivat yhteydessä johonkin muuhun viiteryhmään tai yhteisöön, kuten eri koulujen urheiluseurat, työväen urheiluseura ja vapaapalokunnan urheiluseura. Kaikesta huolimatta Kajaanin Urheiluseura vaikutti kajaanilaiseen liikuntaan ja urheiluun, aivan kuin seuran tavoitteena oli sitä perustaessa.

1.2 Vakiintuvat toimijat ja seurat Kajaanissa

Kajaanin vuosisadan alun merkittävimmät urheiluseurat saivat alkunsa samoihin aikoihin, samankaltaisia polkuja haparoiden. Kajaanin Vapaapalokunnan, VPK:n toiminnassa oli mukana ennen ensimmäistä maailmansotaa lähes 200 vapaaehtoista, mutta VPK:n toiminta hiipui 1920-luvun vaihteessa. Vuonna 1920 Kipinä irtautui vapaapalokunnasta omaksi seurakseen. Kipinän kertomuksessa ensimmäiseltä kahdelta vuosikymmeneltä U.P. Rantala pohjustaa urheilun tilaa Kajaanissa. Rantala valittelee maantieteellisen sijainnin tuomia hankaluuksia, ja sitä, miten yhteistyö Etelä-Suomen seurojen kanssa oli

⁵³ Lainan myöntäjä Vilho Nevala oli muuttanut kaupungista vuosia aiemmin, ja seuran johtokunta epäili, ettei veloista tarvitse huolehtia. Eikä Kainuun Urheilupiirin asiakirjoissa käy ilmi, että Nevala olisi koskaan pyrkinyt perimään velkojaan. 420 markkaa nykyrahassa olisi noin 1650 euroa. Kajaanin Urheiluseuran yleiskokous 3.7.1911. SVUL Hh:1. KKA.

⁵⁴ Itkonen 1996, 79.

hankalaa: "...ettei noilla rehevien rintamaiden hyvinvoivilla asujamilla ole ollut kovinkaan suurta halua yhteistyöhön takalistojen vähäväkisten kanssa." Samalla Rantala kertoo, miten urheilu sai kritiikkiä osakseen: "Monta ankaraa, naurettavuuteen saakka ahdasmielistä, kielteistä arvostelua sai se vastustajiltaan. Löysäpäisten hullutteluksi, sairauden ja raajarikkoisuuden ilmeiseksi aiheuttajaksi."⁵⁵ Kipinän ensimmäiset harjoitukset järjestettiin vasta vuoden 1908 maaliskuussa. Ensimmäinen voimistelunäytös oli saman vuoden heinäkuussa seminaarin lehtori Vuoriston johdolla. Seuran toiminta ei tahnut vakiintua. Seura perustettiin uudestaan 2. huhtikuuta 1911.⁵⁶ Vuoden 1912 vuosikertomuksessa jäsenmääräksi ilmoitettiin 30 henkilöä.⁵⁷

Ensimmäisinä vuosina seuran toiminta oli toimintakertomuksien puolesta rauhallista, poikkeuksena se, kun urheiluseura kastettiin virallisesti Kipinäksi 14.7.1914.⁵⁸ Kipinällä ei ollut alkuvuosinaan yhtä selvää poliittista linjavetoa kuin työväenurheiluseuralla Kisalla, mutta seurajohdon taustat olivat porvarilliset. Seuran perustajia ja tulevan johtokunnan voimamiehiä olivat muun muassa Pietari Kariniemi, toimittaja H. Seppänen ja raatimies E. E. Nordlund. Lisäksi mukana oli muita kaupunkiporvariston edustajia. Seura itsessään ei ottanut vahvaa poliittista kantaa mihinkään ensimmäisinä toimintavuosiin. Seuran jäsenistö kuului jo alusta asti pääosin hyväosaisten luokkaan, ja heillä oli tuskin tarvettakaan ilmaista esimerkiksi tyytymättömyyttä poliittiseen ilmapiiriin. Samalla poliittisten tavoitteiden ilmaiseminen venäläisvallan alla olisi voinut olla hyvin riskialtista. Kipinän toiminta 1910-luvulla oli vielä vähäistä. Tähän on luultavasti vaikuttanut sekä venäläisvalta että kaupungin pieni väestö. Säilynyttä materiaalia tältä ajalta on myös vähäisesti. Kipinän 20-vuotiskertomuksessa valitellaan vapaapalokunnan huonoa arkistonhoitoa ja kirjanpitoa. Kun Kipinä irtautui omaksi urheiluseurakseen vuonna 1920, myös kirjanpito parani, aivan kuten Rantala toteaa.⁵⁹

⁵⁵ Lyhyt kertomus Kajaanin Kipinän toiminnasta 2/4.1911–30/12.1930. SVUL Toimintakertomukset urheiluseurat. Dd:5. KKA.

⁵⁶ Kiviniemi 1997, 56.

⁵⁷ Kertomus W.P. K voimistelu- ja urheiluseura Kajaanin Kipinän toiminnasta vuodelta 1912. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat DD:25 KKA.

⁵⁸ Sitä ennen seuraa kutsuttiin ajoittain myös Kainuksi. Kertomus W.P. K voimistelu- ja urheiluseura Kajaanin Kipinän toiminnasta vuosilta 1912–1916. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat DD:25 KKA.

⁵⁹ Lyhyt kertomus Kajaanin Kipinän toiminnasta 2/4.1911–30/12.1930. SVUL Toimintakertomukset urheiluseurat. Dd:5. KKA.

Kajaanin työväenyhdistyksen yhteyteen perustettiin voimistelu- ja urheiluseura vuonna 1905. Kajaanin Kisan ”rintaperillisen”, Kajaanin Kuohun, historiikissa kerrotaan, että Kajaani-lisalmi-junaradan työmiehillä oli suuri vaikutus urheiluseuran syntymiseen, vaikka toiminta olikin ”villii”, eli organisoimatonta.⁶⁰ Tästä vielä nimettömästä seurasta ei ole alkuvuosilta paljoa tietoa, mutta seura oli järjestänyt voimistelunäytöksiä ja esitelmiä voimistelun terveysvaikutuksista. Vuoden 1905 toukokuussa rakennusmestari Korhonen oli pitänyt ensimmäisessä iltamassa esitelmän urheiluelämän merkityksestä eri kansanluokkien yhdistäjänä sekä painotti voimistelun tärkeyttä. Ohjelmistossa oli myös näytelmä ”Salaliitto”, voimistelijoiden kuvaelma, runonlausuntoa, kuplettilaulua ja torvisoittoa.⁶¹ Samalla Kajaanissa otettiin ensimmäiset askeleet urheilun ja aatteen läheisen yhteyden luomiseen.

Seuran varsinainen perustaminen, edelleen työväenyhdistyksen osana, tuli lopulta ajankohtaiseksi 18.9.1909.⁶² Kisan toiminta alkoi vilkkaana, mutta kun seuran vetäjä muutti pois paikkakunnalta, toiminta väheni vain satunnaisiksi harjoittelukerroiksi ja kilpailuiksi.⁶³ Heikkinen ja Lackman kertovat, että muiden seurojen suhtautuminen tuoreeseen työväenseuraan oli nyrpeä, sillä uuden seuran ajateltiin vievän muiden seurojen harrastajia.⁶⁴ Kisan toiminta kuitenkin vilkastui pienen suvantovaiheen jälkeen, kun seura hankki painimaton. Paini, nyrkkeily ja muut voimailulajit olivatkin yleisimpiä urheilulajeja työväenurheilijoiden parissa.⁶⁵ Painin lisäksi seurassa suosittuja lajeja olivat hiihto ja juoksu. Kisa järjestikin ensimmäiset kansalliset painikisansa vuonna 1916.⁶⁶

Kisassa puheenjohtajat vaihtuivat 1910-luvulla tiuhaan. Ensimmäisenä puheenjohtajana vuosina 1909–1912 toiminut J. Ronkainen siirtyi syrjään ja vuosina 1912–1914 puheenjohtajina toimivat A. Katainen, A. Väisänen ja Olga Tikkanen (myöhemmin Vuolasvirta).⁶⁷

⁶⁰ Forsberg 1949, 1.

⁶¹ Kiviniemi 1997, 51.

⁶² Kiviniemi 1997, 53, 54.

⁶³ Heikkinen mainitsevat seuran vetäjäksi Fredrik Tammisen, joka oli maan johtavia voimistelijoina, mutta Kuohun historiikissa vetäjäksi mainitaan Jukka Rahja. Heikkinen & Lackman 1986, 135. Forsberg 1949, 2.

⁶⁴ Heikkinen & Lackman 1986, 135.

⁶⁵ Hentilä 1982, 269

⁶⁶ Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus vuodelta 1916. Dd:1.KKA.

⁶⁷ Olga Tikkanen toimi myös muun muassa Kirjaltajien ammattiyhdistyksen primus moottorina vuonna 1917. Heikkinen & Lackman 1986, 148.

Kun Kisa sai vuonna 1913 Kajaanin kaupungilta 300 markkaa avustusta toiminnan kehittämiseen, rahastonhoitaja kavalsi kassassa olleet 77 markkaa ja 28 penniä ja poistui kaupungista.⁶⁸ Kaikesta tästä huolimatta Kisa nousi suvantovaiheesta viidessä vuodessa suosituksi seuraksi. Sen toiminnassa oli jo vuonna 1914 peräti 63 jäsentä. Samana vuonna Kipinässä oli vain 39 jäsentä.⁶⁹

Kisan toiminta oli siis alusta asti tiiviisti sidoksissa paikalliseen työväenyhdistykseen ja sitä myötä myös politiikkaan. Usean muun työväenurheiluseuran tavoin Kisan alkutaival lähti alun perin työväenyhdistyksestä. Seura järjesti alkuvuosina työväenyhdistyksen kanssa useampia juhlia, ja seuran ”kotipaikka” oli myös työväentalolla. Forsberg kertoo Kuohun historiikissa Kisan alkuvuosien toiminnasta näin: ”Rajaa urheilullisen ja poliittisen tv.liikkeen välillä näistä ajoista puheenollen on siis vaikea vetää.”⁷⁰ Esimerkiksi V. Rossi, yksi Kisan 1920-luvun aktiivisimmista toimijoista, oli Kajaanin puutavaraosakeyhdistön ammattiosaston puheenjohtaja.⁷¹

Kajaanissa myös naiset olivat jo 1900-luvun alussa aktiivisia urheilun parissa. Naiset ottivat muun muassa hiihtokisoihin osaa, ja eräässä muistelmassa vuodelta 1913 kerrotaan miten hiihtäjänainen, Hanna Tikkanen osallistui muutaman vuoden kilpailutauon jälkeen kaupungin hiihtokisoihin housut jalassa, eli sen aikaisessa miesten puvussa. Muistelmassa kerrotaan, kuinka kilpailun palkintotuomarit antoivat tälle asuvalinnalle luvan hymyn kera. Yleisö oli tästä ollut tarinan mukaan hölmistynyt. Kilpailussa kisanneet kolme naista olivat kaikki Kisan väkeä.⁷²

Kisalla oli oma naisosasto, jonka toiminta lähti yskähdellen käyntiin. Se perustettiin jo marraskuussa 1909, mutta se toimi vain noin vuoden. Seuraavan kerran se perustettiin vuonna 1912, jolloin toiminta vaikutti olleen pidempiaikaista. Seura kuvaili naisosastoa näin: ”Osastosta on ollut koko seuran toiminnalle suuri etu varsinkin huvitilaisuuksia

⁶⁸ 300 markkaa on nykyrahassa 1150 euroa, joten rahastonhoitajan taskuun tarttui nykyrahassa 295 euroa. <https://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>. Heikkinen & Lackman 1986, 136.

⁶⁹ Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus vuodelta 1914. Dd:1. KKA.

⁷⁰ Forsberg 1949, 1,2.

⁷¹ Heikkinen 1986, 141.

⁷² Kiviniemi 1997, 25,26.

y.m. järjestellessä.” Samalla perustettiin poikaosasto.⁷³ Vaikka naisille tarjottiin mahdollisuus liikuntaan, naisten hyödyllisyys nähtiin muissa asioissa, kuten keittiössä.

Samoihin aikoihin Kajaanissa urheiluseuran perustuksia rakensivat myös porvarilliset naiset. Ensimmäiset naisvoimistelun askeleet Kajaanissa otettiin vuonna 1904, kun seminaariin saapui kaksi voimistelusta kiinnostunutta opettajaa, lehtori Vuoristo, joka komensi ”neitosia treenaamaan” sekä voimistelunopettaja Elli Sipilä.⁷⁴ Varsinainen organisoituminen omaksi urheiluseuraksi vaati kuitenkin aikaa, ja Naisvoimisteluseura Elon perustamiskokous oli 28.3.1909. Seuran johtajaksi nousi harvinaisesti mies, monessa sopassa keitetty lehtori Paavo Vuoristo.⁷⁵ Elo oli aktiivinen järjestämään muiden seurojen tapaan iltamia ja marraskuun 7. päivä järjestettyjen voimisteluohjelma oli seuraavanlainen: ”Soittoa, puhe, vapaaliikkeitä, Laulua, Sauvaliikkeitä, Väliaika, Soittoa, Runo, Teli-neliikkeitä ja Pyramideja, Laulua, Katrilli ja Hollolan polska.” Mukana juhlassa oli VPK:n soittokunta soittamassa 30-vuotisen sodan marssia ja seminaarin ”jyskyt” avustivat laulamalla.⁷⁶ Seuralla oli siis alusta asti selkeä yhteys muihin porvarillisiin järjestöihin, vaikka sen taustalla ei ollut mitään muuta organisaatiota, toisin kuin Kisalla ja Kipinällä.

Elon suhtautuminen urheilueetokseen sen alkuvuosina oli Suomen Naisten Voimisteliiton (SNVL) yleisen linjan mukainen. Liiton puheenjohtaja Elin Kallio torjui kaiken kilpaurheilun pitäen sitä sekä henkisesti että ruumiillisesti epäterveenä suuntauksena.⁷⁷ Elon pitkäaikainen johtaja, myöhemmin kunniapuheenjohtajaksi valittu Elli Sipilä vastasi vuonna 1911 SNVL:n äänenkannattajan, Kisakenttä-lehden kyselyyn kilpailuaatteesta seuraavanlaisesti:

”En ole kilpailujen ystävä. Ei ole minusta hauskaa nähdä rumasti tehtävän liikkeitä niinkuin niitä useimmiten suoritetaan kilpaillessa. – Kun urheilu vain pysyy

⁷³ Kiviniemi 1997, 54.

⁷⁴ Naisvoimisteluseura Elon 50-vuotiskertomus 20.4.1959. Dc:1. KKA.

⁷⁵ Naisvoimisteluseuroissa toimi lähes aina vain naisia, ja miesten osallistuminen oli harvinaista. Elli Sipilä oli kuitenkin estynyt saapumaan kokoukseen paikalle, eikä hänestä tullut sen takia puheenjohtajaa. Naisvoimisteluseura Elon 50-vuotiskertomus 20.4.1959. Dc:1. KKA.

⁷⁶ *ibid.*

⁷⁷ Laine 2000, 32.

sellaisena, että se tasapuolisesti kehittää tai paremmin vahvistaa kokonaisuutta, niin en luulisi siitä naisille mitään vahinkoa olevan.”⁷⁸

Vuosikymmenen alussa Elon jäsenet kävivät aktiivisesti Varalan voimisteluoopettajien kursseilla ja suorittivat urheilumerkkejä, mutta Elo ei kuitenkaan ollut aktiivinen osallistumaan SNVL:n voimistelujuhille. Voimistelujuhlat olivat liiton strategia levittää tietoisuutta voimistelusta ja sen hyödyistä. Taustalla olivat myös isänmaalliset ajatukset, jotka kuuluivat lauluissa, sillä puheet olivat toiminnan alkuvuosina kiellettyjä.⁷⁹ Koska myös SNVL:n tavoitteissa oli isänmaallisia päämääriä, on mielenkiintoista, että kilpailua vastustettiin niin kovasti. Miesten puolella SVUL puolestaan korosti urheilussa kilpailua juuri olympialaisissa. Laineen mukaan kilpaurheilu levisi varsinkin maaseudulle kansallisen heräämisen varjolla ja saavutti myös naissukupuolen, joka myös menestyi kansainvälisissä kilpailuissa.⁸⁰

Elon vähäisen osallistumiseen juhlille selittää sen pieni jäsenmäärä. Vuoden 1913 Kisa-kentän kiertokyselyssä kerrotaan, että Elon harjoituksissa kävi noin 15–20 henkeä, eikä sopivaa voimistelusalikaan löytynyt. Kesällä seuran kerrotaan pelailleen pallopelejä, eikä talvella ”tyttösten sukset ennätä seistä joutilaana”. Kirjoituksen ohessa olevassa kuvassa on 18 naista.⁸¹ Suomen naisten voimisteluliittoon lähetetyssä vuosi-ilmoituksessa kerrotaan, että jäsenluku vuosina 1914–1915 oli 16. Tämän vuosi-ilmoituksen kiinnostavin anti on kuitenkin se, että seura kertoo kahdeksan jäsenen ottaneen osaa Naisvoimisteluseura Kisan toimeenpanemaan rajapallo-kilpailuun heinäkuussa 1915. Lisäksi neljä jäsentä osallistui urheilupiirin kilpailuhiihtoon. Vaikka seuran kulloinen puheenjohtaja Elli Sipilä vastusti vahvasti kilpailua, oli seuran jäsenistö eri mieltä.⁸²

Naisvoimisteluseura Elon alkutaipale Suomen Naisten voimisteluliitossa oli mielenkiintoinen. Vaikka Elostä löytyy kirjoituksia *Kisakenttä*-lehdestä esimerkiksi vuodelta 1911,

⁷⁸ Kysymys kuului näin: ”Mikä on mielipiteeni urheilu- ja kilpailuaatteesta ja haluisinko ne naistenkin joukossa käytäntöön, sekä mitkä urheilulajit pidän sopivina naisille. *Kisakenttä* 15.03.1911 no 3.

⁷⁹ Kleemola 1996, 28–31.

⁸⁰ Laine 2000, 40.

⁸¹ *Kisakenttä* 15.10.1913 nro 10.

⁸² Naisvoimisteluseura Elo r.y. Vuosi-ilmoitukset SNLL:lle 1914–1915. De. KKA.

Elo liittyi liittoon vasta vuonna 1914. Tällöin siitä tuli liiton 21. seura, mutta sillä ei kuitenkaan ollut vahvistettuja sääntöjä.⁸³ Vuonna 1916 Elo ei kuitenkaan enää löytynyt SNVL:ön jäsenjärjestöistä. Syy tähän poistumiseen on epäselvä. Elo oli otettu vuonna 1914 SVUL Kainuun Urheilupiiriin väliaikaisesti, jotta seuran jäsenet pääsivät kilpailemaan piiriin muiden naisten kanssa. Jäsenyys oli väliaikainen siksi, että seuran säännöt eivät olleet SVUL:n ohjesääntöjen mukaiset. Noin puoli vuotta tämän jälkeen Elo oli korjailut sääntöjään, ja seura laskettiin täysivaltaiseksi jäseneksi.⁸⁴ Elon jäsenet osallistuivatkin tämän jälkeen aktiivisesti piirin järjestämään toimintaan ja urheilukisoihin eri lajeissa.⁸⁵ Seuran yleinen ajatus urheilusta ja liikunnasta oli siis ilmeisesti ristiriidassa SNVL:n mielipiteen kanssa. Elo liittyi vasta seuraavalla vuosikymmenellä uuteen naisliittoon, Suomen Naisten Liikuntakasvatusliittoon. Elon entinen puheenjohtaja, Iisalmeen muuttanut Elli Sipilä oli kuitenkin valittu vuodesta 1919 alkaen SNVL:n ainaisjäseneksi.⁸⁶

Vaikka SNVL oli ikään kuin Suomen naisten liikunnan edustusliitto, ei se ollut läheskään suurin naisten liikuttaja. Vuonna 1917 lähes kuudesosa SVUL:n 43 136 jäsenestä oli naisia.⁸⁷ SNVL keskittyi nimensä mukaan voimisteluun, jättäen muut urheilumuodot ulkopuolelle sen toiminnasta, ja sen jäsenmäärä oli 1900-luvun alussa melko vaatimaton. Vuonna 1911 liitossa jäseniä oli 700 jäsentä, vuonna 1920 noin 2500.⁸⁸ SNVL pyrki jo vuosina 1905–1906 eroon elitistisestä imagostaan yrittämällä saada yhteyttä myös työläisnaisiin. Liiton edustajat kävivät tehdaspaikkakunnilla pitämässä esitelmiä liikunnan ja voimistelun terveydellisistä vaikutuksista. Samalla liitto pyrki kääntämään naiset pois kilpaurheilusta. Keinoina tässä käytettiin esimerkiksi naisten urheilumerkkiä, leikkejä ja leikkipelejä.⁸⁹

⁸³ SNVL:n jäsenjärjestöluettelossa seurat eriteltiin vahvistettujen sääntöjen perusteella. Elon lisäksi oli vain yksi seura, jolla ei ollut vahvistettuja sääntöjä. Suomen Naisten Voimisteluliiton toimintakertomukset 1911–1917. SNLL toimintakertomukset. Da1 Suomen Urheiluarkisto (SUA).

⁸⁴ SVUL Kainuun Urheilupiirin johtokunnan kokoukset vuonna 1914. SVUL Cab:1. KKA.

⁸⁵ SVUL Kainuun Urheilupiirin asiakirjat vuosilta 1914–1918. Cab:1. KKA.

⁸⁶ Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton suomalaisen osaston toimintakertomukset 1917–1920. Da1. SUA.

⁸⁷ Laine 2000, 40.

⁸⁸ Kleemola 1996, 40, 59.

⁸⁹ Laine 2000, 32–35.

1.3 Kainuun ja Kajaanin yhdistävä urheilupiiri perustetaan

Kun Kainuuseen alkoi muodostumaan organisoituja seuroja, päätettiin myös muodostaa maakunnan yhdistävä Kainuun Urheilupiiri. Urheilun harrastajat olivat pohtineet, pitäisikö seurojen kuulua Pohjois-Savon vai Oulun piiriin. Yksi ratkaisevista seikoista oman piirin perustamiseen oli matkojen pituus sekä Ouluun että Pohjois-Savoon.⁹⁰ Suomen Lyseoiden Urheilijoiden, S.L.U:n Kajaanin osaston urheiluseura⁹¹ kehotti muita kaupungin seuroja neuvottelemaan asiasta, ja parin kokouksen jälkeen piiri perustettiin 2.4.1911.⁹² Samalla Kajaanin Urheiluseura lahjoitti omaisuutensa piirille.⁹³ Piirin puheenjohtajaksi valittiin voimistelunopettaja P. Kariniemi ja muiksi jäseniksi lehtori E. Sipilä, toimittaja E. Nordlund, rautatienharjoittelija T. Halonen sekä E. Rihtniemi ja varajäseniksi lehtori P. Vuoristo ja ylioppilaskokelas H. Seppänen. Viimeksi mainitun sijalle valittiin sittemmin yhteiskoululainen H. Karjalainen. Piiri päätti heti järjestää hiihtokisat uuden piirin toiminnan kunniaksi. Piiri hyväksyttiin 7.5.1911 SVUL:n jäseneksi.⁹⁴

Piirin toiminnassa juhlat ja illanvietet nousivat heti ajankohtaisiksi. Lähes jokainen vuosi tapahtumat toistivat samaa kaavaa: ensin järjestettiin kilpailut, ja illalla pidettiin iltamat tai tanssiaiset, eli juhlat. Yleensä Kisa järjesti kilpailuihin kioskin, eli ”ravintolan” ja VPK järjesti yleensä seminaarilaisten kanssa iltamiin viihdykettä orkesterin muodossa. Piirillä oli muutama toistuva perinne, joihin liittyi aina jokin juhlaista illanvietto. Näitä olivat esimerkiksi kevään hiihtokisat, kesäkilpailut ja syysjuhlat, joissa myös kilpailtiin ”mieskokohtaisesti”, joskin myös naiset osallistuivat piirin kilpailuihin. Naisten lajivalikoima oli tosin huomattavasti suppeampi kuin miehillä. Naisten kilpailujen palkinnot ja vaatavuus olivat melko lähellä alle 18-vuotiaiden poikien vastaavia.⁹⁵ Lisäksi piiri järjesti kaksi iltamaa, jossa esimerkiksi tanssittiin ja laulettiin. Jäsenmäärät piirin seuroissa ensimmäisenä

⁹⁰ Kertomus Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton toiminnasta vuonna 1911, 109–113.(2768/6) SUA

⁹¹ Useilla lyseon omaavilla paikkakunnilla oli oppilaiden omia urheiluseuroja. Tämänkin urheiluliikkeen taustalla on Ivar Wilskman. Kokkonen 2015, 31.

⁹² Piirin nimeksi annettiin ensin Kajaanin Piiri, joka sitten muutettiin Kainuun Voim.- ja Urheilupiiriksi. Kertomus Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton toiminnasta vuonna 1911, 109–113.(2768/6) SUA.

⁹³ Kajaanin Urheiluseuran yleiskokous 3.7.1911. SVUL Hh:1. KKA

⁹⁴ Kertomus Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton toiminnasta vuonna 1911, 109–113.(2768/6) SUA.

⁹⁵ SVUL Kainuun Urheilupiirin johtokunnan kokoukset 1911–1918. SVUL Cab:1. Ja SVUL Kainuun Urheilupiirin toimintakertomukset 1911–1918 Dd:1. KKA.

SVUL Kainuun Urheilupiirin asiakirjat vuosilta 1914–1918. Cab:1. KKA.

vuonna olivat seuraavanlaiset: S.L.U. Kajaanin haaraosasto 34 jäsentä, Työväenyhdistyksen V. – ja u.- seura ”Kisa” 26 jäsentä, VPK:n V.- ja U.- seura 38 jäsentä ja Seminaarin V.- ja U.- seura 33 jäsentä. Yhteensä siis jäseniä oli 131.⁹⁶

Piirin toiminta nousi nopeasti suosituksi ja vuodessa harrastajien määrä lähes kaksinkertaistui. Jäsenmäärän lisääntymiseen vaikuttivat myös kolme uutta piirin toimintaan liitynyttä seuraa. Vuonna 1912 Kainuun piirissä oli varsin optimistinen asenne, ja tilanne vaikutti kaikin puolin hyvältä:

Jo ensimmäisenä toimintavuotenaan se osoitti, että sillä vielä on edessään loistava tulevaisuus. Se näytti, että sen olemassaolosta on arvaamattoman suuri hyöty paikkakuntamme urheilulle ja voimistelulle. Se tulee olemaan vielä kerran se tukipylväs, jonka nojassa meidän nuoret voimistelu- ja urheiluseuramme tulevat elämään ja jatkamaan toimintaansa. Varsinkin näillä Kainuun paikkakunnilla, jossa urheiluelämä on vielä niin nuori, tulee se olemaan se koossa pitävä voima, joka saattaa laajat ja hajanaiset voimat yhä suurempaan yhteistoimintaan, yhä säännöllisempään ja vaikutusvaltaisempaan työhön.⁹⁷

Lisäksi piirissä vannottiin urheilun tuomaan yhteenkuuluvuuteen ja vaikutusvaltaiseen työhön. Piirissä oli neljä kajaanilaista seuraa, joista aktiivisimmat olivat vuosikertomuksen mukaan Seminaarin Jyskyt ja Kisa. Vuoden aikana Kisaan liittyi peräti 37 uutta jäsentä. Vuonna 1913 piiri kertoi muiden seurojen olevan kateellisia Kisan omistamasta painimatoista.⁹⁸ Organisoitu urheiluseuratoiminta nousi Kajaanissa pian suosituksi, sillä kajaanilaisten urheiluseurojen jäseniä oli vuonna 1912 yhteensä 179, lisäksi piiriin kuulumattomassa Elossa oli noin 15 jäsentä. Vuonna 1910 Kajaanissa asukkaita oli reilu 2600, joten noin 7 prosenttia kajaanilaisista kuului johonkin urheiluseuraan.⁹⁹ Vuonna 1912 piiriin kuuluneen S.L.U:n varasihteerinä toimi vasta 12-vuotias Urho Kekkonen. Hän aloitti tulevan urheiluvaikuttajan uransa hyvin aikaisessa vaiheessa.¹⁰⁰

⁹⁶V.- ja U.- seura on lyhennys Voimistelu- ja Urheiluseurasta. Kertomus Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton toiminnasta vuonna 1911, 109–113.(2768/6) SUA.

⁹⁷ Kertomus Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton toiminnasta vuonna 1912, 100–117.(2768/7) SUA.

⁹⁸ SVUL Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus 1913. Dd:1. KKA.

⁹⁹ Kertomus Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton toiminnasta vuonna 1912, 100–117.(2768/7) SUA.

¹⁰⁰ ibid.

Vuodet 1913 ja 1914 olivat ainakin SVUL:n toimintakertomuksen mukaan hiljaisempia, ja liitto toivoi piiriltä aktiivisempaa otetta.¹⁰¹ Kainuun Urheilupiirin vuosikertomuksessa vuoden 1913 vähentynyttä innostuneisuutta liikuntaan ja urheiluun perustellaan sillä, että Tukholman olympialaisten menestyksen aiheuttama alkuinnostus laski.¹⁰² Liiton toimintakertomusten laatu laski myös vuoden 1912 jälkeen merkittävästi. Ensimmäisinä vuosina SVUL:n toimintakertomukset olivat hyvin toimitettuja kirjoja, mutta seuraavina vuosina taso laski käsin kirjoitettuihin vihkon sivuihin, eikä piireistä enää ollut kattavia kertomuksia. Samalla tiedot Kainuun Piirin toiminnasta supistuivat vain seurojen ja jäsenten lukumäärään. Vaikka SVUL soimasi muiden piirien lomassa Kainuun toimintaa laiskaksi, oli Kainuun Urheilupiiri aktiivinen. Vuonna 1913 piiri järjesti voimisteluoopettajien kurssin, joka keräsi peräti 84 ilmoittautunutta, 17 naista ja 70 miestä. Se oli paljon enemmän kuin piiri oli suunnitellut. Lisäksi piirin johtokunta kokousti aktiivisesti ja järjesti tapahtumia edelliseen tapaan.¹⁰³ Myös seuraavan vuoden maaliskuussa järjestettiin voimistelunohjaajakurssit, joille osallistui peräti 61 henkilöä, joista 15 oli naisia. Opettajina kurssilla olivat K.E. Levälahti, lehtori Sipilä, opettajat Hilma Roos, Elli Sipilä, Kariniemi sekä ylioppilas E. Rihtniemi.¹⁰⁴ Kariniemi ja Rihtniemi osallistuivat myöhemmin urheilun lisäksi laajasti poliittiseen toimintaan porvarillisissa piireissä. Vuonna 1916 piirissä oli 11 seuraa ja 418 jäsentä. Seuraavana vuonna seurojen määrä oli noussut neljääntoista, ja jäseniä oli jo 449. Jäsenmäärän noususta huolimatta Kainuu oli silti piireistä pienimpien joukossa, vain Vakka Suomi oli pienempi.¹⁰⁵

TAULUKKO 2. Kainuun Urheilupiirin jäsenseurat ja niiden jäsenmäärät vuonna 1912.¹⁰⁶

Seura	jäsen- määrä
S. L. U:n Kajaanin haaraosasto	37

¹⁰¹ Kertomukset Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton toiminnasta vuonna 1913 & 1914. (2768/10) (2768/11) SUA.

¹⁰² SVUL Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus vuodelta 1913. Cab:1. KKA.

¹⁰³ SVUL Kainuun Urheilupiirin johtokunnan kokoukset 1913–1914. SVUL Cab:1. Ja SVUL Kainuun Urheilupiirin toimintakertomukset 1913–1914 Dd:1. KKA.

¹⁰⁴ Kisakenttä 15.04.1914 nro 4.

¹⁰⁵ Vakka-Suomi sijaitsee Varsinais-Suomen länsiosassa. Kertomukset Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton toiminnasta vuonna 1914–1917. (2768/11) -(2768/14) SUA.

¹⁰⁶ Kertomus Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton toiminnasta vuonna 1912, 100–117.(2768/7) SUA.

Kajaanin työväenyhdistyksen. voimistelu- ja urheiluseura Kisa	63
Kajaanin V. P. K:n v.- ja u.-seura	30
Kajaanin Seminaarin v.- ja u.-seura Jysky	49
Yli-Sotkamon työväenyhdistyksen voimistelu- ja urheiluseura Visa-ukot	29
Sotkamon nuoris. v.- ja u.-seura Jymy	32
Mieslahden nuoriso v.- ja u.-seura Nahjus	18
Yhteensä	258

SVUL Kainuun Urheilupiiri oli kaikin puolin erikoinen kokonaisuus, jonka parissa seurojen ja toimijoiden yhteistyö näytti toimivan hämmästyttävän hyvin erilaisista lähtökohdista huolimatta. Piirin johtokunta oli tasaisesti jakautunut jokaiseen yhteiskuntaluokkaan ja jokaisen seuran ääntä ja mielipidettä kuunneltiin. Ainakin piirin ja siihen kuuluneiden seurojen asiakirjoista saa tällaisen kuvan. Riitoja tai kiivaita keskusteluita oli vain muutama, osa niistä koski edustus-oikeutta urheiluseuroissa, mutta niissäkin päätökset tehtiin ohjesääntöjen mukaan. Mielipiteissä oli eroavaisuuksia myös vuonna 1915, kun piiri suunnitteli yhteistä jäsenmerkkiä. Kipinä ja Nahjus kannattivat jäsenmerkkiä, mutta varsinkin Kisa vastusti sitä jyrkästi. Lopulta seuroilta ei joko saatu mielipidettä lainkaan, tai se oli jakautunut. Ehdotus pöydättiin, eikä siitä jatkossa keskusteltu kokouksissa ainkaan virallisesti.¹⁰⁷ Kenties Kisan jäsenet kokivat tämän liialliseksi yhdentymisprosesiksi, jossa heidän oma työväenidentiteettinsä olisi tukahdutettu. Yhteisessä jäsenmerkissä kyse oli siis sosialisatiosta, jossa yksilö tai yhteisö liitetään yhteisöön.¹⁰⁸

¹⁰⁷ SVUL Kainuun Urheilupiirin vuosikokous 13.12.1915. SVUL Cab:1 KKA.

¹⁰⁸ Itkonen 1996, 109.

1.4 Vaikeista oloista huolimatta Kajaanissa urheiltiin

Ensimmäisellä maailmansodalla oli merkittävä vaikutus myös Venäjän keisarikuntaan kuuluvaan Suomeen ja sen periferiaan, Kajaaniin. Suomi asetettiin sotatilaan päivää ennen ensimmäisen maailmansodan alkamista. Sen avulla keisarikuvnööri sai laajat poikkeusvaltuudet maahan.¹⁰⁹ Vuoden 1914 syksyllä Venäjä kaavaili kytkevänsä Suomen tiiviimmäksi osaksi keisarikuntaa. Kyseistä ajatusta vastustamaan syntyi jääkäriiliike, joka ulottui myös Kainuuseen. Loppuvuodesta 1915 myös Kajaanissa alkoi jääkärien värväminen, ja seuraavana vuonna Kajaanin etappi nousi tärkeäksi kulkuväyläksi Saksaan tahitoneille. Maaliskuussa 1916 Venäjä aloitti vastatoimet. Santarmi saapui kaupunkiin apureineen pitämään järjestystä. Lisäksi vuosina 1916 ja 1917 Kajaaniin sijoitettiin 150 miehen venäläinen sotilasosasto.¹¹⁰

Vasta alkanut sota ja Venäjän toiminta maassa ei kaikesta huolimatta vaikuttanut suurissa määrissä piirin toimintaan. Moni seura valitti historiikkiensa perusteella toiminnan lähes lakanneen ensimmäisen maailmansodan aikana, mutta piirin ja seurojen pöytäkirjoista piirtyy aivan toisenlainen kuva. Yhdet kilpailut ja iltamat siirrettiin elokuussa, mutta jo lokakuussa järjestettiin yleisurheilukilpailut.¹¹¹ Vuoden 1914 toimintakertomuksessa mainitaan seuraavanlaisesti: ”Ennenkuin näihin kilpailuihin päästiin, syttyi elokuun alussa, yhä vieläkin jatkuva hirvittävä maailmansota.” Tämän toteamuksen lisäksi kertomuksen lopussa sanotaan: ”Vaikeat, kohtalokkaat ajat on meillä parhaillaan kestettävänä”.¹¹² Jatkossa maailmansodasta ei pöytäkirjoissa ole mainintaa. Piiri jatkoi aktiivista toimintaa erikoisesta tilanteesta huolimatta. Kisa järjesti painikilpailut normaaliin tapaan, hiihtokisat järjestettiin ja esimerkiksi urheiluneuvoja Tahko Pihkala kävi maaliskuussa 1915 luennoimassa piirille. Yksi poikkeus niin sanottuun normaaliin toimintaan oli helmikuussa 1915 saapunut kirje piirin seuroille. Siinä kerrotaan: ”...jonka mukaan (kiertokirjeen) on K.S. tulleen salaisten määräyksien mukaisesti erotettava kaikki vihollisvaltojen alamaiset.” Piirin johtokunta kertoo, ettei näitä henkilöitä ole, eikä erottamisia täten suoriteta.¹¹³ Kyseistä lyhennettä KS ei avata enempää, enkä ole varma mitä se

¹⁰⁹ Heikkinen & Lackman 1986, 149.

¹¹⁰ Heikkinen 1986, 242.

¹¹¹ SVUL Kainuun Urheilupiirin johtokunnan kokouksen pöytäkirjat vuodelta 1914. SVUL Cab:1 KKA.

¹¹² SVUL Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus vuodelta 1914 Dd:1. KKA.

¹¹³ SVUL Kainuun Urheilupiirin johtokunnan kokouksen pöytäkirja 24.2.1915. SVUL Cab:1 KKA.

tarkoittaa. Se voisi mahdollisesti olla Keisarillinen Senaatti, Kajaanin tai Kainuun seudulle, koko Suomeen tai jopa jonkun henkilön nimikirjaimet.

Kajaanilaisessa jääkäriliikkeessä ja myöhemmin suojeluskunnassa oli monta merkittävää porvarillisen urheilun parissa toimivaa edustajaa. Pulma ja Turpeinen nostavatkin urheilupiirin yhdeksi yhteyden luojaiksi.¹¹⁴ Yksi merkittävimmistä toimijoista sekä urheilupiirissä että jääkäriliikkeessä oli E.E. Nordlund. Hän oli Pulman ja Turpeisen mukaan Kajaanin poliittisen elämän yksi suurimmista vaikuttajista vuosisadan alussa. Nordlund toimi muun muassa Kajaani-Lehden toimittajana ja myöhemmin raatimiehenä. Hän toimi Kajaanin Urheilupiiriin johtokunnassa vuosikymmenten ajan ja muun muassa juuri vuonna 1917 piirin varapuheenjohtajana ja rahastonhoitajana.¹¹⁵ Nordlund toimi myös VPK:n ylipäällikkönä ja Kipinän johdossa.¹¹⁶ Nordlundin lisäksi Kainuun Urheilupiirissä aktiivisena toimi muun muassa yleisurheilijana ja voimistelunopettajana tunnettu Elja Rihtniemi. Kajaanin SLU:n haaraosastossa eli Suomen Lyseoiden Urheilijoiden toiminnassa oli puolestaan mukana Eljas Väyrynen.¹¹⁷ Heikkinen mainitsee juuri tämän kolmikon kirjassaan jääkäriliikkeen luottomiehiksi Kajaanissa. Pulman ja Turpeisen mukaan Hannes Seppänen, Kainuun Urheilupiirin johtomiehiä hänkin, oli mukana toiminnassa. Nämä miehet joko majoittivat tai ohjasivat jääkäreiksi haluavat muihin majoituspaikkoihin.¹¹⁸ Lisäksi Kajaanin Urheilupiirissä loppuvuonna 1917 sihteerinä toiminut 17-vuotias Urho Kekkonen oli myös pyrkimässä Saksaan jääkärikoulutukseen, muttei päässyt, koska uusia tulokkaita ei enää otettu.¹¹⁹ Lopulta vain viisi Kajaanin kaupungin asukkaista lähti Saksaan, Kainuusta lähtijöitä oli yhteensä 39.¹²⁰ Luku on lopulta varsin pieni, sillä esimerkiksi Pohjanmaalta matkaan lähti yli 750 henkilöä.¹²¹

¹¹⁴ Pulma & Turpeinen 1994, 139.

¹¹⁵ Kainuun Urheilupiirin toimintakertomukset. Dd: 1.KKA. Pulma & Turpeinen 1994, 131.

¹¹⁶ Pulma & Turpeinen 1994, 95.

¹¹⁷ Kiviniemi 1997, 35, 137.

¹¹⁸ Pulma & Turpeinen 1994, 141.

¹¹⁹ Kekkonen toimi jo 14-vuotiaana seuran johtokunnassa ensimmäistä kertaa vuonna 1914, seuraavana vuonna hän toimi tilintarkastajana. Kekkonen toimi lisäksi myöhemmin seuran varapuheenjohtajana vuosina 1918–1920, sekä SVUL Kainuun Piirin edustajana SVUL liittokokouksissa vuonna 1927. Hieta 1961, 21–27.

¹²⁰ Heikkinen 1986, 242.

¹²¹ Pulma & Turpeinen 1994, 141.

Varsinkin porvarillisella urheilulla ja nationalismilla oli vahva yhteys tuohon aikaan koko Suomessa, mutta se ei jäänyt vain älymystön liikkeeksi. Nationalismi muuttui laajaksi, eri poliittisia ryhmiä yhdistäväksi ajatukseksi 1900-luvun alussa.¹²² Äärimmillään Suomessa otettiin mallia Saksasta, jossa urheilu oli liitetty suoraan maanpuolustukseen. Suomessa maanpuolustuksen ja urheilun yhteys kasvoi merkittävästi vasta sisällissodan jälkeen suojeluskuntaurheilun myötä.¹²³ Suomessa keskiluokkainen säätyläistö ja sivistyneistö pyrkivät rakentamaan voimistelusta kansakunnan identiteettiä. Kokkosen mukaan urheilu soveltui työvälineeksi, jolla oli mahdollistaa lieventää yhteiskunnallisia ristiriitoja ja vahvistaa kansallistunnetta Snellmanin aatteellisen perinteen mukaan ja sitä soveltaen.¹²⁴

Samoihin aikoihin Kajaanissa aktivoitui myös vasemmistolainen politiikka. Ammattiyhdistykset pyrkivät parantamaan olojaan ja vähentämään työtunteja, mutta lakkokielto vaimensi suuret toimet.¹²⁵ Esimerkiksi 1920-luvulla yksi Kisan johtokunnan pysyvimmistä hahmoista, Viljami Rossi, toimi vuonna 1915 Kajaanin Puutavaraosakeyhtiön seluloosatehtaan ammattiosaston johtokunnan puheenjohtajana.¹²⁶ Vuonna 1917 lakko kiellon päätyttyä myös Kajaanissa alkoi lakkojen suma. Kahdeksan tunnin työpäivät ja tasa-arvoinen kuntavaalilaki olivat lakkoja yhdistäviä asioita, lisäksi eri yhdistykset vaativat parempaa palkkaa. Kajaaniyhtiön metallimiesten lakko oli niin merkittävä, että koko kaupunki jäi kuudeksi päiväksi ilman sähköä.¹²⁷

Kajaanilaisten poliittiset mielipiteet ennen sisällissotaa on nähtävissä taulukossa 3. Tilanne oikeiston ja vasemmiston kesken oli melko tasainen, kuitenkin kallistuen hieman porvarillisiin puolueisiin. Vasemmiston nousu sai odottaa vielä muutaman vuoden.

TAULUKKO 3. Vuosien 1916 ja 1917 eduskuntavaalien tulokset prosentteina Kajaanissa.¹²⁸

¹²² Kokkonen 2008, 21.

¹²³ Vasara 1997, 31, 33.

¹²⁴ Kokkonen 2008, 50, 51.

¹²⁵ Heikkinen & Lackman 1986, 143, 144.

¹²⁶ Rossin etunimen kirjoitusmuoto vaihtelee lähteestä riippuen. Joskus nimi on kirjoitettu Wiljam, Wiljami, Viljam tai Viljami. Heikkinen & Lackman 1986, 141.

¹²⁷ Heikkinen & Lackman 1986, 144–146.

¹²⁸ Heikkinen & Lackman 1986, 255.

Vuosi	Suomalainen puolue, vuonna 1917 vaaliliitto nuors. kanssa	Nuors.	Maalaisliitto	Sdp	ään. %
1916	18.2	35.0	1.9	44.7	44.7
1917	51.2	-	2.8	45.8	68.3

Työläiset käyttivät voimaansa vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin taas maaliskuun valankumouksen aikana. Kajaanissa otettiin mallia Etelä-Suomen mielenosoituksista ja 22.3.1917 nähtiin Kainuun sen ajan suurin mielenosoitus, jossa oli noin 1500 henkilöä. Joukko koostui pääasiassa kaupungin ja lähiseutujen työväestöstä, mutta mukana oli myös vapaamielistä porvaristoa. Maaliskuun 30. päivä oli toisen suuren mielenosoituksen ja juhlan vuoro. Se järjestettiin kaatuneiden venäläisten muistoksi ja mukana marssi myös venäläinen joukko-osasto. Ennen tulevaa skismaa ainakin hetkellisesti Kainuussa puhalsivat veljeyden ja vapauden tuulet.¹²⁹

Seuraava lakko ei kuitenkaan ollut kaukana. Hieman ennen marraskuun 1917 yleislakkoa Kajaaniin perustettiin suojeluskunta 31. lokakuuta. Sen johtokunnassa toimi kultaseppä A. F. Juntunen, joka oli Kipinän toiminnassa mukana.¹³⁰ Muutama päivä ennen tätä työväenliike perusti kunnassa oman järjestökaartinsa 26. lokakuuta. Kaartin tarkoitus oli valvoa järjestystä juuri lakko- ja mielenosoitustilanteissa. Marraskuun lakko alkoi 14.11.1917. Työväen järjestökaarti otti käytännössä koko kaupungin haltuunsa valvoen myös puhelinkeskusta ja lennätintä. Kisan toimijoista Kaarlo Siltanen toimi tuohon aikaan lähettäjänä, joten on mahdollista, että hän oli mukana keskuksen hallitsemisessa.¹³¹ Työväen järjestökaartin koko oli 600 miestä, mutta aktiivisia partioivia jäseniä oli vain 75. Kaupungin johto jopa antoi järjestyksen ylläpitämiseen 5000 markkaa. Yleislakko päättyi Kajaanissa lopulta rauhallisin menoin, vaikkakin se käynnisti kaartin ja suojeluskunnan varustelukierteen, jossa punaiset olivat vuoden lopussa johdolla.¹³²

¹²⁹ Heikkinen & Lackman 1986, 152, 153.

¹³⁰ Pulma & Turpeinen 1994, 152, 153.

¹³¹ Kaarlo Siltanen nousi piirin johtokuntaan varasijalta vuonna 1917. Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus vuodelta 1918. Dd:1. KKA.

¹³² Pulma & Turpeinen 1994, 155–157.

Kaikesta yhteiskunnallisesta myllerryksestä ja urheilutoimijoiden poliittisista yhteyksistä huolimatta Kainuun Urheilupiiri pysyi yllättävän yhtenäisenä. Vuoden 1918 alussa piiriin kuului 14 urheiluseuraa, joissa jäseniä oli yhteensä 265. Seuroista suurin osa oli porvarillisia, ja hieman pienempi osa työväenluokkaisia.¹³³ Kisa järjesti 14.7.1917 piirin mestaruuskilpailut, joihin myös porvarilliset seurat osallistuivat.¹³⁴ Vielä alkuvuoden 1918 kokouksissa, aikana, jolloin sissirykmentti ja järjestökaarti olivat aktiivisesti toiminnassa, työväen ja porvarillisten seurojen jäsenet järjestivät sovussa kokouksia. Tammikuun 13. päivä 1918 käydyssä kokouksesta löytyy kehoitus itsenäisen Suomen rakentamiseen.¹³⁵ Seuroja ilmeisesti yhdisti venäläisvallan vastustaminen. Esimerkiksi Kainuun Urheilupiirin vuoden 1917 toimintakertomuksessa kerrotaan miten yhden johtokunnan kokouksen jälkeen varapuheenjohtaja ja rahastonhoitaja Nordlund ”venäläisen sortovallan” toimesta vangittiin ja teljettiin vankilaan. Venäläisillä näytti olevan perustellut syyt pidättää Nordlund. Lähes heti perään toimintakertomuksessa kerrotaan: ”kun vallankumous oli kukistanut sortovallan...piirin toiminta vilkastui”.¹³⁶ Myös johtokunnan toinen jäsen, pankkivirkailija Lauri Pokki lähti saman painostuksen takia kaupungista.¹³⁷ Mielestäni on syytä huomata vuosikertomuksen päiväys, 28.12.1917, jolloin poliittinen ilmapiiri oli jo hyvin kireä. Piiri kuitenkin suhtautui pöytäkirjojen perusteella asiaan yhtenäisellä venäläisvastaisella asenteella.

Piirin asiakirjojen perusteella poliittisissa asioissa ei ollut lainkaan erimielisyyksiä, vaikka onkin todennäköistä, että poliittiset keskustelut jäivät pöytäkirjojen ulkopuolelle. Poliittista sosialisatiota urheiluseuroissa tutkinut Keskinen kiteyttää oppimistilanteet ja poliittiset ilmaisut yksinkertaistettuna: seurat olivat puhuvia, eivät kirjoittavia.¹³⁸ Itkosen soveltamassa hegemonisessa ajatuksessa piirin keskeisessä hegemoniassa korkeammalla olisivat vallassa olevat porvarilliset toimijat ja seurat, vaikka Kisa olikin jäsenmäärältään piirin suurin seura ennen sisällissodan tuomaa eristyneisyyttä.¹³⁹ Jos tilannetta katsoo sukupuolitettun hegemonian kannalta, on mielestäni jopa hieman yllättävää,

¹³³ Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus vuodelta 1918. Dd:1. KKA.

¹³⁴ Kainuun Urheilupiirin Keskushallituksen ja johtokunnan pöytäkirjat vuodelta 1917. Cab:1. KKA.

¹³⁵ Kainuun Urheilupiirin Keskushallituksen ja johtokunnan pöytäkirja 13.1.1918. Cab:1. KKA.

¹³⁶ Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus vuodelta 1917. Dd:1. KKA.

¹³⁷ Kiviniemi 1997, 47.

¹³⁸ Keskinen 2011, 112

¹³⁹ Itkonen 1996, 73. Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus vuodelta 1917. Dd:1. KKA.

kuinka aktiivisesti naiset olivat mukana piirin toiminnassa. Kisan, maalaisseura Jurtikan ja Elon naiset kilpailivat ja pelasivat aktiivisesti, ja naiset olivat mukana johtokunnassa ja kokouksissa.

Kahtiajakoisessa maassa ja kaupungissa kuppikuntaisuudesta oli kenties enemmän hyötyä kuin haittaa; porvareille oli omat seuransa, työväelle omansa. Myös Suomessa vaikuttanut Nikolai II:n poliittinen valta vaikutti järjestöjen organisoitumiseen. Uusien yhdistysten perustaminen vaati suuren byrokraattisen työn. Siksi moni seura syntyi jo olemassa olevan organisaation yhteyteen.

Tapahtumia riitti muillakin yhteiskunnan rintamilla samaan aikaan sekä Suomessa, että Kainuussa. Vuonna 1916 maassa alkoi elintarvikepula, joka näkyi varsin karusti ”Nälkämaassa”. Nälkävuosia oli Kainuussa ja Kajaanissa ollut toki aiemminkin, mutta mitään toimivia keinoja niiden estämiseksi ei ollut vielä keksitty. Pula ruuasta paheni ajan edetessä, ja jatkui vielä 20-luvun alkuvuosiin asti. Pahimmat pulavuodet olivat kuitenkin 1918–1919.¹⁴⁰ Pula oli niinkin paha, että jopa pettujauhon hinta Kajaanissa nousi 5 markkaan kilolta, kun normaaleja jauhoja Tampereella sai kilon noin 3,50 markalla.¹⁴¹ Myös esimerkiksi selluleipää kokeiltiin, mutta se ei sopinut ihmisravinnoksi.¹⁴² Jopa elintarvikepulasta huolimatta piirissä kuitenkin urheiltiin ja järjestettiin aktiivisesti tapahtumia. Liikunnan ja urheilun merkitys on siis ollut ihmisille ja yhteisöille huomattava.

¹⁴⁰ Pulma & Turpeinen 1994, 110, 111.

¹⁴¹ <https://www15.uta.fi/yky/arkisto/suomi80/teema9.htm>

¹⁴² Pulma & Turpeinen 1994, 112.

2. Sisällissota jakaa urheiluliikkeen myös Kajaanissa

Vasemmiston suunnitteleman vallankumouksen aloituspäivänä 27.1.1918 Kainuun Urheilupiirin johtokunnan kokouksessa istui Kisan edustaja Kaarlo Siltanen. Kyseisen kokouksen pöytäkirjassa ei ilmene mitään poliittista.¹⁴³ On erikoista, että Siltanen edelleen istui kokouksessa, vaikka tieto suunnitellusta vallankumouksesta oli ilmeisesti kantautunut myös Kajaaniin.¹⁴⁴ Urheilupiirin myöhemmässä johtokunnankokouksessa kerrotaan Siltasen tulleen vangituksi punakaartilaisena.¹⁴⁵ On mahdollista, että Siltanen tiesi vallankumouksesta, mutta ei halunnut osallistua siihen syystä tai toisesta, tai hän osallistui kaartin toimintaan vasta myöhemmin. On myös mahdollista, ettei hän osallistunut siihen lainkaan, sillä työväen aktiiveja vangittiin hyvin löyhin perustein. Koska hän oli ammatiltaan lähettäjä, on mahdollista, että hänen tuomionsa on tullut aiemmasta toiminnasta. Heikkinen ja Lackman kertovat, että vangitsemiseen saattoi riittää se, että henkilöt olivat toimineet jossain työväenjärjestöjen luottamustehtävissä ja siten toimillaan ärsyttäneet valkoisia.¹⁴⁶

Koska Kajaanin Kisan pöytäkirjat 1920-luvun alusta ovat tuhoutuneet, on seuran poliittisten yhteyksien löytäminen huomattavasti vaikeampaa kuin porvarillisissa seuroissa. Työväenyhdistyksen merkittävät henkilöt eivät olleet myöskään yhtä merkittävässä yhteiskunnallisissa rooleissa, eikä heistä ole kirjoitettu niin paljoa kuin esimerkiksi pankinjohtajista. Lisäksi tsaarin vallan aikainen sensuuri vaikeuttaa poliittisten yhteyksien löytämistä. Se rajoitti sananvapautta ja kirjoittelua tsaarin vallan aikana, mutta vapaamilla 1920–1930-luvuilla mielipiteet lausuttiin hyvinkin suoraan. Tämän diskurssin muutos ja ymmärtäminen tutkimuksessa on hyvin tärkeää ja olennaista.¹⁴⁷

Kiristynyt tilanne ja asevarustelu eivät Kajaanissa johtaneet taisteluihin. Kajaanissa tilanne pysyi sisällissodan aikana rauhallisena. Kajaanissa ei ammuttu sisällissodan taisteluissa yhtään laukausta, eikä siellä siis kuollut yhtään sotilasta taisteluissa, vaikkakin

¹⁴³ Kainuun Urheilupiirin keskushallituksen ja johtokunnan pöytäkirjat. 27.1.1918. Cab:1. KKA.

¹⁴⁴ Heikkinen & Lackman 1986, 70.

¹⁴⁵ Kainuun Urheilupiirin keskushallituksen ja johtokunnan pöytäkirjat. 26.6.1918. Cab:1. KKA.

¹⁴⁶ Heikkinen & Lackman 1986, 182.

¹⁴⁷ Kokkonen 2008, 37.

muutamia henkilöitä mestattiin sodan jälkeen tai he kuolivat vankeudessa.¹⁴⁸ Ennen sisällissodan alkua suojeluskunnan ja järjestökaartin johto sopivat hyökkäämättömyyssopimuksen. Tätä ennen suojeluskunnan nimi oli vaihtunut Kajaanin Sissi-rykmentiksi, jonka johdossa oli jo jääkäriliikkeen parissa toimineita urheilumiehiä, Eljas Väyrynen, Elja Rihtniemi ja Urho Kekkonen.¹⁴⁹ Vaikka sotaa ei Kajaanissa käyty, piirissä kaatui useampia urheilumiehiä, kuten edellä mainittu Eljas Väyrynen, Kainuun urheilupiirin johtokunnan jäsen Heikki Haikara, 10-ottelija Väinö Wuoristo sekä Mieslahden Nahjuksen jäsen Hannes Romppainen.¹⁵⁰

Maaliskuun alussa koko Kainuu oli jo valkoisten joukkojen hallussa. Sissirykmentti oli hyvin organisoitu ja se pyrki neuvotellen saamaan aikaan sovun työväen kanssa. Sissirykmentin joukot vangitsivat työväenliikkeen johtajat jo 7. päivänä helmikuuta, minkä jälkeen punaiset joukot luovuttivat aseensa. Kun Pohjois-Savo ja Kajaanin kihlakunta olivat helmikuun 10. päivä piirityksen alla, ei suojeluskunnan tarvinnut enää neuvotella enempää. Seurauksena Kainuussa teloitettiin yhdeksän punavankia ja lähetettiin Kuopion piirivankilaan 24 ”merkittävää” kajaanilaista vankia, joista noin kolmasosa vapautui tai pääsi pian ehdonalaan. Vangittujen määrä tutkimuskirjallisuudessa vaihtelee, sillä joissakin luvuissa mukana lasketaan lyhytaikaiset pidätykset. Niiden mukaan Kajaanissa olisi koko kevään aikana vangittu yli 250 punaisista. Niin sanotun punaisen terrorin seurauksena Kainuussa kuoli kaksi valkoista. Pidätetyiksi aseiden etsinnässä joutui muun muassa Kisassa varsinkin 20-luvulla aktiivisesti toiminut W. Rossi.¹⁵¹

2.1 Sisällissodan seuraukset Kajaanissa – ”Kallista viljaa niitti sodan valtiat”

Kainuun Urheilupiirin vuosikertomuksessa vuodelta 1918 pohjustettiin, kuinka Venäjällä valtaan pääsivät bolshevistiset aatteet, ja kuinka se alkoi syventää kaupunkiluokkien rajoja. Piiri syytti työväen urheiluseurojen toimineen joko suoraan tai välillisesti puolue-

¹⁴⁸ Suomen Sotasurmat 1914–1922. Vuosina 1914–22 sotaoloissa surmansa saaneiden nimitiedosto.

¹⁴⁹ Pulma & Turpeinen 1994, 158, 159.

¹⁵⁰ Kiviniemi 1997, 48.

¹⁵¹ Pulma & Turpeinen 1994, 161, 162. Heikkinen & Lackman 1986, 180.

johdon alla, johtaneen näin työväen urheiluliiton, TUL:n syntyyn. Samalla vuosikertomuksessa kuitenkin kerrotaan: ”Meidän urheilupiirissämme oli sentään vallinnut hyvä yhteisymmärrys urheiluasioista niin työväen v. ja u: seurojen kuin puolueettomienkin seurojen välillä.”¹⁵² Vaikka yhteistyötä keuhuttiin, asetettiin porvarilliset seurat puolueettomiksi, vaikka niiden jäsenet olivat olleet merkittävässä asemassa valkoisissa joukoissa. Tässä tapauksessa voittava osapuoli pystyi määrittelemään termit oman mieltymyksensä mukaan.

Heti tämän toteamuksen jälkeen alkavat kuitenkin syytökset kohti ”sosialistijohtajien vallanhimoa”, joka johti veljessotaan, jonka vapausliike lopulta onnistui kukistamaan. Valkoiset puhuivat yleensä vapaussodasta. Heti tämän perään toimintakertomuksessa kerrotaankin:

*Mieslukuisesti erottautuivat piirimme urheilijat vapaussodassamme. S.L.U Kaj. osastot jäsenet olivat kai ne kaikki rintamalla, jotka eivät eivät olleet pakoketut jäämään punaisten puolelle.*¹⁵³

Myös Kipinä ja Jyskyt ottivat runsaslukuisesti osaa sotatoimiin. Toimintakertomuksen lopussa on vielä kauniin runollinen toteamus sisällissodan kauheudesta: ”Kallista viljaa niitti sodan valtias, täyttämättömät ovat ne aukot, jotka piirimme urheilumiesten rintamaan aukenivat.” Lyhyen sotatilan jälkeen piiri järjesti keväästä asti säännöllisiä kilpailuja ja iltamia, vaikka sitä haukuttiinkin harvinaisen laimeaksi muihin vuosiin verrattuna.¹⁵⁴

Sisällissodan jälkeen SVUL teki periaatepäätöksen siitä, että kaikki punakaartien toimintaan osallistuneet seurak erotettiin, jos niiden jäsenistä vähintään puolet olivat punakaartien toimintaan osallistuneita sotilaita.¹⁵⁵ Hentilän tutkimuksessa tulee ilmi, että esimerkiksi Kuopiossa ja Etelä-Suomessa lähes kaikki työväenurheiluseurat olivat täydellisesti mukana punakaartien toiminnassa.¹⁵⁶ Kisan jäsenistössä punakaartiin kuulumisen

¹⁵² Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus 1918. Dd:1. KKA.

¹⁵³ Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus 1918. Dd:1. KKA.

¹⁵⁴ Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus 1918. Dd:1. KKA.

¹⁵⁵ SVUL sisällä oli myös paljon eriäviä mielipiteitä erottamisen tarpeellisuudesta, mutta lopulta periaatepäätös erottamisista tehtiin 24.11.1918. Hentilä 1982, 68

¹⁵⁶ Hentilä 1982, 66.

ei näyttänyt olevan niin yleistä. Yhtenäisyyttä piirien ja seurojen parissa näkyi Hentilän mukaan muuallakin Suomessa, sillä kun SVUL pyrki tiedustelemaan vuoden 1918 lopussa punakaartin jäseniä seuroista, monet kieltäytyivät.¹⁵⁷

Kainuun piirin suhtautuminen SVUL:n erottamispäätökseen näytti olevan joko löysä, tai sitten punakaarteissa ei todella ollut paljoa urheilijoita. On huomion arvoista, että varsinaista punakaartiä ei Kajaanissa edes syntynyt.¹⁵⁸ Tämän takia piirin suhtautuminen erottamispolitiikkaan oli lievempää, ja kenties piirin johto koki jopa sympatiaa työläisseuroja kohtaan. Piirin toimintakertomuksessa vuodelta 1918 kerrotaan:

*Onneksi ei meidän piirissämme ole ollut tällaisia seuroja (jotka ovat muodostaneet punakaarteista erityisiä osastoja), joten erottamisia ei tapahdu. Kuitenkin on työväenyhdistyksen rintamalla toimineet voi- ja u: osastot lakanneet toimimasta koska ne itse yhdistyksetkään eivät olleet toiminnassa.*¹⁵⁹

Piiri totesi työväenyhdistyksen lakanneen kokonaan toimimasta ja toivoi, ettei sen toiminta alkaisi uudestaan, jotta Suomi olisi jatkossa yhtenäinen. Ilmapiiri oli siis hieman ristiriitainen, sillä samaan aikaan keuhuttiin toimivaa yhteistyötä ja toivottiin toiminnan lopullista päättymistä. Olihan Kisa myös ollut jäsenmäärältään kaupungin suurin urheiluseura ja vei aktiivisia urheilijoita muista seuroista. Ristiriitaista on myös se, että hieman ennen kaupungin ja maan levottomuuksia johtokunnan asiakirjoissa keuhataan Kisan jäsentä, piirin monivuotista sihteeriä hänen erotessaan tehtävästä paikkakunnalta muuttamisen syystä: "...myönnettiin eropyyntö monivuotiselle, innokkaalle sihteerille." Samalla Urho Kekkonen nousi hänen tilalleen ensimmäistä kertaa piirin johtokuntaan varsinaiseksi jäseneksi.¹⁶⁰

Kun Kajaanin Kisa joutui lähtemään 70 jäsenen voimin Kainuun Urheilupiiristä, yksi elinvoimaisimmista urheiluseuroista oli poissa toiminnasta. Kun piiristä lähtivät muutkin aktiiviset työväenurheilijat, piirin jäsenluku tippui. Aikaisemmasta 380 jäsenestä jäljelle jäi

¹⁵⁷ Hentilä 1982, 81.

¹⁵⁸ Heikkinen ja Lackman toteavat järjestyskaarti-punakaartin järjestäytymisen olleen heikkoa. Heikkinen & Lackman 1986, 162.

¹⁵⁹ Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus 1918. Dd:1. KKA.

¹⁶⁰ SVUL Kainuun Urheilupiirin johtokunnankokous 22.4.1917. Cab:1. KKA.

265. Se vaikutti piirin toimintaan ja muihin urheiluseuroihin. Kisan lisäksi Seminaarin Jyskyt poistuivat piiristä vuonna 1919, mutta liittyivät urheilupiiriin uudelleen vuonna 1921. Tällöin seurassa oli 107 jäsentä.¹⁶¹ Seminaarin Jyskyt toimivat tässä välissä aktiivisesti kilpaillen yleisurheilussa, jalkapallossa ja iltamia järjestäen.¹⁶² Kainuun Urheilupiiriltä ei löydy asiakirjoja vuosilta 1919 ja 1920. Vuoden 1921 toimintakertomus vaikuttaakin hyvin rehelliseltä vuodatukselta. Siinä piirin tilannetta kuvataan seuraavanlaisesti: ”Urheilu- ja voimisteluharrastus piirimme alueella on vielä aivan alkeellista. ” Syiksi tähän mainittiin nälkämäan maantieteellinen asema, puute urheilujohtajista sekä ”vanhollinen ruumiillista kasvatusta halveksiva yleinen mielipide”.¹⁶³ Kajaanissa alkoi 1920-luvulla ilmiö, jossa perustettiin uusia erikoisseuroja, eli urheiluseuroja, jotka keskittyivät yleensä joko yhteen tai muutamaan lajiin. Se muutti piirin dynamiikkaa, sillä Kipinä oli Kajaanin elivoimainen yleinen urheiluseura, jonka parissa toimivat palloilulajit, hiihto, yleisurheilu ja voimailulajit.

Kipinän vuoden 1951 historiikissa Arvo Ikonen kertoo, että vuosina 1918–1919 seuran elämä ja tulevaisuus oli vaakalaudalla.¹⁶⁴ Sen kummempaa selitystä Ikonen ei tälle ongelmalle anna. Sisällissota ei ilmeisesti suoraan aiheuttanut seuralle hankaluuksia, tai sitä ei haluttu kertoa syyksi. Kipinän historiikeissa sisällissodasta ei edes ole mainintoja. Kipinän jäseniä oli kuitenkin taistelemassa muun muassa Kuopiossa, missä heitä myös kaatui.¹⁶⁵

Seuran pitkäaikaisen toimijan, Hubert ”Gädda” Haukian vuonna 1930 valmistuneessa historiikissa kerrotaan, että sisällissodan jälkeisinä vuosina seuran ”vanhempi polvi siirtyi lepäämään” ja uudet toimijat ottivat seuran käsiinsä: ”(seura) olisi ilman heitä ollut

¹⁶¹ Koonti Kajaanin Seminaarin ”Jyskyjen” toiminnasta, tuntematon kirjoittaja 1987. 15–17. Järjestämätön arkisto. KKA.

¹⁶² Koonti Kajaanin Seminaarin ”Jyskyjen” toiminnasta, tuntematon kirjoittaja 1987. 15–17. Seminaarin jyskyt. Järjestämätön arkisto. KKA.

¹⁶³ SVUL Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus 1921. Dd:1. KKA.

¹⁶⁴ Ikonen 1951. Kajaanin Kipinä ry. Historiikit. Ua:1. KKA.

¹⁶⁵ Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus 1918. Dd:1. KKA.

kohta hautajaisten tarpeessa.”¹⁶⁶ Moni entisistä Kipinän urheilujohtajista kuitenkin jatkoi urheilutoiminnassa muualla tai siirtyi Kainuun Urheilupiiriin johtoon.¹⁶⁷

Sisällissodan jälkeen monella seuralla, kuten Kipinällä, oli kuoppainen tie, sillä vanhat toimijat eivät jaksaneet enää toimia seurassa. Vuonna 1918 Kipinän jäsenluku oli 51, jossa se pysyi virallisesti vuoteen 1921 saakka.¹⁶⁸ Siitä tuskin edes pidettiin kirjaa, sillä seuran toiminta lakkasi käytännössä kokonaan yli vuoden ajaksi vuodesta 1919 alkaen, eikä asiakirjoja joko ole tuotettu tai ne on säilytetty erittäin huonosti.¹⁶⁹ Kipinä teki myös vuonna 1920 virallisen pesäeron VPK:n toimintaan ja irtautui omaksi seurakseen.¹⁷⁰ Kipinän historiikin mukaan vuonna 1920 alkoi ”syvämuokkaus oikein korpiraivauksen malliin.” Seuran suursiivouksen jälkeen saatiin toimiva ja aktiivinen johtokunta.¹⁷¹ Aktiivisempi se oli ainakin kuin edellisinä vuosina. Vuonna 1961 kirjoitetussa Pentti Hiedan historiikissa kerrotaan Kipinän toiminnasta vuosilta 1919 ja 1920. Hieta kertoo, että vuonna 1919 seura myi painimaton, kun sille ei ollut käyttöä. Samana vuonna johtokunnan varapuheenjohtajana oli Urho Kekkonen.¹⁷² Vuonna 1922 Kipinä aloitti jalkapallon pelamisen ja liittyi myös politiikasta mahdollisimman erillään pyrkineeseen Suomen Palloliittoon (SPL).¹⁷³

Moni Kainuun Urheilupiiriin aktiivi toimi myös poliittisissa järjestöissä sisällissodan aikana niin porvarillisella puolella kuin työväen joukoissa. Kun vanhojen suojeluskuntien oli määrä lakata 1.8.1918, perustettiin niiden sijaan maassa uusia vapaaehtoisjärjestöjä turvaamaan kansallista turvallisuutta. Yksi näistä oli Kajaanin Vartio.¹⁷⁴ Vartion asiamiehenä toimi seminaarijohtaja Volter Rihtniemi, jonka poika Elja Rihtniemi oli aktiivinen

¹⁶⁶ Haukiasta puhutaan usein seurojen asiakirjoissa lempinimellä ”Gädda”, mikä ilmeisesti oli hänen alkuperäinen sukunimensä ennen sen suomalaistamista. Gädda tarkoittaa ruotsiksi haukea. Haukia 1930. Kajaanin Kipinä ry. Historiikit. Ua:1. KKA. Lyhyt kertomus Kajaanin Kipinän toiminnasta 2/4.1911–30/12.1930. SVUL Toimintakertomukset urheiluseurat. Dd:5. KKA.

¹⁶⁷ Kainuun Urheilupiiriin toimintakertomus 1918. Dd:1. KKA.

¹⁶⁸ Tosin Kipinän omissa toimintakertomuksissa jäsenmääräksi ilmoitettiin vuonna 1921 50–60 jäsentä. SVUL Kainuun Urheilupiiriin toimintakertomukset 1917, 1918, 1921. Dd:1. KKA.

¹⁶⁹ Yksi harvoja Kipinän asiakirjoja vuodelta 1920 on johtokunnankokouksen pöytäkirja, jossa kerrotaan missä harjoituksista mainostetaan.

¹⁷⁰ Haukia 1930.

¹⁷¹ Lyhyt kertomus Kajaanin Kipinän toiminnasta 2/4.1911–30/12.1930. SVUL Toimintakertomukset urheiluseurat. Dd:5. KKA

¹⁷² Hieta 1961, 21.

¹⁷³ V.- ja Us Kipinän johtokunnankokous 16.6.1922. Cab:1. KKA

¹⁷⁴ Pulma & Turpeinen 1994, 173.

toimija sisällissodassa ja urheilupiirissä.¹⁷⁵ Lopulta Vartion historia jäi lyhyeksi, ja tilalle perustettiin puolustusministeriön virallinen suojeluskunta, jonka johtoon nousi urheilumies P.F. Kariniemi. Myös yksi kaupungin merkkihenkilöistä E.E. Nordlund, urheilumies hänkin, kuului uuden suojeluskunnan johtokuntaan. Myös seminaarin lehtori ja voimistelunopettaja P.S. Vuoristo kuului vuonna 1918 suojeluskunnan esikuntaan. Lopulta P.F. Kariniemen aika johdossa jäi lyhyeksi, sillä hän ei saanut keskustalaisena kaupungin vahvan oikeiston luottamusta.¹⁷⁶

Kajaanissa naisten osallisuudesta sisällissotaan ei ole paljoa tietoa. Esimerkiksi Tampereella ja Helsingissä monet työväen naisurheilijat tai naisurheiluseurat osallistuivat aktiivisesti sisällissodan taisteluihin. Laine kertoo, että nämä polkkatukkaiset naisurheilijat, jotka taistelivat housupuvuissa, saivat nimityksen ”ryssän morsian”. Heitä itse asiassa teloitettiin suhteessa enemmän kuin mieskaartilaisia. Laine epäilee, että naiskaartien maine saattoi vaikuttaa 1920-luvun kielteiseen suhtautumiseen naisten kilpaurheiluun.¹⁷⁷ 1920-luvulla housuihin naisten urheiluasusteina suhtauduttiin kielteisesti, juuri assosioiden ne ”ryssän morsiimiin.” 1930-luvulle tultaessa housut olivat kuitenkin yleistyneet naisten urheilussa pakon myötä, sillä ne olivat huomattavasti käytännöllisemmät.¹⁷⁸ Turunen tuo artikkelissaan esille pukuhistorian tutkija Patricia C. Warnerin, jonka mukaan sopivien vaatteiden puute on ollut konkreettinen este naisurheilun kehityksessä.¹⁷⁹

Hieman ennen sisällissotaa, vuonna 1917, Suomen Naisten Voimisteluliitto koki suuria muutoksia, ja lopulta tilalle perustettiin uusi liitto: Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto, johon kuului suomenkielinen ja ruotsinkielinen osasto (Förbund för fysisk fostran för Finlands kvinnor, FFF). Uuden liiton puheenjohtajaksi nousi Anni Collan, joka oli jo meritoitunut urheiluvaikuttaja.¹⁸⁰ Liitto jatkoi edelleen kilpaurheilun vastustamista ja korosti liikunnan kasvattavaa tarkoitusta. Sodan jälkeen ensimmäinen voimistelujuhla

¹⁷⁵ Rihtniemien alkuperäinen ruotsinkielinen sukunimi on Högman. Pulma & Turpeinen 1994, 173.

¹⁷⁶ Pulma & Turpeinen 1994, 174, 175, 180.

¹⁷⁷ Laine 2000, 42.

¹⁷⁸ Turunen 2011, 15–18.

¹⁷⁹ Turunen 2011, 13.

¹⁸⁰ Collania pidetään liikunnan edelläkävijänä, joka korosti liikunnan kasvattavaa vaikutusta. Lisäksi hän oli primus motor Suomen Urheilukirjastolle. Hän myös toimi pitkään Kisakenttä-lehden päätoimittajana. Kleemola 1996, 50, 52, 53.

järjestettiin Tampereella vuonna 1919 ja siellä suomen- ja ruotsinkielinen osasto esiintyivät erillään. Lopulta liitto jakautui täysin, kun ruotsinkielinen osasto FFF irtisanoutui siitä. Liittoon jäi kuitenkin 49 yhdistystä, joissa oli noin 2500 jäsentä.¹⁸¹

Elon toiminnasta on hyvin vähän tietoa sisällissodan ajalta ja on hyvin mahdollista, ettei seuralla ollut varsinaista puuhaa sen aikana. Seuran jäsenmäärä oli vähäinen, vuonna 1920 seurassa oli 24 jäsentä.¹⁸² Myöskään Kajaanin Kisan naisosaston yleisestä toiminnasta ei ole mitään dokumentoitua tietoa, josta ilmenisi jäsenten aktiivisuus sisällissodan merkeissä. Poikkeuksena työväenliikkeen naisista esiin nousee Olga Tikkanen, joka toimi Kisan johtokunnassa useita vuosia jo 1910-luvun alussa muun muassa puheenjohtajana. Muutama vuosi sisällissodan jälkeen hänet pidätettiin kommunistisesta toiminnasta, ja on hyvin mahdollista, että Tikkanen oli sisällissodan aikana mukana vallankumouksellisessa toiminnassa. Olihan hän ollut muun muassa myös kirjaltajien ammattiyhdistyksen puheenjohtajana vuonna 1917, ja myöhemmin aktiivisesti Kajaanin työväenyhdistyksessä.¹⁸³

Myöskään Kainuun liikunnan ja urheilun historiaa laajasti tutkinut Lauri Kiviniemi ei ole laajasta aineistoselauksesta huolimatta kertonut naisurheilijoiden toiminnasta tältä ajalta. Mitä ilmeisemmin sisällissota iski pahemmin naisten urheiluun kuin miesten, vaikka miehet olivat pääasiassa taistelevassa roolissa. Tutkimukseni kannalta ongelmallista on myös naisten sukunimen vaihtuminen avioitumisen yhteydessä, koska mahdollisten poliittisten yhteyksien löytäminen hankaloituu.

Järjestöjen toimijoiden nimiä vertaillen voidaan huomata, että porvarilliset naisurheilijat auttoivat Kajaanin Sissi-Rykmenttiä huoltojoukkoina. Seminaarin lehtorin ja voimistelunopettaja Paavo Vuoriston vaimo Hanna Vuoristo oli organisoimassa kyseisiä toimia. 3.2.1918 hän kutsui organisointikokouksen, jossa naiset jaettiin kuuteen eri huolto-osastoon. Myös vuonna 1919 perustettu suojeluskunnan naisosasto nousi suosituksi, siihen liittyi heti yli 30 jäsentä. Hanna Vuoristo ja Elon entinen puheenjohtaja Elli Sipilä olivat

¹⁸¹ Kleemola 1996, 59, 81.

¹⁸² Naisvoimisteluseura Elon 50-vuotistoimintakertomus 20.4.1959. Toimintakertomukset 1923–1959. Dc:1. KKA.

¹⁸³ Heikkinen & Lackman 1986, 132, 148.

lottina. Sipilä oli myöhemmin myös lottien Kajaanin osaston puheenjohtajana.¹⁸⁴ Vuonna 1918 Elon edustajana SVUL Kainuun Urheilupiirin vuosikokouksessa oli Aili Nordlund. Nordlund on Kajaanissa harvinainen sukunimi, ja on oletettavaa, että hän oli sukua vahvalle kajaanilaiselle vaikuttajalle E.E. Nordlundille.¹⁸⁵ Monella aktiivisella porvarillisessa urheiluseurassa toimineella naisella oli siis yhteys poliittiseen toimintaan miesten kautta. Lisäksi Pulman ja Turpeisen teoksessa lainataan Urho Kekkosen muistelua työväentalon piirityksestä: ”etenkin naisväen osoittaneen ensiluokan taitoa haukkumisessa”.¹⁸⁶

Jo heti sisällissodan jälkeen Kajaanissa naiset olivat politiikassa aktiivisia. Pulman ja Turpeisen mukaan on huomionarvoista, että naisten osuus puoluejohdossa oli verrattain suuri, vaikka politiikkaa pidettiin miesten maailmana. Esimerkiksi Kokoomuksen Kajaanin paikallisosasto perustettiin vuoden 1918 lopussa, ja paikallisosaston johdossa oli Hanna Vuoristo. Elon puheenjohtajana vuosina 1916–1930 toiminut Hilma Roos puolestaan toimi Edistyspuolueen johtokunnassa urheilumiesten P. Kariniemen ja E.E. Nordlundin seurassa. Naisten osuus jäi kuitenkin 1920-luvulla yleensä puolueosastojen toiminnan pariin, sillä valtuustotyötä pidettiin vain miesten tehtävänä.¹⁸⁷

2.2 Kajaanin työväki uudessa työväen urheiluliitossa

Sisällissota jakoi koko maan urheilutoiminnan monen vuosikymmenen ajaksi. Kaikki työväenurheiluseurat erotettiin SVUL:sta, ja nämä seurat jäivät hetkeksi tyhjän päälle. Tämän myötä SVUL:n jäsenmäärä lähes puolittui. Työväen urheiluliittoa, TUL:a, oli koitettu perustaa jo useampaan otteeseen siinä kuitenkaan onnistumatta. Sodan jälkeen ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin perustaa oma liitto.¹⁸⁸ Se perustettiin 26.1.1919, ja siihen liittyi heti 17 piiriä. Parissa vuodessa TUL:n jäsenmäärä oli vain muutama tuhat vähemmän,

¹⁸⁴ SNVL:n asiakirjojen mukaan Sipilä asui vuonna 1919 Iisalmessa, mutta ilmeisesti muutto ei ollut pitkäaikainen, tai hän siirtyi paikkakuntien välillä. Pulma & Turpeinen 1994, 167.

¹⁸⁵ Vuosikokouksen päivämäärää ei ole merkitty. On kuitenkin oletettavaa, että kokous on ollut 29.12.1918, sillä johtokunnan kokous on pidetty samana päivänä. Yleensä johtokunnan kokous pidettiin suoraan vuosikokouksen jälkeen. SVUL Kainuun Urheilupiirin vuosikokous 1918. Cab:1. KKA.

¹⁸⁶ Pulma & Turpeinen 1994, 161.

¹⁸⁷ Pulma & Turpeinen 1994, 183.

¹⁸⁸ Hentilä 1982, 65.

kuin SVUL:n.¹⁸⁹ TUL alkoi tehdä heti tiiviistä yhteistyötä työväenliikkeen kanssa, ja työväen aatemaailma ja ideologia olivat sille tärkeitä alusta asti. SVUL puolestaan korosti propagandassaan, että TUL:n päälähtökohtana olisi ollut katkeruus ja vihanpito SVUL:aa kohtaan.¹⁹⁰ TUL:n määritteli tehtäväkseen parantaa työläisten fyysistä kuntoa, vahvistaa luokkatietoisuutta ja rekrytoida nuoria työväenliikkeeseen. Vaikka työväki oli ikään kuin alisteisessa asemassa valtakulttuurin edustajiin SVUL:n verrattuna, olivat työväenurheilijat silti vahvoja vaikuttajia hegemonisessa kamppailussa. He onnistuivat tuomaan oman asemansa esille ja kyseenalaistamaan vakiintuneita asemia. Esimerkiksi Englannissa oli samankaltainen hegemoniallinen taistelu 1900-luvun vaihteessa, kun työläiset halusivat myös ottaa osaa ylempien yhteiskuntaluokkien hallitsemaan jalkapalloon.¹⁹¹

Kansainvälisesti työväenurheilun aatos oli joukkourheilussa, ja kilpailun merkitystä pyrittiin saamaan pienemmäksi. Suomessa kilpailu oli huomattavasti suositumpaa muiden maiden työväenurheiluun verrattuna.¹⁹² Ennen sisällissotaa moni työväen urheiluseura kritisoi kilpailun merkitystä urheilussa, ja se kasvattikin kuilua kohti porvarillisia toimijoita.¹⁹³ Kajaanissa Kisa puolestaan ei karsastanut kilpaurheilua merkittävästi, osallistuihan se itse siihen aktiivisesti. Vaikka TUL:n toiminnassa kilpailu olikin eurooppalaisia tovereita suositumpaa, naisten kilpaurheiluun suhtauduttiin vielä pitkään kielteisesti. Vaikka sitä ei enää 20-luvun puolivälin jälkeen varsinaisesti vastustettu, naisurheilijoille ei annettu läheskään samanlaista tukea harjoitteluun koulutuksen tai rahoituksen puolesta. Myös naisten hyvä menestys jäi piiloon. Vasta 1930-luvun alussa yleinen mielipide kohti naisurheilua kohtaan muuttui suopeammaksi, osaltaan Los Angelesissa vuonna 1932 järjestettyjen olympialaisten ansiosta.¹⁹⁴

1920-luvulla työväenurheilu Suomessa ajautui sisäisiin ristiriitoihin kommunistien ja sosiaalidemokraattien välillä. Kommunistit pyrkivät käyttämään urheilua yhtenä keinona joukkojen värväämiseksi luokkataisteluun, mutta maltillisten sosiaalidemokraattien tavoite työväenurheilulle oli kasvattava ja kulttuurista luova rooli.¹⁹⁵ Yksi merkittävimmistä

¹⁸⁹ Kokkonen 2015, 64, 68.

¹⁹⁰ Hentilä 1982, 80.

¹⁹¹ Itkonen 1996, 266, 267.

¹⁹² Kokkonen 2015, 68.

¹⁹³ Keskinen 201, 32.

¹⁹⁴ Laine 2000, 94–98.

¹⁹⁵ Hentilä 1982, 159.

vedenjakajista työväenurheilijoiden keskuudessa oli suhtautuminen kansainvälisiin urheiluinternationaaleihin. Internationaalit olivat työväen omia kansainvälisiä urheiluorganisaatioita. Sosiaalidemokraattinen Luzernin Internationaali (SUI) oli perustettu jo vuonna 1921. Pian sen jälkeen Neuvostoliitossa katsottiin, ettei SUI vastustanut kapitalismia tarpeeksi, joten Neuvostoliitto perusti oman Punaisen Internationaalin (PUI). TUL pyrki ensin toimimaan sovittelijana internationaalien välissä, mutta sosiaalidemokraattien pyrkimys 1920-luvun loppupuolella oli välttää yhteistyötä kommunistisen PUI:n kanssa. Sosiaalidemokraattien saadessa enemmistön TUL:n liittotoimikunnassa vuonna 1928 yhteistyö kommunisteihin katkaistiin ja TUL suuntasi katseensa sosiaalidemokratiseen Luzernin Internationaaliin.¹⁹⁶ Laineen mukaan työväen urheilunaisilla oli tässä merkittävä vaikutus.

Työväen Urheiluliitossa naisten asemasta käytiin kovaa taistelua. Alku vaikutti naisille lupaavalta, sillä liiton perustamisen yhteydessä perustettiin oma jaosto naisille, ja pian naiset saivat myös oman osaston. Vuonna 1921 18,5 prosenttia jäsenistä oli naisia.¹⁹⁷ TUL:n naisten johtajien linja oli 20-luvun alussa hyvin samanlainen kuin SNLL:n, eli ennätysurheiluun suhtauduttiin kielteisesti. Alkuvuosina TUL:n naisten suhtautuminen SNLL:n ja Suomen Palloliittoon oli suopea, he jopa osallistuivat samoihin koulutuksiin ja kursseille.¹⁹⁸ Lupaava alku kuitenkin kuihtui kasaan, ja TUL:n naiset asettivat vuoden 1921 liittokokoukseen kovat vaatimukset: naisten on saatava oma lehti, liittoon oma naisjärjestäjä, naiskiintiö liittokokoukseen ja liittotoimikuntaan naisten jaoston puheenjohtaja ja hänen varajäsenensä.¹⁹⁹ Näitä etuja karsittiin välillä, ja vuonna 1926 naiset uhkasivat perustaa oman työläisnaisten urheiluliiton. Sekä naisten väliset että miespäättäjien kanssa koetut ristiriidat saatiin kuitenkin sovittua. Laineen mukaan naiset olivat itse asiassa merkittävässä asemassa vuoden 1928 liittovaaleissa, jotka olivat liiton toiminnan kannalta tärkeitä. Naiset vastustivat yleisesti kommunismia, ja heidän avullansa sosiaalidemokraattinen vaalilista meni läpi. ”13 naisen avulla sosiaalidemokraatit saivat

¹⁹⁶ Sosialistinen työläisurheiluinternationaali ja Luzernin työläisurheiluinternationaali tarkoittavat samaa järjestöä. Lukemissani tutkimuksissa on käytetty molempia lyhenteitä: LUI ja SUI. Internationaalista käytetään myös kansainvälisesti lyhennettä SASI, joka tulee saksankielisestä nimestä Sozialistische Arbeiter-sport Internationale. Syrjäläinen 2008, 32,33.

¹⁹⁷ TUL jäsenluku vuonna 1921 oli 24 316, joista naisia oli 2547 ja tyttöjä 949. Laine 2000, 42,43, 86.

¹⁹⁸ Jyväskylässä järjestettävillä opetusministeriön yleisille voimistelukurseille osallistui miehiä sekä suojeluskunnasta että TUL:sta. Laine 2000, 45–47.

¹⁹⁹ Laine 2000, 51,52.

tukevamman enemmistön liittokokoukseen. Siten ilmeisesti naiset olivat pelastaneet TUL:n sosiaalidemokraateille.”²⁰⁰

Pian sisällissodan jälkeen Pohjois-Savon piiristä lähetettiin kirje 15.2.1919 TUL:n liittotoimikunnalle piirin perustamisesta. Sen perustamisessa oli mukana savolaisten seurojen ohella myös Kajaanin Kisa, joka toivoi Kainuun piirin yhdistämistä Pohjois-Savon yhteyteen.²⁰¹ Itse työväenyhdistys nousi takaisin jaloilleen hieman ennen Kajaanin Kisaa. Työväenyhdistys oli toiminnassa jo joulukuun 22. päivänä 1918. Vandalisoitu työväentalo oli jälleen toiminnassa kesäkuussa 1919 kun poikkeustila lakkautettiin.²⁰² Piirin toiminnassa 1920-luvulla toistuva trendi oli se, ettei aatteelliseen valistustyöhön ollut varaa niin paljoa kuin haluttiin. Ilmiö oli liitosta huolimatta itse asiassa maanlaajuinen, ja usein seurat eivät kokeneet henkistä kasvatustyötä yhtä tärkeäksi kuin liittojohdot.²⁰³ Vaikka valistustyön vähäisyyttä valiteltiin, valistustyö oli työväenurheilijoilla SVUL Kainuun Piiriin verrattuna vilkasta. Esimerkiksi TUL:n järjestämissä seitsemässä puhetapah-tumassa oli vuonna 1921 Kajaanissa yhteensä yli 900 kuulijaa.²⁰⁴ Vasta perustettu pieni piiri oli Laineen mukaan alusta asti ”vahva, vasemmistolainen ja naisvaltainen tukialue työtään aloittavalle TUL:lle.”²⁰⁵

Keskisen tutkimuksesta, jossa tarkastellaan Varsinais-Suomen työväenurheiluseuroja, ilmenee, että seuroilla oli rauhoittava vaikutus ympäristöön. Seurat siis estivät konflikteja ja radikalisoitumista.²⁰⁶ Kajaanissa Kisan kohdalla vaikutus näytti ollen päinvastainen, ja urheiluseura toimi ikään kuin työväen äänenvahvistimena, mikä ruokki seuran jäsenien radikalisoitumista. Radikalisoituminen ei ollut mitenkään yllättävää, sillä työväen urheilulehti oli painottanut useiden vuosien ajan tavoitetta: ”Ihmisen kasvattaminen kypsäksi sosialismiin.”²⁰⁷

²⁰⁰ Laine 2000, 99–105.

²⁰¹ Mistään asiakirjoista ei löydy kuitenkaan väitteitä Kainuussa toimineesta piiristä. Kirje Kuopion TUL piiriin perustamisesta 15.2.1919. TUL:n Kuopion Piirin lähteneet kirjeet 1934. Da1. Suomen Urheiluar-kisto SUA.

²⁰² Heikkinen & Lackman 1986, 179, 180, 186, 187.

²⁰³ Keskinen 2011, 56

²⁰⁴ TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin toimintakertomus 10.10.1920–14.5.1921. Ddd2.SUA.

²⁰⁵ Laine 2000, 56.

²⁰⁶ Keskinen 2011, 98.

²⁰⁷ Hentilä 1982, 64.

Kajaanin poliittinen tilanne jatkoi vasemmistolaista kehitystään sisällissodan jälkeen, vaikka sosialidemokraattien kannatus eduskuntavaaleissa laski 1,6 prosenttiyksikön verran. Pulman ja Turpeisen mukaan kajaanilaisten poliittinen suuntaus on parhaiten nähtävillä juuri eduskuntavaaleissa. Ennen itsenäistymistä kuntavaaleissa äänioikeus oli kaukana tasa-arvosta, kun äänimäärä jakautui varallisuuden perusteella.²⁰⁸ Kajaanilaiset kävivät vaaliurnilla valtakunnan keskiarvoa aktiivisemmin. Työväenliike aktivoitui nopeasti sisällissodan jälkeen, mutta poliittinen painostus pakotti sosialismiin suuntautuneen toiminnan maanlaiseksi, samalla radikalisoiden monia kommunistisen puolueen toimintaan. Kommunistista puoluetta johdettiin läheisen itärajan takaa, ja uhkana oli uuteen aseelliseen konfliktiin valmistautuminen. Tätä uhkakuvaa tutki Etsivä Keskuspoliisi, jonka paikallisosastoa Kajaanissa johti Aarne Korhonen, apunaan Urho Kekkonen. Suomen Kommunistinen Puolue koulutti itärajan toisella puolella punaupseereita. Yksi pidätetyistä punakaartin joukkueenjohtajista vuonna 1919 oli Adolf Leinonen, joka toimi myöhemmin aktiivisesti Kisan toiminnassa muun muassa puheenjohtajana.²⁰⁹ Leinosen etunimestä on monta eri muotoa. Pulma ja Turpeinen kertovat miehen etunimeksi Adolf, lempinimenään ilmeisesti Aate. Kisan asiakirjoissa puolestaan kerrotaan Ate tai Atte Leinosesta, joka toimi aktiivisesti kommunismin parissa. Heikkinen ja Lackman puhuvat myös Ate Leinosesta.²¹⁰

Poliittisesti vasemmistoon kuuluvien puolueiden kannatus nousi 1920-luvulla Kajaanissa erittäin korkeaksi, kuten taulukosta 4 ilmenee. Työväenyhdistys, ja sen myötä suurin osa äänestäjistä, kääntyi pois sosiaalidemokratiasta siirtyen kommunistisiin ajatuksiin. Yhdistys irtautui SDP:sta ja liittyi vasta perustettuun Suomen Sosialistiseen Työväenpuolueeseen (SSTP).²¹¹ Jo vuonna 1924 vasemmistopuolueet olivat saada puolet eduskuntavaalien äänistä. Seuraavissa vaaleissa vuosina 1927 ja 1929 vasemmistopuolueet olivat jo saavuttaneet vankan enemmistön. Varsinkin kommunistien kannatus nousi erittäin merkittävästi. Kajaani oli 1920-luvulla poikkeuksellisen punainen ja kommunistien kannatus oli samaa tasoa kuin punaisena tunnetussa Kemissä.²¹² Myös tasa-arvoistuneissa

²⁰⁸ Pulma & Turpeinen 1994, 132.

²⁰⁹ Pulma & Turpeinen 1994, 184–186.

²¹⁰ Kommunistisessa toiminnassa olleilla oli myös aliaksia, esimerkiksi Vilho Honkanen tunnettiin nimellä Väinö Aaltonen. Heikkinen & Lackman 1986, 189.

²¹¹ Heikkinen & Lackman 1986, 188.

²¹² Pulma & Turpeinen 1994, 190.

kunnallisvaaleissa vasemmistopuolueiden kannatus oli korkeampi kuin muualla maassa keskimäärin.²¹³

Taulukko 4: Eduskuntavaalit Kajaanissa 1919–39 (kannatusprosentit).²¹⁴

Vuosi	KOK	IKL	Ed	ML	SDP	Komm.	Muut	Ään.-%
1919	23,7	-	26,4	6,6	43,1	-	0,2	70,4
1922	21,3	-	23,9	7,4	11,5	35,9	-	72,9
1924	25	-	21	9,9	16,5	27,6	-	73,5
1927	20,3	-	18,8	8,9	13,5	38,5	-	60,6
1929	16,8	-	18,8	9,6	11,6	43,1	0,1	61,4
1930	33,8	-	18,4	11,8	33,9	0,7	1,4	78
1933	37,1	-	15,4	9,4	36,5	-	1,6	73,9
1936	16,8	15,6	18	8,5	40,7	-	0,4	74,1
1939	19,3	15,8	13,1	10,9	41,1	-	0,7	71,2

Kasvanut kommunistinen toiminta ja sen valvonta synnyttivät Kajaaniin toistuvia pidätyksiä. Esimerkiksi syyskuussa 1920 Kisan aktiivi Viljami Rossi pidätettiin jälleen. Etsivä keskuspoliisi piti työväenyhdistystä tarkkailussa 20-luvun alkuvuodet, ja vuonna 1923 sen johtohenkilöitä pidätettiin runsaasti. Maaliskuussa 1923 pidätettiin johtokunnasta Kalle Tervonen, huhtikuussa vuorossa olivat Olga Tikkanen, Matti Karvonen ja Antti Nahkala. Tikkanen oli myös ollut jo vuosia aktiivinen Kisan johtokunnassa. Saman vuoden elokuussa suoritettiin joukkopidätys, jossa vangittiin työväenyhdistyksen johtokunnasta Ate Leinonen, Mimmi Räsänen, Otto Miettinen ja kahdeksan muuta jäsentä. Leinonen ja Räsänen olivat myös Kisan aktiivitoimijoita. Samoihin aikoihin SSTP lakkautettiin.²¹⁵ Kommunistisen toiminnan jatkuminen Kajaanissa johti vuonna 1924 koko työväenyhdistyksen lakkautukseen vuoden ajaksi. Se ei näyttänyt kuitenkaan hidastavan Kisan toimintaa. Kisa osallistui aktiivisesti vuosikymmenen alussa muiden seurojen järjestämiin

²¹³ Heikkinen & Lackman 1986, 172.

²¹⁴ SVT XXIX, Vaalitulokset.

²¹⁵ Heikkinen & Lackman 1986, 188, 189.

kilpailuihin ja liitto- ja piirikokouksiin, ollen neljänneksi suurin seura TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piiristä.²¹⁶

Pulma ja Turpeinen pitävät Kajaanin punaisuuden taustasyynä sitä, että suurin osa työväestä oli kotoisin Pohjois-Savon ja Kainuun pientila-alueelta, joissa suuryhtiöiden toiminta oli luonut antikapitalistisia aatteita. Maaseudulta tulleet olivat tottuneet lakkoihin ja nopeaan toimintaan, pitkäjänteinen järjestötyö puolestaan ei ollut heille tuttua. Tämä lyhytjänteinen toiminta sai myöhemmin Itä- ja Pohjois-Suomessa nimityksen korpikommunismi.²¹⁷ Myös työmarkkinatoimijoiden, kuten Kajaanin Puutavara Oy:n, jyrkkä työsuhte- ja henkilöstöpolitiikka rajoittivat pitkäjänteisen ay-liikkeen muodostamista. Puutavarayhtiö syrji vasemmistolaisia perheitä, ja se lisäsi entisestään bensaa liekkeihin. Samankaltaista toimintaa oli myös Varkaudessa, siellä A. Ahlström oy:n johto tuki lisäksi rahallisesti suojeluskunnan toimintaa.²¹⁸ Pulma ja Turpeinen painottavat Kajaanissa kahden työväen johtohahmon sisällissodan jälkeisen marttyyrikuoleman merkitystä kapinahengen nostatuksessa. Myös vilkas yhteys Neuvosto-Venäjälle vahvisti kommunistista toimintaa.²¹⁹

Sisällissodalla oli myös toisenlainen vaikutus Kajaanin työväen toimintaan. Se sai aikaan muuttoliikkeen etelästä pohjoiseen. Kajaanin Kuohun historiikissa Forsberg kertoo: ”Luokkasodan jälkeen tuli Kajaaniin lukuisasti Etelä-Suomen urheiluseurojen jäseniä, jotka eivät tunteneet oloaan turvallisiksi kotiseudullaan.” Samalla vilkas rakennustoiminta tarvitsi työläisiä.²²⁰ Vaikka SSTP oli lakkautettu, kajaanilaisten kommunistinen toiminta ei päättynyt. Vuonna 1925 työväenyhdistys, Sos. dem. piirijärjestö, nais- ja nuoris-osastot olivat irtisanoutuneet sosiaalidemokratiasta. Kommunistinen toiminta naamiointiin esimerkiksi työväen opinto- ja kulttuuritoimintaan ja ammattiosastoihin.²²¹

²¹⁶ Kisan asiakirjoja vuosikymmenen alusta ei ole säilynyt. Vasta vuoden 1926 asiakirjat ovat säilyneet. TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin vuosikertomukset 1919–1924. Ddd2. SUA.

²¹⁷ Laaksonen 2014, 2, 8.

²¹⁸ Itkonen 1994, 383.

²¹⁹ Pulma & Turpeinen 1994, 190.

²²⁰ Forsberg 1949, 2,3.

²²¹ Heikkinen & Lackman 1986, 188, 189.

Forsberg kertookin Kuohun historiikissa, että yhteen aikaan melkein kaikki Kisan johtokunnan jäsenet kuuluivat sosialistisen nuoriso-osaston johtokuntaan. ”Silloin annettiin sosialistiselle kasvatustyölle suurempi merkitys kuin nykyään”.²²²

Ennen SSTP:n ja paikallisen työväenyhdistyksen lakkautusta, TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piiri piti erityisen kokouksen 18.3.1923. Piirikokouksessa esiteltiin vuosikertomus, joka on poliittisuudessaan merkittävä poikkeus kaikkiin asiakirjoihin, joita tässä tutkimuksessa on käytetty. Toimintakertomuksessa valitetaan ensin useammasta urheilijasta, jotka ovat olleet osallisena muun muassa porvarillisten ”raittius ym. seurain kilpailuissa”. Kaikki paitsi yksi saivat ”liittotoimikunnan kannan”, eli heidät erotettiin seuroista. Poikkeuksena ollut henkilö ei todistetusti tehnyt tekoaan tahallisesti.²²³

Tämän lisäksi kolme merkittävintä kohtaa toimintakertomuksessa olivat useamman sivun pituiset kannanotot koskien *Työväen Urheilulehden* levittämistä, valistustyötä sekä raittiuskysymystä. Lehden tärkeyttä sivistämisessä kuvattiin seuraavanlaisesti: ”Yhtä tärkeä kuin jokapäiväinen leipä...Ilman sanomalehteä on nykyajan ihminen kuin elävältä haudattu.”²²⁴ Sitä perusteltiin varsinkin maaseudun ihmisille myös siten, että siellä heillä ei ollut mahdollisuutta kuulla kiertäviä puhujia tai keskustella muiden aatteen edustajien kanssa. Sanomalehden valistavaa tarkoituspää painotettiin, ja myös sitä, että urheilija ei voi olla kunnollinen, jos hän ei ole perillä yhteiskunnallisista tapahtumista. Pelkkä lehden lukeminen ei ollut tarpeeksi, sillä sen ja naisten urheilulehden levittäminen oli välttämätöntä, ja se määrättiin käytännössä pakolliseksi. Kajaanin Kisan puheenjohtaja Edvard Heikkinen ja T. Halonen saivatkin vuoden 1920 Työväen Urheilulehdessä julkaisussa piirin kertomuksessa erityistä kiitosta lehden levittämistyöstä.²²⁵

Kokouksessa Työväen Urheilulehteen liittyvä valistuskysymys herätti vahvoja tunteita. Valistustyöstä kertova osio on yhteensä neljä sivua pitkä kannanotto senhetkiseen yhteiskunnan tilaan. Valistustyön kuvailtiin vapauttavan työväestön vuosisatoja kestäneestä orjuudesta:

²²² Forsberg itse toimi myös Suomen sosiaalidemokraattisessa nuorisoliitossa ja sosialistisissa puolueissa ennen sotaa, hänen poikansa Jorma Forsberg kertoo. J. Forsberg, puhelinkeskustelu 25.1.2021.

²²³ TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin toimintakertomus ajalta 4.2.1922–18.2.1923. Ddd2. SUA.

²²⁴ *ibid.*

²²⁵ Työväen Urheilulehti 1.10.1920.

*Imperialististen hallitusten poliittiset lakeijat ja koko porvarillinen ryhmäkunta, ovat kaikkina aikoina tehneet voitavansa estääkseen työväestön: ”liiaksi” sivistymästä, lukuunottamatta sitä sivistystä mikä sille on tullut välttämättömäksi uuden aikaisena tehdasorjana.*²²⁶

Kirjoittajan näkökulma vallitsevaan yhteiskuntamuotoon oli erittäin kriittinen, ja ajattelusta uhkui vallankumouksellinen hurmos. Kirjoittaja näkee, että työväestöllä on suurempi voima ”kapitalistisiin imperialisteihin” verrattuna ja jos valistustyö tehtäisiin kunolla, työväestö suoriutuisi yhteiskunnallisesta taistelusta voittajana. Kuten taitavat reitorit, toistaa kirjoittaja aiemmin mainittuja kohtia ja perustelee siten valistamista ja vallankumouksellista ajatteluaan. Valistuskysymys ajautuu myös kohti eugeenisista ajattelua. ”Urheilijat ovat ruumiillisen kuntoisuutensa puolesta valiojoukko työväestöllä.” Piiritoimikunta hyväksyi mainitut aatteet ja niiden tavoittelemiseen vaadittavat työt. Töitä ei kirjattu pöytäkirjaan, ja onkin mahdollista, että ne olivat arkaluonteisia tai vallankumouksellisia, tapahtuihan SSTP:n lakkautus pian tämän jälkeen.²²⁷

Kolmas asia, joka sai piirikokouksessa merkittävää huomiota, oli raittiuskysymys. Piiritoimikunta oli tyytyväinen kieltolakiin, vaikka toimikunta väitti, että porvaristo ja osa työväestöstä kiertäisi sitä. Piiritoimikunta pyrki löytämään keinon, jolla alkoholin käytön saisi kitkettyä pois työväestöstä, mutta sen hetkiset kurinpidolliset menetelmät eivät olleet toimivia. Vaikka häpeärangaistusta pohdittiin toimintatavaksi, kokous mainitsi toimivimmiksi keinoiksi valistamisen ja epäselväksi jäävän ”henkisen tason kohottamisen”. Piirikokous määritteli raittiuskysymyksen yhdeksi tärkeimmistä asioista työväenliikkeessä.²²⁸ Raittiustyö ja ruumiillinen kasvatus olivat liitolle erittäin tärkeitä, osa TUL:n tavoitteesta olikin ”vapauttaa työväenluokka kapitalismin ikeestä, ja luoda uusi yhteiskunta” ruumiillisen kasvatuksen avulla.²²⁹

Pyrkimys raittiuteen ei kuitenkaan 1920-luvun lopulla näkynyt hyvässä valossa Kisan toiminnassa. Johtokunnan kokouksessa 10.3.1927 keskusteltiin kieltolakirikkomuksista seuran sisällä. Seuran entinen puheenjohtaja Eino Lammi, hänen vaimonsa ja yksi muu

²²⁶ TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin toimintakertomus ajalta 4.2.1922-18.2.1923. Ddd2. SUA.

²²⁷ TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin toimintakertomus ajalta 4.2.1922-18.2.1923. Ddd2. SUA.

²²⁸ TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin toimintakertomus ajalta 4.2.1922-18.2.1923. Ddd2. SUA.

²²⁹ Laine 2000, 73, 79.

seuran jäsen saivat varoituksen seuralta raittiuden vastaisesta toiminnasta. Lisäksi viimeksi mainittua kiellettiin menemästä vieraalle paikkakunnalle kilpailemaan, koska hän oli rötöstellyt Kuopiossa. Vain viikko tämän jälkeen, seuraavassa johtokunnankokouksessa, annettiin peräti seitsemän varoitusta kieltolakirikoksesta.²³⁰ Vielä vuonna 1929 eräs seuran jäsen oli jäänyt kiinni väkijuomien kuljetuksesta, lisäksi huhuiltiin, että toinen jäsen olisi harjoittanut väkijuomien kauppaa ja kaksi muuta jäsentä olisivat olleet juovuksissa tv. näyttämön naamiaisissa. Alkoholista kuljettanut jäsen erotettiin myöhemmin syyllisenä käräjien tutkinnan jälkeen, tosin erotus ei pitkään kestänyt, sillä hänet hyväksyttiin uudestaan jäseneksi jo 2.2.1930. Naamiaisissa humaltuneena toilleille jäsenet saivat seuran hallitukselta muistutuksen. Väkijuomien kaupasta ei puolestaan löytynyt todisteita.²³¹

Työväenurheilun piirissä suhtauduttiin vaihtelevasti puulaakiurheiluun, joka tarkoitti työpaikkaurheilua, eli tehtaiden ja yritysten sisäistä tai niiden välistä kilpailua, jossa oli jokin pieni palkinto.²³² Yleisesti TUL ei pitänyt puulaakiurheilusta, sillä se kilpaili samoista aktiivisista toimijoista työväen keskuudessa.²³³ 18.4.1927 TUL liittotoimikunnalta tuli kirje, jossa vastattiin Kisan kyselyyn puulaakihiihtoihin osallistumisesta. Siinä sallittiin osallistua puulakihiihtoihin ilman erillistä lupaa, sillä kyseistä kilpailua ei katsottu tavaliseksi liikkeen väliseksi kilpailuksi.²³⁴ Tämän jälkeen Kisa tiedotti liittotoimikunnan ohjeistuksen tahallisesti väärin jäsenistölle ja kertoi tilanteen yleiskokouksessa näin:

*Päätettiin saattaa jäsenten tietoon liittokokouksen tekemä päätös n.s puulaakiotteluihin nähden; päätöksen mukaan ei seuran jäsenet saa ottaa osaa edellään mainittuihin kilpailuihin ilman seuran johtokunnan lupaa.*²³⁵

²³⁰ Rikoksen ja rikkomuksen ero on se, että rikokset ovat vakavampia tekoja. Rikkomuksien rangaistuksena on yleensä sakko. Lainsäätäjä on pyrkinyt kokoamaan kaikki rikokset rikoslakiin. Rikoslakiin sisältyy myös rikkomuksen nimikkeellä olevia rangaistavia tekoja. <https://www.minilex.fi/a/mik%C3%A4-ero-on-rikoksella-ja-rikkomuksella>

Voimistelu- ja urheiluseura Kisan johtokunnankokouksen pöytäkirjat 10.3.1927 ja 17.3.1927. VI 9 Ca:1. KKA.

²³¹ Voimistelu- ja urheiluseura Kisan johtokunnankokouksen pöytäkirjat 14.10.1929, 27.10.1929, 2.2.1930 ja kuukausikokous 24.11.1929. VI 9 Ca:1. KKA.

²³² Puulaaki tulee ruotsin sanasta bolag. Laine 1992, 193.

²³³ Hentilä 2012, 7.

²³⁴ TUL:n Liittotoimikunnan kokouksen pöytäkirja 4.4.1927.

2818_SUA_TUL_liittotoimikunnan_poytakirjat_1927_1.pdf. 2818/24. SUA

²³⁵ Voimistelu- ja urheiluseura Kisan yleiskokouksen pöytäkirja 14.8.1927. VI 9 Ca:1. KKA.

Motiivi tälle päinvastaiselle ohjeistukselle on täysin arvailujen varassa. Kenties Kisan johtokunta halusi pitää jäsenistöään tiukassa kontrollissa ja estää jäsenten yhteistyön porvarillisten urheilijoiden kanssa.

Vuonna 1927 seura vahvisti vuosikokouksessaan, että jokaisen 18 vuotta täyttäneen Kisan jäsenen on kuuluttava johonkin työväenjärjestöön. Tosin johtokunnan kokouksessa pari kuukautta tämän jälkeen naisille annettiin lupa kuulua seuraan ilman jäsenyyttä työväenyhdistykseen.²³⁶ Suomessa poliittiset kytkennät olivat erilaisia kuin monessa muissa maissa, varsinkin työväenurheilussa. Esimerkiksi Saksassa tai Ruotsissa ammattiyhdistysliike ei ollut yhtä tiiviissä yhteydessä työläisurheiluun.²³⁷

TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin ensimmäinen sihteeri, Kuopion Riennon Maija Tapaninen, oli merkittävä henkilö TUL:n naisten aseman kohottamisessa. Tapaninen oli myös aktiivinen poliittinen toimija sosiaalidemokraattisessa nuorisoliikkeessä, ja hän kertoi tavoitteekseen ”päästä eroon porvareista”. Piiri pitikin Tapanista piirin työkykyisimpänä, energiaa täynnä olevana erikoisen hyvänä agitaattorina, joka ajoi naisurheilun asiaa piirissä eteenpäin.²³⁸

Vaikka naisten kilpailuja ei enää 20-luvun puolivälin jälkeen varsinaisesti vastustettu, niin naisurheilijoille ei annettu läheskään samanlaista tukea. Myös naisten hyvä menestys jäi piiloon. Vasta 1930-luvun alussa yleinen mielipide kohti naisurheilua tuli suopeammaksi, osakseen Los Angelesissa vuonna 1932 järjestettyjen olympialaisten ansiosta.²³⁹ Laineen mukaan naisten kilpailemisen rajoittaminen tuli keskiluokkaisesta ajattelusta, jossa ajateltiin kilpailun heikentävän naisten ruumista, jota tulisi suojella. Nais-tutkimuksessa urheilijoita on katsottu vapautusliikkeen edustajina, vastustajia konservatiiveina ja rajoittajina. On jopa hieman yllättävää, miten positiivisesti TUL:n varapuheenjohtaja Väinö Laherma suhtautui naisten kilpailemiseen. Yleinen ajatus naisten liikunnasta TUL:ssa oli se, että ”naisellista suloa” tulisi suojella, eikä nainen saisi urheilla liikaa. Laherma vastusti varsinkin SVUL:n parissa käytyä keskustelua naisten liikunnan

²³⁶ Voimistelu- ja urheiluseura Kisan vuosikokouksen pöytäkirja 31.1.1927. Johtokunnankokouksen pöytäkirja 6.3.1917. VI 9 Ca:1. KKA.

²³⁷ Itkonen 1996, 219.

²³⁸ Laine 2000, 54, 55.

²³⁹ Laine 2000, 94–98.

rumuudesta, epäterveellisyydestä tai sopimattomuudesta. Hänen mukaansa naiset pitivät kilpailuhalunsa piilossa, koska naisilta odotettiin siivompaa käytöstä. Tämän jälkeen Laherma jatkoi hieman eugenistisin ajatuksin, että naisten terveys on huonontunut ja rotu on uhatta rappeutua. Liikunta olisi siis hyväksi ”kansanrodulle”. Naisten urheilun tärkeyttä perusteltiin myös myöhemmin terveydellisin syin, sillä esimerkiksi keuhkotauti, eli tuberkuloosi, oli yksi työläisnaisten yleisimmistä kuolinsyistä 20-luvulla.²⁴⁰

²⁴⁰ Laine 2000, 86–90, 92, 93.

2.3 Porvarillisen urheilun marssiaskel oikeaan päin 1920-luvun alkuvuosina

Samaan aikaan kun kajaanilainen työväenyhdistys, ja sen myötä työväen urheiluseura Kisa, alkoivat kääntyä kohti kommunismia, alkoi suojeluskunta myös aktivoitua. Suojeluskunnan piirissä aktiivisia olivat myös oppikoululaiset ja Seminaarin urheilijat Jyskylä.²⁴¹ Ei mennyt kauaa ennen kuin koko kaupungin poliittinen tilanne radikalisoitui.

Vaikka porvarilliset seurat hiljenivät hetkeksi sisällissodan jälkeen, urheilua ja liikuntaa harrastettiin porvarillisissa piireissä, tosin hetken eri toimijoiden järjestämänä. Kainuussa ja muualla Suomessa suojeluskuntaurheilu nosti hetkeksi päänsä pinnalle. Tätä ennen Kainuun suojeluskunnat kuuluivat vuoden 1919 kevääseen asti organisatorisesti Raahen suojeluskuntapiiriin, mikä vaikutti suojeluskuntien toimintaan ja sen aktiivisuuteen.²⁴² Tero Leinonen kirjoittaa urheilupiirin hiljenemisestä seuraavasti: ”Suojeluskunnat olivat Kainuun tärkein urheilujärjestö, mikä leimasi maakunnan urheiluelämää aina 1930-luvulle saakka.” Leinosen väite vaikuttaa todenmukaiselta 1920-luvun alkuvuosina, mutta sen jälkeen porvarillinen urheilu normalisoitui ja irtautui suojeluskunnan toiminnasta. Lisäksi Leinonen sivuuttaa artikkelissaan työväenurheilun. Erkki Vasaran kattava väitöskirjatutkimus suojeluskuntaurheilusta tukee johtopäätöstäni. Vaikka suojeluskuntaurheilu oli kansallisesti läheisessä yhteydessä SVUL:n, Kainuussa yhteistoiminta porvarillisten seurojen kanssa oli yleisesti vähäistä. Vasaran väitöskirjassa Kainuu näytetään lähinnä vain negatiivisessa valossa. Kainuun kunnista ainoastaan Paltamossa esiintyi mainittavaa suojeluskuntaurheilua.²⁴³ Moni suojeluskunnassa toiminut henkilö oli kajaanilaisessa porvarillisessa urheilussa mukana, mutta seurojen ja piirien toiminta ei ollut suorassa yhteydessä toisiinsa kuin ainoastaan muutamassa poikkeustapauksessa.

Vuodesta 1919 alkaen suojeluskunta nosti hiihdon asemaa Kajaanissa ja Kainuussa. Seuraavana vuonna kainuulaisia hiihtäjiä alkoi näkyä sen aikaisessa hiihdon ykköskilpailussa, suojeluskuntahiihdossa. Kajaanin Urheiluseuran entinen puheenjohtaja K.E. Levälähti,

²⁴¹ Pulma & Turpeinen 1994, 221.

²⁴² Leinonen, 2005, 71.

²⁴³ Vasara 1997, 102,103,105.

joka toimi tuolloin Pohjois-Karjalan sk-piirin päällikkönä, kävi kiertävänä urheiluneuvonajana Kainuussa. 1920-luvun puolivälissä Kainuun suojeluskuntapiirin urheiluneuvoja oli nostanut kilpahiihdon asemaa ja kainuulaiset niittivät menestystä hiihdossa, mutta suojeluskuntahiihto nousi merkittäväksi ilmiöksi Kainuussa enimmäkseen Kajaanin ulkopuolella.²⁴⁴

Suojeluskunnilla oli toinen merkittävä rooli 1920-luvun alkuvuosina Kainuussa. Suojeluskunnat rakensivat aktiivisesti urheilukenttiä. Kainuun Urheilupiirin toimintakertomuksessa vuodelta 1922 kerrotaan, että suojeluskunnilla oli jopa kymmenen urheilukenttää tekeillä, eivätkä seurat olleet toimissa mukana. Tähän syyksi piiri kertoo seurojen ja piirin köyhyyden. Tätä köyhyyttä vastaan taisteltiin ”S.V.U. Liitolle lähettämien ruikutus- ja rukoilukirjeiden” avulla.²⁴⁵ Jo lähes kahden vuosikymmenen ajan suunnitteilla ollut urheilukenttä saatiin Kajaaniin lopulta ilman suojeluskunnan apua vuonna 1924. Kenttää paranneltiin vaihteittain, olihan alussa keskellä kenttää ”Puustisen talo”, joka toimi kaupungin lastentarhana. Vuonna 1929 tarha purettiin, ja kenttää laajennettiin siten, että siinä pystyi pelaamaan myös jalkapalloa.²⁴⁶

Koutaniemen kylällä, Kajaanin maalaiskunnassa syntyi vuonna 1921 urheiluseura Kajaanin mlk:n Vesa. Se liittyi heti SVUL Kainuun Urheilupiiriin, ja sen kautta SVUL:on toimintaan, mutta se toimi samalla suojeluskunnan urheiluseurana.²⁴⁷ Kylä oli ja on edelleen pieni kylä noin 15 kilometrin päässä Kajaanin keskustasta. Otan sen tutkimuksessani esille sen erityislaatuisuuden vuoksi. Ensiksikin Kajaanissa tai sen välittömässä läheisyydessä ei ollut toista urheiluseuraa, joka olisi ollut yhtä tiiviissä yhteydessä suojeluskuntaan. Seuran ”kapteenina”, eli johtajana toimi suojeluskunnan paikallispäällikkö Kalle Tervonen, ja seura rakensi suojeluskunnan kanssa kylälle urheilukentän.²⁴⁸ Toisekseen Vesa oli jopa harvinaisen tasa-arvoinen urheiluseura, sen jäsenistä ja johtokunnasta noin kolmasosa oli naisia.²⁴⁹ Tätä naisten suurta osallistumista selittää muutama syy. Koska

²⁴⁴ Leinonen 2005, 75–83.

²⁴⁵ SVUL Kainuun Urheilupiirin toimintakertomus vuodelta 1922. Dd:1. KKA.

²⁴⁶ Kiviniemi 1997, 159.

²⁴⁷ Kajaanin mlk:n Vesan toimintakertomukset vuosilta 1922–1930. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁴⁸ Kajaanin mlk:n Vesan toimintakertomukset vuosilta 1922–1923. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁴⁹ Kajaanin mlk:n Vesan toimintakertomukset vuosilta 1922–1930. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

kylässä oli hyvin rajattu määrä ihmisiä, oli naisten ja tyttöjen osallistuminen luonnollista, varsinkin kuin suurin osa jäsenistä näytti tulevan samasta Tervosten suvusta.²⁵⁰ Vesan toiminta oli kylän kokoon suhteutettuna aktiivista, se järjesti yleensä muutamat seuran väliset kilpailut vuodessa joko yleisurheilussa tai hiihdossa, sekä usein muutamat perheiltamat. 1920-luvun loppua kohti toiminta alkoi kuitenkin hiipumaan. Vuoden 1927 vuosikertomuksessa todetaan:

”...seuran toiminta verrattain vähäistä. Tämä johtuu siitä, että Vesalaiset ovat Lottia ja suojeluskuntalaisia ja näiden toiminta on viime vuonna huomattavasti lisääntynyt ja vie näiden vapaa-ajan ja harrastukset niin, ettei jätä enää aikaa Vesan toimintaan.”²⁵¹

Vuonna 1923 Kajaaniin syntyi uusi merkittävä toimija, Kajaanin Ärjy. Ärjy syntyi rajavartioston työpaikkaseurana 18.5.1923, mutta se kasvoi pian porvarillisista seuroista aktiivisimmaksi.²⁵² Kipinän toimintakertomuksessa vuodelta 1923 tilanteesta kerrotaan seuraavanlaisesti: ”Kajaanin Rajavartioston kuuluvain seuran jäsenten eroaminen (Kipinästä)...Piirin urheiluelämän kannalta oli uuden seuran syntyminen ilahduttava seikka, mutta seurapolitiikan suhteen se tietysti oli päinvastoin.”²⁵³ Moni Kipinän jäsen siirtyikin Ärjyyn, ja vasta uuteen nousuun lähtenyt Kipinä joutui hankalaan asemaan. Kipinän jäsenmäärä oli juuri noussut ennätyskorkealle, yli sataan henkeen, ja vuosi oli muutenkin ollut toimintakertomuksen mukaan onnellinen ja innostusta täynnä.²⁵⁴ Vuonna 1924 Kipinä pyrki yhteistyöhön Ärjyn kanssa ja olisi halunnut perustaa yhteisen painihuoneen, mutta Ärjy kieltäytyi. Vuosista 1923 ja 1924 ei ole säilynyt asiakirjoja, mutta Ärjyn toiminnassa oli jo 115 jäsentä vuonna 1925. Vaikka seura moitti omaa toimintaansa, oli sitä silti monipuolisesti. Rajavartiostolla oli muun muassa oma urheilukenttä, ja seuran pa-

²⁵⁰ Kajaanin mlk:n Vesan toimintakertomukset vuosilta 1922–1930. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁵¹ Kajaanin mlk:n Vesan toimintakertomus vuodelta 1927. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁵² Kainuun Ärjyn 45 vuotis taipaleelta. Hallinnolliset pöytäkirjat, toimintakertomukset ja -suunnitelmat. Ca1. KKA.

²⁵³ Kipinän toimintakertomus vuodelta 1923. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁵⁴ Kipinän toimintakertomus vuodelta 1923. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

riassa harrastettiin hiihtoa, suunnistusta, yleisurheilua, pyöräilyä, pesäpalloa ja ”potkupalloa” sekä sotilasurheilua.²⁵⁵ Samana vuonna Ärjy järjesti myös yleisurheilukisat, joihin saatiin koko kansan tuntema supertähti Hannes Kolehmainen.²⁵⁶ Vaikka Kolehmaisien tähtihetket olivat jo tässä vaiheessa ohi, oli hän nelinkertainen olympiavoittaja ja -hopeamitalisti. Kolehmaisella oli myös oma julkinen myyttinsä, joka houkutteli katsojia.²⁵⁷ Vuonna 1925 seuran alkuvuosien aktiivitoimija, Hubert ”Gädda” Haukia vaihtoi seuraan Kipinään, jossa hän toimi pitkään esimerkiksi puheenjohtajan roolissa.²⁵⁸

Vuosikymmenen loppua kohti Ärjyn jäsenmäärä nousi tasaisesti, ja vuonna 1929 jäseniä oli jo 180. On kuitenkin epäselvää, kenet seura on laskenut tähän lukuun, sillä samaan aikaan Ärjyllä oli Kuhmonniemellä (nykyisin Kuhmo) ja Suomussalmella omat alaosastonsa. Ärjy oli Kajaanissa ainoa seura, joka todella panosti poikaurheiluun. Vaikka tätä omaa toimintaa tavanomaiseen tapaan vähäteltiin, oli seura merkittävä liikuttaja nuorten keskuudessa.²⁵⁹

Vuosi 1924 oli Kipinälle urheilullisesti menestyksekkäs. Vaikka tässä tutkimuksessa seurojen urheilumenestys sinänsä ei ole oleellista, on mielestäni mainittava se, että Urho Kekkonen toi seuralle sen ensimmäiset kolme Suomen mestaruutta yleisurheilussa.²⁶⁰ Hänen menestyksekkäs urheilu-uransa alkoi jo piiritasolla muutama vuosi aiemmin. Samoihin aikoihin Kekkonen alkoi aktivoitua urheiluvaikuttajana. Hän oli toiminut tässä vaiheessa jo lähes kymmenen vuoden ajan eri pesteissä urheiluseuroissa ja urheilupiirissä. Hän toi jo nuorella iällään vahvat mielipiteensä esille. Kekkonen kirjoitti jo vuonna 1920 näin: ”Tuntuu kuluneen kokonainen miesikä siitä ajasta, jolloin Kainuussa Kajaanin Kihlakunnassa urheiltiin ja jolloin siellä oli yleinen urheiluinnostus vallassa.” Samalla hän

²⁵⁵ Kainuun Ärjyn 45 vuotis taipaleelta. Hallinnolliset pöytäkirjat, toimintakertomukset ja -suunnitelmat. Ca1. KKA.

²⁵⁶ Kainuun Ärjyn 45 vuotis taipaleelta. Hallinnolliset pöytäkirjat, toimintakertomukset ja -suunnitelmat. Ca1. KKA.

²⁵⁷ Kolehmaisien tausta oli työväenluokassa, mutta hänestä luotiin porvarillisissa piireissä runebergiläis-topeliaaninen sankari. Puolestaan työväenluokka koki Kolehmaisien olleen jonkinlainen luokkapetturi. Kokkonen 2015, 88.

²⁵⁸ Kajaanin Ärjyn toimintakertomus vuodelta 1925. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁵⁹ Kajaanin Ärjyn toimintakertomukset vuosilta 1927–1930. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁶⁰ Samalla Kekkonen teki vauhdittoman kolmiloikan maailmanennätyksen. Kajaanin Kipinän toimintakertomus vuodelta 1924. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

kritisoi urheilujuhlien puutetta ymmärtäen sota-ajan vaikutuksen, ja syyttäen ”muodissa olevia aatteita”.²⁶¹ Keskinen epäilee, että Kekkonen tarkoitti viimeisellä sivalluksellaan suojeluskuntatoimintaa, mutta uskon, että se on voinut myös tarkoittaa työväenurheilua, olihan menestynyt työväen urheiluseura Kajaanin Kisa liittynyt vastaperustettuun Työväen Urheiluliittoon. Lisäksi Kekkonen oli itse ottanut osaa suojeluskunnan toimintaan ja kilpailuihin.²⁶²

Kipinän johtokunta valitti oikeastaan koko 1920-luvun huonoa ja heikkoa toimintaa. Seura kuitenkin kasvoi melko tasaisesti. Sillä oli useita jaostoja, joista osa oli aktiivisempia kuin toiset: poikaurheilu-, paini-, voimistelu-, kesäurheilu- ja talviurheilujaosto. Yhteinen valituksen aihe oikeastaan koko järjestökentällä oli rahan puute, ja myös porvarilliset seurat, Kipinä mukaan lukien, valittivat kenttien ja tilojen puutteesta. Vuonna 1927 tiloja ei löytynyt edes seurustelua varten. Voimistelua kuitenkin harrastettiin olosuhteiden pakosta suojeluskunnan omistamassa sissilinnassa. Kipinä pyrki tuolloin pysymään kaukana suojeluskunnan toiminnasta, vaikka olikin pitänyt yhteiset voimisteluharjoitukset suojeluskunnan kanssa vuonna 1924.²⁶³ Vuoden 1926 toimintakertomuksen vuodatus ihmisten kiireestä voisi hyvin olla myös kertomus 2000-luvulta:

*Nyky aika on kehittynyt sille tasolle, että kaikilla ihmisillä tahtoo olla kiire. Ei tahdo enään parhaalla tahdollakaan joutaa uhrata aikaansa niinkin tärkeän asian eteen mitä nuorison kasvatus juuri urheilullisesti ja voimistellen vaatisi. Sitäpaitsi itse kullakin osaltaan on omat elämänhuolensa, jonka eteen nykyaika vaatii aivan tosissaan kaiken aikansa ja tarmonsaa.*²⁶⁴

Vuonna 1924 Kainuun Urheilupiiriin perustettiin Kajaanin Palloilijat (KaPa), joka oli Kipinän ja Ärjyn yhteisprojekti.²⁶⁵ Se vei muista seuroista, varsinkin Kipinästä, palloilulajeista kiinnostuneita urheilijoita. Seura liittyi pikimmiten myös Suomen Palloliittoon (SPL). Alkuvuosina seurassa harrastettiin pääasiassa jalkapalloa ja pesäpalloa. Yrityksiä luoda

²⁶¹ Keskinen 1997, 128, 130.

²⁶² Keskinen 1997, 128.

²⁶³ Kajaanin Kipinän johtokunnankokouspöytäkirja 24.8.1924 Cab:1. KKA. Kipinän toimintakertomus vuodelta 1927. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁶⁴ Kipinän toimintakertomus vuodelta 1926. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁶⁵ Pulma & Turpeinen 1994, 249.

kaupunkiin kiinnostusta myös jäälajeihin oli, mutta jääpallo ei useista pyrkimyksistä huolimatta noussut suosituksi.²⁶⁶ KaPan toiminnassa ei ollut tutkittavalla ajankohdalla mitään merkittävää poliittista sävyä.

1920-luvulla varsinkin porvarillinen naisurheilu eli ahtaassa viitekehyksessä. Urheiluvai-
kuttajat Martti Jukola ja Lauri Pihkala vastustivat naisten kilpailua kärkeästä. Naisten
yleisurheilukisoja kritisoitiin ja ne kiellettiin muutamaksi vuodeksi vuodesta 1923 alkaen.
Jopa naisten olympialaisissa pitämiä voimisteluesityksiä haukuttiin, ja naisia suositeltiin
pysymään katsomossa kannustamassa ”oikeita urheilijoita”. Pihkalan mukaan kansain-
välisen yleisurheiluliiton IAAF:n päätös ottaa viisi naisten yleisurheilulajia vuoden 1928
olympialaisiin oli viisi naulaa kisojen ruumisarkkuun. Katsomus yhdistyi Valkoisen Suo-
men aatemaailmaan, jossa naisten paikka oli kotona tekemässä kotitöitä ja kasvatta-
massa lapsia. Toki naisten kilpaurheilun kannattajiakin löytyi, kuten esimerkiksi kajaani-
laistaustaiset Urho Kekkonen ja K.E. Levälahti.²⁶⁷ Suomen yleisurheilunaiset saivat kui-
tenkin odottaa olympiaedustusta vielä vuoteen 1936 asti, kun Berliinin olympialaisiin
osallistui neljä suomalaista naista.²⁶⁸

Naisvoimisteluseura Elo oli toimissaan hiljainen vuosikymmenen alussa. Vuonna 1920
seurassa oli vain 24 jäsentä, eikä seuran toiminnasta ole vuosilta 1919–1922 oikeastaan
mitään tietoa.²⁶⁹ Elo oli kuitenkin liittynyt Suomen Naisten Liikuntakasvatusliittoon
(SNLL) uudestaan vuonna 1922 38 jäsenen voimin.²⁷⁰ Samana vuonna Kipinä oli lähettä-
nyt Elolle kirjeen, jossa kannustetaan Elon toimintaa ja tunnustetaan yhteistyön tärkeys,
ja jopa harmiteltiin sen puutetta. Sen jälkeen kirjeessä onkin pyyntö, että suunniteltai-
siin yhdistymistä ”yhdeksi voimistelu- ja urheiluseuraksi, jolla on yhteinen molempien
osiensa hyvää harrastava johto ja jota elähdyttäisi sama ylevä aate.”²⁷¹ Tämä ehdotus
selvästi hylättiin, ja kumpikin seura jatkoi omia teitään.

²⁶⁶ Tiainen 1949, 7, 39–42.

²⁶⁷ Kokkonen 2008, 213–215.

²⁶⁸ Kokkonen 2015, 97, 98.

²⁶⁹ Naisvoimisteluseura Elon 50-vuotistoimintakertomus 1959. Naisvoimisteluseura Elo ry. Toimintaker-
tomukset 1923–1959. Dc:1 KKA.

²⁷⁰ Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton SNLL toimintakertomus 1922. Suomen Naisten Liikuntakasva-
tusliiton SNLL toimintakertomukset 1921–1933. Da1. SUA.

²⁷¹ Kirje V. & U. Seura Kipinältä 26.1.1922. Naisvoimisteluseura Elo. Saapuneet kirjeet 1916–1958. Ea
KKA.

Vuonna 1923 Elon toiminta otti harppauksen kohti yleistä Suomen Naisten Voimisteliiton linjaa, ja Elo vietti kansallista naisvoimistelupäivää, jonka SNLL oli ideoinut.²⁷² Samana vuonna seura liittyi Kajaanin raittiusseuran toimintaan, jossa toimittiin ”jouppouden y.m. paheiden poistamiseksi”.²⁷³ Sen myötä Elo liittyi myös seuraavana vuonna Naisten Raittiuskeskukseen, ja raittius näkyi seuran toiminnassa sotavuosiin saakka.²⁷⁴ Vuosi 1925 oli ensimmäinen vuosi, jona Elo osallistui kansallisen liiton järjestämään suurtaapahtumaan, SNLL:n kansainväliseen voimistelujuhlaan, 19 hengen voimin. Aiemmin Elo oli pysynyt juhlilta pois pitkän ja hankalan matkan takia. Matka oli myös tyyris pohjoisessa asuvalle. Elolla oli 1920-luvulla oma laulukuoero ja lehti, jota seuran jäsenet toimitivat.²⁷⁵

Elo pyrki nostamaan nais- ja tyttöurheilun asemaa lähettämällä vuonna 1923 kiertokirjeen, jossa kehoitettiin kaikkia Kajaanin piirissä toimivia opettajia perustamaan ja johtamaan naisvoimisteluseuraa. Ehkä tällä oli vaikutusta, sillä parissa vuodessa jäsenmäärä kasvoi yli kaksinkertaiseksi.²⁷⁶ Elon toiminta aktivoitui vuosikymmenen loppua kohti, ja jäsenluku vaihteli suhteellisen tasaisesti 25–50 jäsenen paikkeilla. Usein kannattavia jäseniä oli enemmän kuin varsinaisia.²⁷⁷ Vuonna 1929 Elon jäsenluku nousi yhdessä vuodessa peräti 56 jäsenellä 91 jäseneseen. Toimintakertomuksessa tämän nousun epäillään johtuneen siitä, että seura osallistui edellisenä vuotena SNLL:n kansainväliseen naisvoimistelujuhlaan, joka olikin vuoden merkittävin tapaus, olihan se noston ”liikituksen kyyneleen monen miehisenkin katsojan silmään.”²⁷⁸ Elo ei tehnyt 1920-luvulla yhteistyötä lottien kanssa.

²⁷² Naisvoimisteluseura Elon 50-vuotistoimintakertomus 1959. Toimintakertomukset 1923–1959. Dc:1 KKA.

²⁷³ Naisvoimisteluseura Elon toimintakertomus vuodelta 1923. Dc:1 KKA.

²⁷⁴ Naisvoimisteluseura Elon johtokunnan kokousten pöytäkirja 26.4.1924. Johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1923–1976. Cb. KKA.

²⁷⁵ Naisvoimisteluseura Elon 50-vuotistoimintakertomus 1959. Toimintakertomukset 1923–1959. Dc:1 KKA.

²⁷⁶ Naisvoimisteluseura Elon toimintakertomukset vuosilta 1923 ja 1925–1926. Dc:1 KKA.

²⁷⁷ Naisvoimisteluseura Elon 50-vuotistoimintakertomus 1959. Toimintakertomukset 1923–1959. Dc:1 KKA.

²⁷⁸ Naisvoimisteluseura Elon toimintakertomukset 1928–1929 ja 1929–1930. Toimintakertomukset 1923–1959. Dc:1 KKA.

3. 1930-luvun Lapuan liike ja kommunistilait muuttamassa urheiluelämää

Kajaanissa ja muualla maassa 1920-luku oli vasemmiston nousun aikaa. Vuonna 1929 käynnistynyt Lapuan liike pysäytti kuitenkin kommunismin kannatuksen koko maassa. Liike levisi pikaisesti myös Kajaaniin. Keväällä 1930 Kajaanissa oli aktiivinen oikeistoradikaalien ryhmä, joka pyrki vasemmiston toiminnan lopettamiseen. Kannatusta löytyi erityisesti Kajaanin Puutavara Oy:stä sekä Kajaani–Lehdestä. Kajaanissa kolme henkilöä muilutettiin, eli pahoinpideltiin ja kyyditettiin itärajalle.²⁷⁹ Pulman ja Turpeisen mukaan Kajaani toimi alussa lähinnä etappipaikkana muilutuksille, ja lopulta paikallisen Etsivän Keskuspoliisin tietojen pohjalta tehtiin suunnitelma ”maakunnan puhdistamiseksi”. Liike alkoi vainota poliittisesti aktiivisia henkilöitä, ja osa kommunisteista erosi kaupunginhallituksesta pakon sanelemana. Kieltäytyjiä odotti muilutusmatka. Kajaanin iskuryhmälle kirjattiin 11 kyyditystä ja kaksi epäonnistunutta yritystä. Muiluttajat olivat Kajaanissa poliittisesti erityisen oikealla, sillä jopa maalaisliittolaisia uhattiin muiluttaa. Koska virkavalta ja julkiset henkilöt olivat mukana muilutuksissa, tuomiot liikkeen jäsenille olivat vähäisiä.²⁸⁰

3.1 Äärioikeiston yhteydet urheiluun olivat yksittäisiä

Lapuan liikkeen painostuksesta viranomaisten kielteinen suhtautuminen kommunistiseen toimintaan alkoi jo keväällä 1930. Elo-syyskuussa työväentaloja lakkautettiin, ammattiyhdistysliikkeen voimaa rajoitettiin ja kommunisteiksi epäiltyjä kansalaisia pidätettiin. Marraskuun 11. päivä hyväksyttiin tasavallan suojeluslaki, jossa hyväksyttiin loput Lapuan liikkeen ajamat lait. Kommunistien toiminta lakkautettiin ja moni sosiaalidemokraattinen yhdistys sai kokea loppunsa, jos se ei pystynyt todistamaan, ettei järjestössä ollut piilokommunisteja.²⁸¹ Kajaanissa lakkautettiin yhteensä 28 vasemmistolaista järjestöä, joiden joukosta Kisa oli ainoa urheilujärjestö. Lakkautettuja järjestöjä oli Kajaanissa

²⁷⁹ Heikkinen & Lackman 1986, 255, 256.

²⁸⁰ Muilutus tarkoittaa sieppausta ja pahoinpitelyä, johon usein liittyi kyyditys toiselle paikkakunnalle tai itärajan taakse Neuvostoliittoon. Pulma & Turpeinen 1994, 192, 194, 195. Heikkinen & Lackman 1986, 262.

²⁸¹ Todistaminen ”puhtaudesta” oli käytännössä mahdotonta. Heikkinen & Lackman 1986, 291.

suhteessa enemmän kuin esimerkiksi Oulussa. Kainuussa poliittiset toimijat olivat kummallakin puolella polarisoituneempia.²⁸² Äärioikeisto järjestäytyi muilutuksien jälkeen Kajaanissa Rintamamiesyhdistykseksi 14. lokakuuta vuonna 1930. Sen johtokunnassa oli Kajaanin Kipinästä ja SVUL Kainuun Piiristä tuttuja urheilumiehiä, kuten G. Enwald sekä Hubert ”Gädda” Haukia.²⁸³

Taulukosta 6 selviää, etteivät kommunistilait kuitenkaan aiheuttaneet suurta oikeiston riemuvoittoa kunnallisvaaleissa. Itse asiassa kävi päinvastoin. Pulman ja Turpeisen mukaan joulukuun 1930 kunnallisvaalit olivat ensimmäiset vaalit, jotka keskittyivät puolueisiin henkilöiden ja vaaliliittojen sijaan. Seuraavat, vuoden 1933 vaalit olivat porvaristolle suotuisimmat, sillä SDP:n listat hylättiin sillä perusteella, että ehdokkaina oli kommunisteiksi epäiltyjä. Vasemmiston äänet kääntyivät edistyspuolueen ja maalaisliiton suuntaan. Kun vuonna 1936 poliittinen tilanne oli rauhoittunut, SDP sai taas suuren äänipotin.²⁸⁴

Taulukko 5. Kunnallisvaalit Kajaanissa 1918–1928 (kannatusprosentit).²⁸⁵

	1918	1920	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1928
Yhdistyneet porvarilliset vaaliliitot	63,2	60,0	60,3	56,4	59,0	65,0	59,0	48,9	45,4
SDP	36,8	40,0	39,7	12,7	X	13,0	10,2	9,4	9,1
Kommunistit	X	X	X	30,9	41,0	32,0	30,8	41,7	45,5
äänestys - %	34,6	55,8	53,1	46,8	45,7	36,6	36,0	45,6	62,8

Taulukko 6. Kunnallisvaalit Kajaanissa 1930–1936.²⁸⁶

	1930	1933	1936
Kokoomus	29,2	Vaali-liitto	14,5
Vapaa työväki + IKL	4,0	45,7	18,1
Edistyspuolue + ML	27,7	54,3	14,1
Talonomistajat+ liikemiehet	5,7	X	8,0
SDP	33,4	X	35,2
Pienviljelijät	X	X	10,0

²⁸² Heikkinen & Lackman 1986, 288–290.

²⁸³ Pulma & Turpeinen 1994, 198.

²⁸⁴ Pulma & Turpeinen 1994, 208.

²⁸⁵ TKA, Kunnallisvaalien tausta-aineistot.

²⁸⁶ TKA, Kunnallisvaalien tausta-aineistot.

Äänestys-%	49,7	59,0	65,3
------------	------	------	------

Vaikka oikeistoradikalismi oli Kajaanissa merkittävää, tutkimani porvarilliset seurat eivät ottaneet yksittäisiä henkilöitä lukuun ottamatta lähes lainkaan osaa radikaaliin toimintaan. Moni seura pyrki olemaan politiikasta mahdollisimman kaukana. Esimerkiksi Kipinän vuosikokouksessa kerrottiin näin vuonna 1931:

*Vielä lausuttiin kokouksessa toivomus, että seuran johtokunta ei sotkisi seuran sisäisiä asioita politiikan poluille, vaan koettaisi pysyttää KIPINÄN vain puhtaasti urheiluseurana.*²⁸⁷

Ilmeisesti kaikkia seuran jäseniä Lapuan liike ja sen toiminta ei kiinnostanut ja seuran johtohahmojen haluttiin keskittyvän itse urheiluun. Toisin kuin työväenurheilijat, porvarilliset seurat pyrkivät selkeästi olemaan kommentoimatta poliittisia tilanteita. Kokouksissa, vuosikertomuksissa tai historiikeissa yksittäisten poliittisten tilanteiden kuvaukset ovat poikkeuksia sääntöön. Myöskään Itkosen tutkimuksessa Varkauden porvarillinen rintama ei esiintynyt samanlaisena yhtenäisenä rintamana kuin työväen urheilijat.²⁸⁸ Lisäksi työväenurheilu ja sen toiminta pidettiin jopa niin etäällä omasta toiminnasta, ettei sitä edes tunnustettu. Esimerkiksi SVUL Kainuun Urheilupiirin ja Kajaanin Kipinän useammassa vuosikertomuksessa kerrotaan, ettei 20-luvun lopussa ja 30-luvun alussa Kajaanissa ollut voimailua lainkaan.²⁸⁹ Nämä lajit olivat juuri työväenurheiluseuroille suosittuja, ja Kisa oli näissä lajeissa valtakunnallisella tasolla todella aktiivinen. Porvarilliset seurakokoukset pyrkivät useaan kertaan aktivoimaan jäsenistöään näissä lajeissa, mutta pysyvää innostusta siihen ei saatu.

Vuosikymmenen vaihde huipentui siihen, että kaikki tutkimani urheiluseurat olivat tomissaan erittäin aktiivisia ja kehuivat vuosikertomuksissa oman seuransa toimintaa. Kipinän ja Ärjyn vuoden 1929 toimintakertomukset kertovat vilkkaudesta ja suurista jäsenmääristä. Ärjyssä oli peräti 180 jäsentä, Kipinässä puolestaan 119.²⁹⁰ Seuraava vuosi kuitenkin käänsi tasapainon siten, että Kipinän toiminta vilkastui entisestään, kun taas

²⁸⁷ Kajaanin Kipinä ry vuosikokouksen pöytäkirja 7.1.1931. Vuosikokouspöytäkirjat. Ca:1. KKA.

²⁸⁸ Itkonen 1994, 381.

²⁸⁹ Suosittuja voimailulajeja tuohon aikaan olivat paini, nyrkkeily, voimistelu ja painonnosto.

²⁹⁰ Kajaanin Ärjyn toimintakertomus vuodelta 1929. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA. Kipinän toimintakertomus vuodelta 1929. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

Ärjyn toiminta sakkasi niin pahasti, että seura pohti jo lopettamista. Taustalla tässä seuran toimijoiden mukaan oli heikko taloudellinen tilanne, huono sisäinen toiminta sekä lumeton talvi, joka hankaloitti muun muassa hiihtoharrastusta.²⁹¹ Ärjy kertoi vuonna 1930 poliittisesta toiminnasta näin:

*Olimme hankkineet kentälle oikein ajanmukaisen ”poliittisen” soittokunnan. Ainoa kerta vuoden kuluessa kun olemme sekaantuneet politiikkaan, näin sekaisina aikoina. Sekään ei tuottanut tuloksia. nimenomaan taloudellista tulosta.*²⁹²

Vuodesta 1931 eteenpäin Kipinän ja Ärjyn toimintaa hankaloitti piiriin perustettu uusi erikoisseura, Kainuun Hiihtoseura (KHS). Se keräsi Kainuun hiihtourheilijat saman seuran alle ja vei juuri Kipinän kaltaisilta yleisseuroilta aktiivisia hiihtäjiä. Kainuun Hiihtoseuran perustajissa oli kuitenkin runsaasti muiden seurojen edustajia, ja sen perustaminen kehitti asetettujen tavoitteiden mukaisesti kainuulaista hiihtoa.²⁹³ Hiihtoseura muun muassa avasi vuonna 1933 Kainuun ensimmäisen hiihtomäen Kajaanin Vimpelinvaaralle.²⁹⁴ Hiihtoseuran taustalla oli yritys koota koko maakunnan suojeluskuntalaiset hiihtäjät samaan seuraan. Hiihtoseura jäi kuitenkin ensisijaisesti kajaanilaiseksi seuraksi.²⁹⁵

Edellisen vuosikymmenen tapaan 1930-luvun alku oli erikoisseurojen perustamisen aikaa. Tämä horjutti perinteisten porvarillisten yleisseurojen asemaa. Porvarillisessa urheiluliikkeessä hegemonia muuttui siten, että yleisseurojen aika alkoi olla ohi. Toinen Hannu Itkosen jakamista ajanjaksoista Suomen urheilun ja liikunnan organisoinnista alkaakin juuri 1930-luvulla. Toisessa ajanjaksossa, eli harrastuksellis-kilpailullisessa ajanjaksossa eri järjestöt eriytyvät perinteisestä järjestökulttuurista. Lajien ja niiden tarpeiden merkitys alkoi kasvaa järjestöjen tarpeiden kustannuksella.²⁹⁶ Uhkakuva Kajaanin

²⁹¹ Kajaanin Kipinän toimintakertomus vuodelta 1930. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA. Kajaanin Ärjyn toimintakertomus vuodelta 1930. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁹² Poliittinen soittokunta on erikoinen termi, eikä sitä ole aineistossa muuten käytetty. Se kenties viittaa suojeluskunnan orkesteriin. Kajaanin Ärjyn toimintakertomus vuodelta 1930. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁹³ Kainuun Hiihtoseuran toimintakertomus vuodelta 1931. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁹⁴ Seura ihmetteli vuoden 1933 vuosikertomuksessa miten pienestä kaupungin seurasta oli tullut usean sadan jäsenen suurseura. Kainuun Hiihtoseuran toimintakertomus vuodelta 1933. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁹⁵ Pulma & Turpeinen 1994, 250.

²⁹⁶ Itkonen 1996, 215–220.

Urheiluseuran kokemasta kurjasta kohtalosta oli olemassa. Kipinä kuitenkin profiloitui uudestaan keskittyen vain muutamiin lajeihin. Kipinää ja myös Ärjyä auttoi se, että kaupungin väkiluku oli kasvanut huomattavasti moninkertaiseksi. Sen myötä jäseniä oli enemmän, ja seuroilla oli pienempi riski hiipua.

Kun Kajaanin Palloilijat lopettivat pesäpallon pelaamisen vuonna 1933, perustettiin pesäpalloseura Kajaanin Pallonlyöjät. Se vaihtoi nimensä seuraavana vuonna Kajaanin Pallokerhoksi (KPK). Seuran puheenjohtajaksi nousi Jukka Kekkonen, joka toimi myös Ärjyn puheenjohtajana.²⁹⁷ Myös KPK oli tiiviissä yhteistyössä suojeluskunnan kanssa, muun muassa perustamiskokous järjestettiin suojeluskunnan omistamassa Sissilinnassa. Vuoden 1935 toimintakertomuksessa kerrotaankin, että: ”Seuramme pelaajat ovat myöskin edustaneet Kajaanin suojeluskuntaa, josta tuli piirimme mestari.”²⁹⁸ Seura oli siitä erikoinen verrattuna muihin porvarillisiin seuroihin, että naiset ja tytöt olivat seuran toiminnassa erittäin suuressa roolissa. Seuran hallituksesta yleensä noin puolet olivat naisia, ja vuosikertomuksissa käytiin läpi ensin tyttöurheilun tila, ja sitten vasta pojat.²⁹⁹ On hyvin mahdollista, että Elon naiset ovat olleet myös KPK:n jäseniä, sillä Elon historiikissa ja 1930-luvun toimintakertomuksissa kerrotaan seuran jäsenten harrastaneen aktiivisesti pesäpalloa.³⁰⁰

1930-luvun alkuvuosina Kipinän ja SVUL Kainuun Piirin pöytäkirjoissa ilmenee virkeästä toiminnasta huolimatta tuttu ongelma, rahan puute. Vuoden 1933 toimintakertomuksessa kerrotaan, että Kainuulle on vakiintunut nimitys ”Lapin porstua”, jossa kassalaitikko ammottaa tyhjyyttään. Piiri oli panostanut jalkapalloseura Kajaanin Palloilijoihin ja voimisteluun, mutta kumpikaan panostus ei onnistunut toivotulla tavalla. Kamppailulajit, paini ja nyrkkeily, olivat voimistelun ohessa vahvoja lajeja työläisten parissa, eikä niitä saatu porvarillisissa seuroissa Kajaanissa toimimaan.³⁰¹

²⁹⁷ Palloseura ”Kajaanin Pallonlyöjät” vuosikertomus v:lta 1933. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA. Kajaanin Pallokerhon vuosikertomus 1934. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁹⁸ Usein myös vuosikokoukset pidettiin sissilinnassa. Kajaanin Pallokerhon vuosikertomukset 1933 ja 1935. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

²⁹⁹ Kajaanin Pallokerhon vuosikertomukset 1933–1939. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

³⁰⁰ Naisvoimisteluseura Elon 50-vuotiskertomus 20.4.1959. Dc:1. KKA.

³⁰¹ SVUL Kainuun Piirin toimintakertomukset 1930–1939. Dd:1. KKA.

SVUL Kainuun Piirin vuoden 1935 toimintakertomus on huomiota herättävä. Toimintakertomuksen alussa moititaan amatöörisääntöjen unohtamista, kilpailutoiminnan liiallista laajentumista, pintakoristeellisia rituaaleja ja juhlamenoja sekä tähtiurheilijoiden palvontaa. Nämä huomiot olivat lähes täysin samoja asioita, joita TUL:n seurat olivat kritisoineet varsinkin alkuvuosinaan.³⁰²

Lista epäkohdista jatkuu vielä liiallisen pääoman palvonnan varoittamiseen. Tämä on merkittävä poikkeus porvarillisessa piirissä. Lähes samaan hengenvetoon toimintakertomuksessa valitetaan pienien seurojen mahdollisuuksista pärjätä: ”parannuksia, m.m. pienseurojen elinmahdollisuuksia syövät suurien valtaseurojen juutalaistyylliset urheilulliset bisnessit näyttävät saavan ansaitun tuomionsa.”³⁰³ Vaikka Suomessa oli ollut antisemitististä ajattelua ennen saksalaista kansallissosialismia, 1930-luvun alkuvuosien antisemitismi oli pääasiassa tuontitavaraa.³⁰⁴ Jari Hanskin tutkimuksessa *Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918–1944* kerrotaan, että ”talousnäkökulmaan liittyviä juutalaisvastaisia kirjoituksia esiintyi siis lähinnä äärioikeistolaissa ja kansallissosialistisissa lehdissä.”³⁰⁵ Monella kajaanilaisella porvarillisella urheiluvaihtajalla oli yhteyksiä äärioikeistoon. Myöhemmissä asiakirjoissa juutalaisvastaisuutta ei ilmennyt.

1930-luvun loppupuolella SVUL Kainuun Piirin ja lähes kaikkien seurojen yhteinen murheenkryyni oli poikaurheilu. Tuona aikana porvaristo oli selkeästi keskittynyt miehiin, kun taas TUL:n parissa puhuttiin yleisesti nuorisotyöstä. Poikaurheilun kehitystä varten SVUL:lla oli oma Poikaurheiluliitto, joka pyrki kehittämään nuorten miesten kehitystä. Henkisestä tai valistuksellisesta kasvatuksesta ei löydy mainintaa pöytäkirjoista. Kipinän poikaurheilu oli yleinen valituksen aihe, mutta vähäistä toimintaa seliteltiin siten, että nuoret liikkuvat aikuisten miesten mukana. Kehuja osakseen sai rajavartiolaitoksen urheiluseura Ärjy, joka veti varsinkin nuoria hiihtäjiä toimintaansa.³⁰⁶ 1930-luvun vaihteessa tulee ilmi myös vanha mantra, jossa nykynuoriso on pilalla. Kipinän vuosiker-

³⁰² SVUL Kainuun Piirin toimintakertomus vuodelta 1935. Dd:1. KKA.

³⁰³ SVUL Kainuun Piirin toimintakertomus vuodelta 1935. Dd:1. KKA.

³⁰⁴ Karhu 2014, 34.

³⁰⁵ Hanski 2006, 143.

³⁰⁶ SVUL Kainuun Urheilupiirin johtokunnan pöytäkirja 19.5.1937. Cab:2. KKA.

tomuksessa valitettiin, että ”nuoret eivät osallistu seuratoiminnan käytännölliseen järjestämiseen.”³⁰⁷ Lisäksi nuorisoa moitittiin seisoskelusta sätkä huulessa ja kädet taskussa. Vuonna 1937 huoli oli vakavampi, sillä urheilumenestystä tuli vain muutamalta vanhemmalta urheilijalta ja nuorten kilpailuissa ei ollut uusia osallistujia.³⁰⁸

Naisvoimisteluseura Elon toiminnassa käynnissä olevat poliittiset murrokset pysyivät jälleen melko piilossa, ainakin virallisissa asiakirjoissa. Yksi harvinainen viittaus politiikkaan oli vuoden 1936 ”propagandaretki” Suomussalmelle suojeluskuntataloon, jossa pyrittiin innostamaan paikallisia perustamaan naisvoimisteluseura.³⁰⁹ Myös kansallisella tasolla Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto (SNLL) pysyi erossa poliittisesta toiminnasta. Poikkeuksena oli se, että Lotta Svärd-järjestö oli vuodesta 1925 alkaen mukana voimistelujuhilla ruokajärjestäjänä, mutta lotat eivät edustaneet radikaalia poliittisuutta. SNLL jatkoi omaa toimintaansa järjestäen voimistelujuhlia muutaman vuoden välein, organisoiden myös ensimmäiset kansainväliset juhlansa vuonna 1929. Liitto pyrki kokoamaan kaikki naisvoimistelijat juhliin yhteiskuntaluokasta ja kielestä huolimatta ja kutsui mukaan myös TUL:n naisvoimistelijat. TUL ei kuitenkaan tähän suostunut.³¹⁰

3.2 Työväenurheilijoiden kiihkon lakipiste ja sitä seurannut ahdinko

Kajaanissa kommunismin vahva kannatus heijastui urheiluun 1920-luvun lopussa. Kajaanin Kisan toiminta oli 1920-luvulla vilkasta, ja se sai Työväen Urheilulehdessä kehuja lehden levitystyöstä, painijoista, painikilpailuiden järjestämisestä sekä vuoden 1928 talviurheilupäivästä. Tapahtuman hiihtokilpailuun osallistui lehden mukaan peräti ”puolen neljättäsataa kilpailijaa”, mikä oli reilun 6 000 asukkaan kaupungissa noin seitsemän prosenttia koko kaupungin väkiluvusta. Jos esimerkiksi Helsingissä olisi ollut sama osallistumisprosentti, olisi osanottajien määrä ollut 14 000 hiihtäjää.³¹¹

Vuonna 1927 TUL:n edustaja V.J. Kostiainen kävi ennen TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin vuosikokousta Kajaanin Kisan yleisessä kokouksessa, jossa kyyti oli kylmää. Ensin

³⁰⁷ Kajaanin Kipinän vuosikertomus 1933. De:2. KKA.

³⁰⁸ Kajaanin Kipinän vuosikertomus 1937. De:2. KKA.

³⁰⁹ Naisvoimisteluseura Elon toimintakertomus 1936. Toimintakertomukset. Dc:1. KKA.

³¹⁰ Kleemola 1996, 114, 130, 133, 135.

³¹¹ Työväen Urheilulehti 29.03.1928.

Kostiaista hiillostettiin syksyn tapauksesta, jossa Kisan edustajilta oli evätty osallistuminen liittokokoukseen puutteellisen valtakirjan tähden. Noin 50 muulta seuralta oli evätty samassa kokouksessa edustus oikeus. Samana vuonna sosiaalidemokraatit saivat enemmistön TUL:n toiminnassa.³¹² Kostiainen puolustautui sanomalla, ettei tiennyt selkkauksesta mitään. Kokous kuitenkin totesi: ”sos. dem. johtoherrat ovat hyökänneet Työväen urheiluliittoa vastaan.” Samalla kokous totesi, että ”johtoherrat” ovat ajaneet liiton puoluepolitiikan käsiin, ”osaksi sos. dem. alaosastoa, jossa todellisilla työläisurheilijoilla ei ole mitään annettavaa.”³¹³ Tämä kokous oli alkusoitto kommunististen ja sosiaalidemokraattien toimijoiden sekä TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin ja TUL:n liittotoimikunnan eripuralle.

Pian Kisan kokouksen jälkeen Pohjois-Savon ja Kainuun Piirin vuosikokouksessa oli esillä omat sisäiset ristiriidat. Ensin edellistä johtokuntaa haukuttiin veltoksi ja johtokunnan toimintaa paheksuttiin äänin 10–3. Samassa kokouksessa käsiteltiin ja paheksuttiin liiton järjestäjän, V.J. Kostiaisen, matkakertomusta, jossa hän oli loukannut Kajaanin Kisan (Leinonen) ja Iisalmen Vesan (Pitkänen) puheenjohtajia kutsumalla heitä diktaattoreiksi. Samassa kokouksessa Kisalla oli ehdotus omasta piirilehdestä, mutta se torjuttiin selvin äänin 11–5, ja johtokunta totesi päättävänsä siitä missä piiri ilmoittaa asioistaan. Tämän jälkeen piiri päätti hyväksyä esityksen, jonka mukaan piirin seurat levittävät vain Työväen urheilulehteä, samalla paheksuen uutta sosiaalidemokraattista TUL-lehteä, joka piirin mukaan tähtäsi urheiluliikkeen harjoittamiseen ja sen alistamiseen sosiaalidemokraattisen puolueen pelinappulaksi.³¹⁴

Kisan edustajat ehdottivat myös Kajaanin piirin kotipaikaksi, jotta urheiluelämä elpyisi ja johtokunta olisi paremmin turvattu suuntariidoilta. Ehdotus kumottiin äänin 11–3.³¹⁵ Kotipaikan vaihtamisen tarkoituksena oli luultavasti vahvistaa kommunistien valtaa piirissä, olihan Kajaani tuolloin kenties piirin punaisin kunta.

³¹² Voimistelu- ja urheiluseura Kisan yleiskokouksen pöytäkirjat 14.8.1927 ja 24.10.1927. Pöytäkirjat. Ca:1. KKA.

³¹³ Voimistelu- ja urheiluseura Kisan yleiskokouksen pöytäkirja 24.10.1927. Pöytäkirjat. Ca:1. KKA.

³¹⁴ TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin vuosikokous 12.2.1928. Cb1. SUA.

³¹⁵ TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin vuosikokous 12.2.1928. Cb1. SUA.

Vaikka TUL oli tehnyt kantansa Spartakiadeihin osallistumisesta hyvin selväksi, Kisa alkoi vuonna 1928 suunnitella sekä seuran että piirin edustajan lähettämistä Moskovaan. Piiritoimikunta vastasikin Kisan ehdotukseen myönteisesti.³¹⁶ Piirikokous teki esityksen, jossa aiottiin uhmata TUL:n kielteistä päätöstä Spartakiadeihin osallistumisesta. Siinä kritisoitiin myös ”Luzernin internatsionalen” kielteistä kantaa kyseisiä kilpailuja koskien. Piirin mukaan kilpailuiden jättäminen väliin heikentäisi kansallista työväestön eheyttä.³¹⁷ Päätös kieltää osallistuminen spartakiadeihin heikensi työväestön eheyttä tuleviksi vuosiksi, mutta jos päätöstä ei olisi tehty, olisi TUL kenties kokenut vielä heikomman kohtalon kommunistilakien kohdalla. Päätös osallistumisen kieltämisestä oli siis lyhyellä tähtäimellä huono, mutta pitkällä tähtäimellä viisas.

Vuonna 1929 Adolf ”Ate” Leinonen jatkoi seurassa puheenjohtajana ja William Rossi istui jälleen hallituksessa. Kummatkin olivat virkavallalle tuttuja kommunistisesta toiminnasta, ja heidät oli pidätetty useamman kerran. Vaikka he tekivät radikaalia politiikkaa, Leinonen toimi vuosikymmeniä arvostettuna opettajana ja Rossi toimi pitkään Kajaanin Puutavara Oy:n toiminnassa.³¹⁸ Rossi toimi myös useissa luottamustoimissa, kuten Suomen Paperiteollisuustyöväen Liiton Kajaanin ammattiosasto no. 10 puheenjohtajana vuodet 1925–1930.³¹⁹ Ammattiosastot olivat 1920-luvulla selkeästi poliittisiin aatteisiin kytkeytyneimpiä, esimerkiksi Suomen Puutavaratyöntekijäin Liiton os. no 56 vuonna 1924 oli selkeästi kommunistinen ja toiminta johti Etsivän Keskuspoliisin tutkimuksiin.³²⁰ Mimmi Räsänen, joka oli myös pidätetty Kajaanissa useaan kertaan kommunistisesta toiminnasta, oli muuttanut Helsinkiin ja toimi siellä useaan kertaan Kisan edustajana esimerkiksi Helsingin Jyryn naistoimikunnan tapahtumissa sekä Työväen Urheilulehti oy:n yhtiökokouksessa.³²¹ Radikaalit henkilöt olivat siis lopulta usein tavallisia kaupunkilaisia, eivät ulkopuolisia hylkiöitä.

³¹⁶ Voimistelu- ja urheiluseura Kisan yleiskokouksen pöytäkirjat 1.4.1928, 15.5.1928 ja 31.5.1928. Kisan johtokunnankokouksen pöytäkirjat 28.3.1928. Pöytäkirjat. Ca:1. KKA.

³¹⁷ Spartakiadit olivat Punaisen internationaalin vastine olympialiikkeelle. Syrjäläinen 2008, 33. TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin vuosikokous 12.2.1928. Cb1. SUA.

³¹⁸ Leinonen toimi työharjoituskoulun opettajana, sekä vuosina 1922–1926 Kajaanin pakolaiskoulun johtajaopettajana. Pulma & Turpeinen 1986, 172, 213.

³¹⁹ Heikkinen & Lackman 1986, 229.

³²⁰ Heikkinen & Lackman 1986, 231, 232.

³²¹ Voimistelu- ja urheiluseura Kisan kokouspöytäkirjat pöytäkirjat vuodelta 1929 ja 1930. Kisan yleiskokouksen pöytäkirja 2.6.1929. Pöytäkirjat. Ca:1. KKA.

Vuoden 1929 maaliskoukokuun välinen aika oli erikoinen, sillä puheenjohtaja Leinonen ja W. Rossi hävisivät kuin tuhka tuuleen. Lisäksi varapuheenjohtaja oli teillä tietämättömillä. Kenties he olivat osallisena maanlaisessa kommunistisessa toiminnassa. En kuitenkaan löytänyt tutkimuskirjallisuutta tukemaan tätä oletusta. Kun Leinonen ja Rossi saapuivat takaisin, valittiin uusi varapuheenjohtaja, sillä edellisen oli katsottu laiminlyöneen tehtävänsä. Hänen tilallensa nousi juuri W. Rossi. Samassa kokouksessa ”toveri Leinonen” teki selostuksen TUL:n toiminnasta: ”nykyinen johto tiktaattorimaisella käyttäytymisellään repii rikki ennen niin voimakkaan liiton.”³²²

Syksyllä TUL:n sisäiset ristiriidat olivat tulleet lakipisteeseensä. Kisa ei suostunut maksamaan liittoveroa eikä liittoneuvoksen ja liittokokouksen kuluja, koska ”sanotuissa kokouksissa ei vasemmiston edustajille annettu minkäänlaisia oikeuksia.”³²³ 1.8.1929 oli Leinosen viimeinen kokous seurassa, sillä viranomaiset olivat ilmoittaneet, että hän oli poistunut maasta mitä luultavammin Neuvostoliittoon. Uudeksi puheenjohtajaksi nousi Leinosta maltillisempi Tatu Mielonen.³²⁴ Kommunistinen propaganda työläisten hyvistä oloista Neuvostoliitossa toimi myös Kainuussa, ja Heikkinen ja Lackman epäilevät noin muutaman sadan kainuulaisen loikanneen Neuvostoliittoon.³²⁵

Vielä vuoden alussa, 28.2.1929, Kisa mainittiin Työväen Urheilulehdessä yhtenä liiton elinvoimaisimmista seuroista 10 muun seuran joukossa.³²⁶ Kun sisäinen kriisi leimahti, syksyllä yhdentoista kehitun seuran joukosta peräti seitsemän erotettiin joko liiton sääntöjen johdonmukaisesta rikkomisesta tai kommunistisen toiminnan takia. Kisa ei kuukausikokouksessaan hyväksynyt tätä, varsinkin kun läheiset seurat Kuopion Riento ja Oulun Tarmo asetettiin kilpailukieltoon. Samalla Kisa hyväksyi TUL:sta erotetun Helsingin Jyryn julistuksen kansainvälisestä yhtenäisyydestä. Myöhemmin johtokunta ilmaisi,

³²² Voimistelu- ja urheiluseura Kisan vuosikokouksen pöytäkirja 3.1.1929. Kisan johtokunnankokouksen pöytäkirjat 3.3.1929 ja 2.6.1929. Pöytäkirjat. Ca:1. KKA.

³²³ Voimistelu- ja urheiluseura Kisan johtokunnankokouksen pöytäkirjat 1.8.1929 ja 26.8.1929. Pöytäkirjat. Ca:1. KKA.

³²⁴ Voimistelu- ja urheiluseura Kisan kuukausikokouksen pöytäkirja 15.9.1929. Johtokunnankokouksen pöytäkirja 22.9.1929. Pöytäkirjat. Ca:1. KKA.

³²⁵ Sillä oli myös vaikutusta, siirtykö rajan toiselle puolelle SKP:n luvalla vai omin luvvin. Jos rajan ylitti omin luvvin, kohtelu ei ollut aina miellyttävää. Heikkinen & Lackman 1986, 344, 345.

³²⁶ Lehdessä kehitettiin lakkorikkureihin yhteyden katkaisseita seuroja. Työväen Urheilulehti. 28.02.1929.

ettei aio noudattaa liiton asettamia rajoituksia.³²⁷ Samalla myös Kisan naistoiminta oli hiipunut. Työläisnaisten Urheilulehden mukaan Kajaanista ei ollut kuultu mitään kokonaiseen vuoteen, eikä ”kisattarista” kuultu enää jatkossa mitään.³²⁸

Marraskuussa 1929 myös Kajaanin Kisa ja Pietarsaaren Voima saivat kuuden kuukauden kilpailukiellon. Tässä vaiheessa siis yhteensä yhdeksän Työväen Urheilulehden kehumaa elinvoimaista seuraa oli saanut rangaistuksen monien muiden seurojen lisäksi. On huomautettava, että lehti oli ikään kuin opposition asemassa TUL:a kohtaan.³²⁹ Kilpailukiello ei Kisaa hidastanut, sillä vain viikko kiellon jälkeen seura päätti pitää kansainväliset painikilpailut 30.11-1.12.1929. Tämän jälkeen seura jatkoi toimintaansa normaaliin tapaan, aivan kuin mitään ei olisi tapahtunut.³³⁰ Myöskään piiri ei välittänyt kielloista, sillä se jatkoi toimintaansa erotettujen ja kilpailukiellossa olevien seurojen kanssa. Piiritoimikunnalla ei ollut esimerkiksi mitään sitä vastaan, että Kisa järjestää kansalliset nyrkkeilykilpailut helmikuussa 1930.³³¹ Ennen näitä kilpailuja Kisa muistutti helmikuun kuukausikokouksessa, että työläisurheilija kuuluu olennaisesti työväen luokkaliikkeeseen. Lokakuussa, kuukausi ennen Kisan kilpailukielloa, Työväen Urheilulehti uutisoi useamman seuran kapinallisista ajatuksista. Kisa muiden seurojen joukossa vaati TUL:n hajottamisen lopettamista ja tuomitsi liiton sosiaalidemokraattisen suunnan.³³² Lopulta liitosta erotettiin yhteensä yli 90 seuraa vuonna 1929, mutta seuraavana vuonna TUL:n liittyi yli 120 seuraa, joista osa oli perustettu erotettujen seurojen raunioille.³³³ Samalla seurojen vallankumouksellisuus hiipui.

TUL:n Pohjois-Savon ja Kainuun piirin vuosikokouksessa 23.2.1930 kerrottiin, että kaikki jäsenet ja seurat olivat joutuneet eroamaan liitosta. Tässä vaiheessa TUL:n sisäisiä ristiriitoja kritisoitiin edelleen, mutta samalla kritisoitiin myös kommunistista toimintaa ja

³²⁷ Voimistelu- ja urheiluseura Kisan kuukausikokouksen pöytäkirja 15.9.1929. Kisan johtokunnankokouksen pöytäkirja 22.9.1929. Pöytäkirjat. Ca:1. KKA.

³²⁸ Työläisnaisten Urheilulehti 01.01.1929 no 1.

³²⁹ Kisa sai rangaistuksen, koska sen painikilpailuissa oli kilpailukiellossa olevan Kuopion Riennon jäseniä. TUL liittotoimikunnan pöytäkirjat 1929. (2818/40, 2818/41) SUA.

³³⁰ Voimistelu- ja urheiluseura Kisan johtokunnankokouksen pöytäkirja 10.11.1929. Pöytäkirjat. Ca:1. KKA.

³³¹ Voimistelu- ja urheiluseura Kisan johtokunnankokouksen pöytäkirja 4.2.1930. Pöytäkirjat. Ca:1. KKA.

³³² Työväen Urheilulehti. 03.10.1929

³³³ Syrjäläinen 2008, 27.

suositeltiin varovaisuutta sitä kohtaan.³³⁴ Piiri vaihtoi vuoden 1931 alussa nimensä TUL Kuopion piiriksi.³³⁵ Tällä luultavasti haluttiin ilmaista, että piiri on siirtynyt pois kommunistisesta toiminnasta. Muutos kommunistisesta kiihkosta rauhalliseen sosiaalidemokratiaan oli nopea. Uskon, että suurin osa seurojen jäsenistä piti lopulta kaikkein tärkeimpänä liikuntaa ja urheilua, eikä niitä haluttu menettää.

Viimeinen merkintä Kisan pöytäkirjoissa on johtokunnankokouksesta 13.10.1930. Tätä ennen seurassa oli kokoustettu edellisen kerran 1. kesäkuuta. Tässä välissä työväentalot oli suljettu, ja työväenliikkeen toiminta oli muuttunut käytännössä mahdottomaksi. Viimeisessä kokouksessaan seura keskusteli uudestaan liittoon liittymisestä ja päätti kääntyä liiton puoleen kirjelmällä.³³⁶ Kisa toimi kuitenkin liian myöhään. Sen toiminta päättyi lopulta sen omaan radikalisoitumiseen sekä kommunistilakien vaikutuksen vuoksi.

Oulun läänin maaherra määräsi Kisan toiminnan keskeytettäväksi virallisesti vasta 15.4.1931. Tämän jälkeen Kajaanin kaupungin raastuvanoikeus otti Kisan kuultavaksi istuntoon. Kajaanin Kisan toiminta katsottiin lakkautetuksi lopulta viranomaispäätöksellä 23.4.1931, minkä jälkeen Kisa kutsuttiin kuulusteltavaksi 17.4.1931. Perusteiksi raastuvanoikeus kertoo, että

*yhdistys on ollut läheisessä yhteistyössä erään niinsanotun Työläisurheilun Yhteinäisyyskomitean kanssa, mikä viimeksimainittu taasen on ilmeisesti toiminut valtionpetollisesti samoin on mainittu yhdistys, kuten asiakirjoista ilmenee, ollut yhtenä renkaana siinä ulkoanäin johdetussa liikkeessä, jonka tarkoituksena on kommunistisen maailmanvallankumouksen aikaansaaminen.*³³⁷

Lisäksi yhdistyksen yhteys Kajaanin Työväenyhdistykseen oli tuomittava, olihan sekin lakkautettu kommunistisesta toiminnasta. Raskauttavana asiahaarana oli myös se, että

³³⁴ TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin vuosikokous 23.2.1930. Ddd2. SUA.

³³⁵ TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirin vuosikokous 22.2.1931. Ddd2. SUA.

³³⁶ Voimistelu- ja urheiluseura Kisan johtokunnankokouksen pöytäkirja 13.10.1930. Pöytäkirjat. Ca:1. KKA.

³³⁷ Lakkautuksen tarkka päivämäärä on hieman epäselvä. Heikkinen ja Lackman ilmoittavat lakkauttamisen päivämääräksi 6.6.1931. Heikkinen & Lackman 1986, 283. Alkuperäislähteessä päivämäärä on 23.4.1931. Asiakirja Kajaanin kaupungin raastuvanoikeudelle 23.4.1931. Voimistelu- ja urheiluseura Kisa. Kalustoluettelot Bb:1. KKA

Kisa käski jäseniään muistuttamaan piirikokouksessa, että ”työläisurheilu on osa työväen luokkataistelua”. Yleisesti Kisan poliittista toimintaa pidettiin tuomittavana, ja sitä syytettiin myös muilta kommunistisilta toimijoilta saamansa, Suomen viranomaisia koskevan halventavan tiedon levittämisestä.³³⁸

Kisan jäsenet perustivat pian seuran nimeltä Kajaanin Into, mutta sekin koki pian saman kohtalon. Innon pöytäkirjoja on tallella ajalta 2.6.1931-3.1.1932, ja niissä seura pohti muun muassa seuran asua ja Työväen Urheiluliittoon rekisteröitymistä. Sen suurempia suunnitelmia Into ei kerennyt tehdä ennen lakkautusta. Se, että seuran vuosikokous järjestettiin kutomon tiloissa, kertoo seuran varallisuudesta ja työväen hankalasta asemasta lapualaislakien jälkeen.³³⁹ Into lakkautettiin Waasan hovioikeuden päätöksellä 10.3.1933. Innon katsottiin kiertäneen lakia ja jatkaneen lakkautetun Kajaanin Kisan toimintaa laittomasti.³⁴⁰ Työväen uutta nousua ei kuitenkaan tarvinnut odottaa pitkään.

Kajaaniin perustettiin vuonna 1929 Isänmaallisen Kansanliikkeen, IKL:n, yhteyteen Kajaanin Vapaan Työväen yhdistys. Valitettavasti tästä järjestöstä on vain hyvin vähän sanomalehtiaineistoa jäljellä, mitä Kiviniemi on tutkinut. 19.8.1932 yhdistyksen yhteyteen perustettiin Kajaanin VTY:n Voimistelu- ja urheilukerho. Siihen liittyi 30 jäsentä ja seura järjesti pian myös kerhon sisäiset urheilukilpailut. Tästä perustettiin vielä erillinen Kajaanin Vapaan Työväen Urheilijat (VTU) vuotta myöhemmin. Toiminta oli varsin vilkasta, ja siinä oli pian yli 200 jäsentä. Kajaanin VTU liittyi myös vuonna 1934 Vapaan Työväen Urheiluliittoon (VTUL), joka oli suoraan IKL:n alaisuudessa. Lehtileikkeessä seuran toimijat kertovat, että ”Paikkakunnan sivistyneistö ei ole ottanut varsinaiseen yhdistystoimintaan osaa.”³⁴¹

VTUL jäi lopulta hyvin marginaaliseen osaan koko maassa, vaikka sen oman ilmoituksen mukaan sillä oli koko maassa vuonna 1939 lähes 30 jäsenseuraa ja niissä jäseniä noin 2500. Samana vuonna liittokokous järjestettiin Kajaanissa, jossa toiminta oli kuitenkin jo alkanut uinahtaa. Kajaanin Puutavara Oy ei tukenut seuraa enää rahallisesti, ja IKL:n aika

³³⁸ Asiakirja Kajaanin kaupungin raastuvanoikeudelle 23.4.1931. Kalustoluettelot Bb:1. KKA

³³⁹ Voimistelu- ja urheiluseura Kajaanin Into pöytäkirjat 1931–1932. Pöytäkirjat. Ca:1. KKA.

³⁴⁰ Waasan hovioikeuden päätös Into-yhdistyksen lakkauttamisesta 13.3.1933. Kalustoluettelot Bb:1.

KKA

³⁴¹ Kiviniemi 1997, 94, 95.

alkoi olla ohi. Liittokokouksessa VTUL lausui vielä oman epäilevän kantansa SVUL:n ja TUL:n yhdentäytymisprosessille, VTUL ei uskonut, että TUL voisi menettää poliittista luonnettaan. Seuraavan vuoden liittokokouksessa Kajaanin VTU ei ollut enää edustettuna, ja se nukahti lopullisesti.³⁴² Vapaan Työväen yhdistys ja Vapaan Työväen Urheilijat koittivat iskeä siihen työväenliikkeen muodostamaan tyhjiöön, mikä oli syntynyt kommunistilakien myötä. Koska seurasta ja itse liitosta on niin vähän tietoa, on vaikea vetää johtopäätöksiä siitä, miksi yhdistyksen toiminta oli hiipumassa jo ennen IKL:n kannatusen suurta laskua.

3.3 Yhteiset askeleet kohti Helsingin olympialaisia

Suomeen luvattiin olympialaiset vuodeksi 1940, ja kumpikin urheiluliitto oli alkanut keräämään niihin varoja jo aikaisessa vaiheessa. TUL:n ja SVUL:n yhteistyötä yritettiin saada toimimaan jo aiemmin, haaveena jopa yhteisen urheiluliiton perustaminen, mutta kumpikaan liitto ei ollut vielä siihen valmis. Olympialaiset saivat liitot kuitenkin tekemään yhteistyötä ensimmäistä kertaa. Jo vuonna 1927 aloitettu Helsingin Olympiastadionin suunnittelu toi liittoja hieman lähemmäksi toisiaan.³⁴³ 1930-luvulla TUL joutui myöntymään esimerkiksi siinä, että sen tulisi eriytyä poliittisesta toiminnasta, jotta se saisi valtionapua. Samalla sosiaalidemokraattinen puolue irtautui kansainvälisestä internationaalista. Vasta nimensä vaihtanut TUL Kuopion piiri vastusti tätä kärkevästi tamperelaisten seurojen mukana, sillä seurat näkivät politiikan yhtenäistävänä tekijänä.³⁴⁴

Vuonna 1937 Cajanderin punamultahallitus otti myös kantaa urheilun eheyttämiseen, mutta näki, ettei liittojen sulattaminen ole ehdotonta. Samana vuonna olympiastadionin avajaisissa TUL:n ja porvarillisten liittojen urheilijat mahtuivat pitkästä aikaa samalle kentälle yleisurheilun ja jalkapallon merkeissä.³⁴⁵ Virallisesti TUL ja SVUL sopivat yhteistyösopimuksen vuoden 1939 elokuussa yhteisen olympiaedustuksen vuoksi.³⁴⁶

³⁴² Kiviniemi 1997, 95, 96.

³⁴³ Leistola 2000, 38–41

³⁴⁴ Piiriin tuli myös useita liittotoimikunnan suunnitelmaa vastustavia kirjeitä. Kirje TUL Liittotoimikunnalta 17.8.1934. TUL (Savon) Kuopion piiri. saapuneet kirjeet ja asiakirjat. Ea1. SUA.

³⁴⁵ Leistola 2000, 38–41

³⁴⁶ Kiviniemi 1997, 171

Kansallinen politiikka siis rauhoittui 1930-luvun alkuvuosien jälkeen, ja työväen toiminta alkoi olla taas hyväksyttyä. Kajaanin vanhimman toimivan työväenurheiluseuran, Kajaanin Kuohun perustaminen tuli ajankohtaiseksi vuonna 1932, kun seuran alkuvuosien voimahahmo, Väinö Ritokari, muutti vaimonsa kanssa Kajaaniin. Kuohun historiikin kirjoittaja Veikko Forsberg kuvaa tilannetta näin: ”Vuosi 1932. Lapuan kevätvirrat alkoivat ty-rehtyä. Näytti jo hieman valoisammalta. Kajaaniin saapui eräs mies, jonka ansiot Kuohun perustamisessa eivät ole aivan vähäiset.”³⁴⁷ Kuohun historiikista löytyvässä muistel-massa Ritokari kirjoittaa ihmetelleensä kaupungin nukuksissa olevaa työläistoimintaa ja päätti perustaa työväestölle urheiluseuran. Kajaanilaisilla oli ilmeisesti epäuskoa viran-omaisten sallivuuteen, sillä Ritokaria oli varoitettu viranomaisten nihkeästä suhtautumi-sesta. Poliisimestari antoi kuitenkin luvan perustaa seuran, kunhan johtokunta koostuisi kymmenestä ”puhdasmaineisesta henkilöstä”, eli henkilöistä, jotka eivät olleet kommu-nistisessa toiminnassa mukana. Ensimmäiseen kokoukseen ei saatu tarpeeksi juuri mai-nittua puhdasmaineista väkeä, ja pylväsilmoitukset revittiin muutamassa tunnissa irti seminaarin jyskyjen puolesta.³⁴⁸ Kaupungissa oli siis edelleen yleinen pelko vasemmis-tolaista toimintaa kohtaan.

Syksyllä 1932 järjestetyssä kokouksessa oli vaadittava määrä puhdasmaineisia toimijoita uuden seuran perustamiseen. Uuden seuran hallituksen jäsenistä peräti neljä kuudesta oli naisia. Luultavasti tämä johtui siitä, että naiset eivät olleet yhtä innokkaasti mukana Kisan tai Innon toiminnassa, ja täten olivat niin sanotusti puhdasmaineisia.³⁴⁹ Seuran en-simmäisistä 49 jäsenestä 13 oli naisia. Seuran jäsenet olivat kuitenkin alkuvuosina pää-osin nuoria, 17–20-vuotiaita miehiä.³⁵⁰ Uuden seuran myötä kajaanilaiset työläisnaiset saivat uuden mahdollisuuden harrastaa. Kuohun asiakirjoissa ei ole montaa mainintaa naistoiminnasta, mutta Työläisnaisten urheilulehden mukaan seuran jäsenet osallistui-vat kilpailuihin, ansiomerkkien suorittamiseen ja kävivät naisille tarkoitetuilla ohjaus-kursseilla.³⁵¹ TUL Kuopion piirin 29 seurassa vuonna 1938 oli 2120 jäsentä, joista miehiä

³⁴⁷ Forsberg 1949, 3.

³⁴⁸ Forsberg 1949, 5–8. Kajaanin Kuohun kirje perustamisesta TUL Kuopion piiritoimikunnalle 12.9.1934. TUL (Savon) Kuopion piiri. saapuneet kirjeet ja asiakirjat. Ea1. SUA.

³⁴⁹ Forsberg 1949, 5–8.

³⁵⁰ Kajaanin Kuohun kirje perustamisesta TUL Kuopion piiritoimikunnalle 12.9.1934. TUL (Savon) Kuopion piiri. saapuneet kirjeet ja asiakirjat. Ea1. SUA.

³⁵¹ Työläisnaisten urheilulehti 1932–1939.

oli 1133, naisia 293 ja nuoria 690. Samassa vuosikertomuksessa on selostusta yleisurheilukisoista, josta ilmenee edelleen myös työväen parissa ollut kapeakatseinen ajatus naisurheilua kohtaan. Naisille oli järjestetty vain kolme eri kilpailumuotoa, kun taas miehillä oli noin kolmekymmentä vaihtoehtoa.³⁵²

Kuohun toiminta alkoi rauhallisesti, Ritokari ja hänen vaimonsa ohjasivat voimistelua, pitivät epävirallisia perheiltoja ja tanssiaisia. Iltamat järjestettiin pienessä 35–40 neliön kellaritilassa, jossa oli Ritokarin mukaan parhaimmillaan 40–50 henkeä. Iltamilla kerättiin rahaa muun muassa painimattoon ja nyrkkeilyvälineisiin. Ritokari väittää muistelmassaan, että iltamat olisivat olleet politiikasta vapaata. Kenties politiikka ei ollut enää samanlaisessa roolissa kuin Kisan toiminnassa, mutta politiikka on ollut mukana jossain muodossa työväenurheilun parissa 1900-luvun alussa. Lisäksi työväenliike oli tuona aikana uudessa nosteessa. Kenties politiikka ei ole enää ollut yhtä radikaalia.³⁵³ Heikkisen ja Lackmanin mukaan seuran jäsenistö koostui lähinnä sosiaalidemokraateista.³⁵⁴

Kuohun rekisteröintipaperit tulivat hyväksytyinä takaisin mitä luultavimmin 15.4.1934.³⁵⁵ Kun seura oli rekisteröity yhdistys, sai se myös toimia vapaammin. Seuran puheenjohtajana alkuvuosista sotaan saakka toimi Väinö Rätty. Keväällä 1934 seura sai kaupungin urheilukenttävuoroja käytettäväksi, ja samana vuonna jäsenluku oli jo 94.³⁵⁶ Kuohun historiikin kirjoittaja Forsberg vertasi Kuohun perustamisen ajankohtaa luokkasodan jälkeiseen työväen nousuun. Kuohu oli myös yksi perustajaseuroista uudessa ”taloudellisessa” työväenyhdistyksessä. Samalla Kuohu sai kunnollisen katon pänsä päälle.³⁵⁷

Kisan lakkautuksen jälkeen osa nyrkkeilijöistä lopetti ja osa siirtyi joko Kajaanin Ärjyyn tai Kipinään. Jälkimmäiseen siirtyi muun muassa Kisan menestynein nyrkkeilijä Sulo

³⁵² TUL Kuopion piirin vuosikertomus 1.2.1937–1.2.1938. TUL Kuopion ja Pohjois-Savon piirin toimintakertomukset 1919–1940. Db2. SUA.

³⁵³ Forsberg 1949, 5–8.

³⁵⁴ Heikkinen & Lackman 1986, 285.

³⁵⁵ Seuran rekisteröinnistä on kolme eri päivämäärää. Seuran perustaja Ritokari kertoo muistelmissaan, että rekisteröintipaperit saapuivat 26.11.1933, historiikissa rekisteröintipäivämääräksi ilmoitetaan 7.2.1934, ja vuoden 1934 vuosikertomuksessa päivämääräksi ilmoitetaan 15.4.1934. Puolestaan Heikkinen & Lackman kertovat, että seura merkittiin rekisteriin 16.12.1933. Heikkinen & Lackman 1986, 285.

³⁵⁶ Kajaanin Kuohun vuosikertomus vuodelta 1934. 796.4 (471). SUA. Heikkinen & Lackman 1986, 285.

³⁵⁷ Forsberg 1949, 9.

Rossi.³⁵⁸ Vain muutamaa vuotta aiemmin tämä olisi ollut mahdotonta. Porvarilliset urheiluseurat hyväksyivät hyvin harvoin työväenurheiluseuroissa toimineita urheilijoita jäsenikseen. Lisäksi urheilijat olivat usein ”aatteen miehiä”, ja siirtyminen porvarillisen urheilun pariin olisi katsottu luokkapetturuutena. Kisan jäsenet olivat kaikki myös jo sääntöjen perusteella osa paikallista työväenyhdistystä. Kansallisesti näitä loikkareita, eli työväenurheilun parista porvarilliseen urheiluun siirtyneitä, oli varsinkin menestyneiden kilpailijoiden joukossa.³⁵⁹ Urheilijat siirtyivät toisen liiton edustajaksi osaksi myös siksi, että jotkin teolliset yritykset eivät palkanneet työväenseuroihin kuuluvia.³⁶⁰

Kun 1920-luvulla Kajaaniin saatiin ensimmäisiä Suomen mestaruuksia yleisurheilussa Hubert Gädde Haukian, Urho Kekkosen, Gunnar Enwaldin ja Hemmi Rönnyän ansiosta, 1930-luku jatkoi Kipinän, ja yleisesti kajaanilaisen urheilun kilpailullista nousukautta. Esimerkiksi moninkertainen moukarinheiton Suomen mestari, Kipinän Ville Pörhölä, sai Los Angelesin olympialaisissa 1932 hopeaa ja vuonna 1934 hän heitti itsensä Euroopan mestariksi. Lisäksi Kipinän miehet toivat 30-luvun alussa viisi muuta yleisurheilun SM-italia Kajaaniin. Myös vuonna 1935 J. Nuortio juoksi Suomi – Saksa maaottelussa 400 metrin aitajuoksussa.³⁶¹ Ärjy puolestaan toi menestystä sotilaslajeissa. Vuonna 1932 menestystä tuli muun muassa rajavartiostojen ja armeijan yleismestaruuksissa talviurheilussa, armeijan hiihtoammunnan joukkuemestaruudessa ja rajavartiostojen välisessä rata- ja kenttäurheilumestaruudessa (yleisurheilu). Vuonna 1935 V. Karhunen, V. Pukkala ja Antti Härkönen voittivat Saksassa kansainvälisen sotilaspartiolihiihdon mestaruuden.³⁶² Vuonna 1936 Kainuun Hiihtoseuran paltamolainen Frans Heikkinen edusti Suomea Olympialaisissa ”kuninkuusmatkalla” 50 kilometrin hiihdossa tullen seitsemänneksi.³⁶³

³⁵⁸ Kiviniemi 1997, 151.

³⁵⁹ Leistola 2000, 34

³⁶⁰ Esimerkiksi aiemmin mainittu juoksija Hannes Kolehmainen joutui vaihtamaan urheiluliittoaan vastentahtoisesti. Hentilä 1981, 277.

³⁶¹ Pulma & Turpeinen 1994, 249. Kajaanin Kipinän vuosikertomus 1936. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

³⁶² Vaikka rajavartiostojen mestaruudet tulivat virallisesti rajavartiolle, kaikki voittajat olivat Ärjyn jäseniä ja seura otti mestaruudet omiin nimiinsä. Kajaanin Ärjyn vuosikertomukset vuosilta 1932 ja 1935. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

³⁶³ Kainuun Hiihtoseuran selostus vuodelta 1936. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

Vuonna 1937 Kajaanissa perustettiin taas kaksi erikoisseuraa. Vuonna 1937 perustettiin Kajaanin Voimailijat. Seuran tarkoituksena oli kohottaa varsinkin voimailun ja painin asemaa Kajaanissa. Vuosikertomuksessa kerrotaan, kuinka heikkoa näiden lajien harrastus on kaupungissa ollut, varsinkin Kipinän toimesta. Tässäkin tapauksessa, jo lieventyneessä ilmapiirissä, työväenurheilijoiden panostus lajeihin joko Kisan tai Kuohun riveissä mitätöitiin siis siten, ettei sitä olisi edes tapahtunut.³⁶⁴

Toinen perustetuista seuroista oli Kainuun Uimaseura (KUS). Sen ensimmäisenä toimintakesänä ilmaiseen uimaopetukseen osallistui peräti 310 oppilasta, joista 178 oli tyttöjä ja 132 poikia. Jatkossa oppilaita ei ollut aivan yhtä paljoa, mutta myös vuonna 1938 tyttöjä oli enemmän, 67 henkilöä, kun taas poikia oli 54. Tytöt olivat myös aktiivisempia uimamerkkien, tutkintojen ja kilpailujen suhteen. Vuonna 1939 poikia oli puolestaan muutama enemmän.³⁶⁵ On merkillepantavaa, että porvarillisessa urheilupiirissä tytöt olivat tässä tapauksessa poikia aktiivisempia tavoitteellisessa urheilussa. Naisten kilpaurheilun yleistyminen porvarillisissa piireissä ylipäättään sai odottaa vielä vuosikymmeniä, vaikka naisten yleisurheilun SM-kilpailuja alettiin järjestää uudestaan taas vuonna 1945.³⁶⁶

Naisvoimisteluseura Elon toiminta ennen vuosikymmenen vaihdetta oli edelleen hiljaista. Vaikka seuroille oli yleensä varsinkin taloudellisesti hyödyllistä, että mukana oli kannatusjäseniä, Elon tapauksessa jäsenrakenne oli aktiiviselle seuralle hieman nurinkurinen. Seurassa oli keväällä 1939 enää 14 toimivaa jäsentä ja 25 kannattavaa jäsentä. Jäsenluku olikin vähentynyt yhteensä melkein kolmannekseen vuoden 1936 jäsenmäärästä.³⁶⁷ Sodan alettua vuoden 1939 vuosikertomuskaavakkeessa SNLL:lle kerrottiin, että seuran jäsenet ottavat osaa lottatyöhön ja muuhun isänmaalliseen toimintaan. SNLL:n vuosikertomuskaavakkeessa urheiluseuroille kysyttiin seuraavia kysymyksiä, joista Elo vastasi vain viimeiseen:

³⁶⁴ Kertomus Kajaanin Voimailijoiden toiminnasta 9.11.1938–31.12.1938. SVUL Toimintakertomukset, Urheiluseurat Dd:25. KKA.

³⁶⁵ SVUL Kainuun Piirin toimintakertomukset 1937–1939. Dd:1 KKA.

³⁶⁶ Kokkonen 2015, 167.

³⁶⁷ Naisvoimisteluseura ilmoitti SNLL:n sääntöjen mukaan erilliset jäsenluvut keväisin ja syksyisin. Syksyisin jäsenluvut olivat selkeästi suuremmat. Syksyn 1939 jäsenlukuun vaikutti kuitenkin juuri alkanut talvisota. Vuonna 1936 syksyllä toimivia jäseniä oli 52, kannattavia 45. Naisvoimisteluseura Elo ry. Toimintakertomukset 1936–1938. Dc:1 KKA.

Millä summalla yhdistys on osallistunut maanpuolustuslainsäädäntöön?

Mitä eri lahjoituksia on tehty?

Mitä juhlia on toimeenpantu? (Keräysjuhlia tai siirtoväen virkistykseksi).

Mitä on tehty siirtoväen hyväksi? (Leikki-, retkeily- ym. toiminta lasten hyväksi, vaatekeräys, ruuan jakelu ym.)

*Mitä muuta yhdistys on tehnyt maassa vallitsevan tilanteen hyväksi?*³⁶⁸

Vuonna 1941 kerrotaan että jäsenistä lähes kaikki ovat lottatyössä.³⁶⁹ Sota-aika osoittautui lopulta Elolle tietyllä tapaa pelastusrenkaaksi, sillä vuonna 1945 sen parissa oli jo 120 toimivaa jäsentä, 69 kannattavaa ja 35 tyttöä.³⁷⁰

³⁶⁸ Naisvoimisteluseura Elo ry. Toimintakertomukset 1939. Dc:1 KKA.

³⁶⁹ Naisvoimisteluseura Elo ry. Toimintakertomukset 1939, 1941. Dc:1 KKA.

³⁷⁰ Naisvoimisteluseura Elon 50-vuotistoimintakertomus 1959. Dc:1 KKA.

Loppulause

Tutkin tässä pro gradussa urheilun poliittisuutta kajaanilaisissa urheiluseuroissa vuosien 1900–1939 välillä. Tutkin myös sitä, miten niiden kuuluminen kulloiseen urheilupiiriin ja sen myötä kansalliseen organisaatioon vaikutti poliittiseen toimintaan. Sisällissodan jälkeen liikunta ja urheilu eriytyi kahden valtakunnallisen organisaation, TUL:n ja SVUL:n keskinäiseksi kamppailuksi. Samalla poliittiset kannanotot työväenluokan ja porvarillisten toimijoiden kesken nousivat yhä enemmän esille.

Kajaanin urheilussa politiikka näkyi tutkitulla neljän vuosikymmenen ajanjaksolla eri tavoin. 1900-luvun alussa, kun järjestelmällinen urheilu alkoi juurtua kaupunkiin, poliittisuus näkyi venäläistämistoimien vastustamisena. Samalla Venäjän poliittiset toimet heikensivät urheilun mahdollisuuksia, sillä yhdistyksiä oli vaikea perustaa ja niiden toimia seurattiin. Niin sanotut sortovuodet loivat kuitenkin Kajaaniin ja koko maahan muihin maihin verrattuna erityisen liikuntakulttuurin. Vahvoiksi toimijoiksi muodostuneet seuramat, kuten vapaapalokunnasta syntynyt Kajaanin Kipinä ja työväenyhdistyksestä lähtenyt Kisa, syntyivät muiden yhdistysten tai organisaatioiden oheen. Samalla taustalla oleva yhteisö loi yhteenkuuluvuutta, joka puolestaan loi kestävä pohjan. Seurat, joilla ei ollut tätä homogeenisen yhteisön tukea, eivät kestäneet vielä 1900-luvun alkuvuosina. Näin kävi esimerkiksi Kajaanin Urheiluseuralle.

Sisällissotaa edeltävät lakkoilut, ensimmäinen maailmansota ja yhteiskunnallinen myllerrys vaikuttivat yllättävän vähän kajaanilaiseen urheiluun ja sen yhteisölliseen toimintaan. Porvarilliset seuramat ja työväenurheiluseura Kisa kilpailivat samoissa kilpailuissa, järjestivät yhteisiä juhlia ja kokoustivat Kainuun Urheilupiirissä sopuisasti. Sopu on yllättävää siinäkin mielessä, että kummaltakin puolelta löytyi erittäin aktiivisia, jopa radikaaleja poliittisia toimijoita.

Kajaanin urheilun ja liikunnan alkuvaiheissa nais- ja miesopettajat olivat merkittävässä roolissa. Kouluissa liikuntatoiminta oli yleinen harrastus ja sillä katsottiin olevan positiivinen vaikutus kasvatuksessa. Seminaarin koululle rakennettiin myös kaupungin ensimmäinen urheilukenttä. Koululaisista kasvoi merkittäviä toimijoita urheiluseuroihin ja usein myös poliittiseen toimintaan.

Sisällissota jakoi kansan kahtia, ja myös urheiluseurat ja piirit olivat taisteluissa mukana. Kuten muuallakin maassa, Kajaanissa osa porvarillisista urheilijoista oli valkoisten puolella ja työväenurheilijoita oli punaisissa joukoissa. Sisällissodan jälkeen Suomessa työväenurheilu ja porvarillinen urheilu eriytyivät vuosikymmenien ajaksi toisistaan, eivätkä urheilijat mahtuneet samalle kentälle. Kajaanissa tähän suhtauduttiin jopa hieman valitellen, olihan yhteistyö ollut kehuttavaa. Useat Kisan aktiivitoimijat pidätettiin joko suoraan sodan jälkeen tai pari vuotta myöhemmin kommunistisen toiminnan vuoksi. Seuran onneksi työväenurheilu eli tuolloin nousukautta, ja vuonna 1919 perustettu Työväen Urheiluliitto TUL toi seurat ensimmäistä kertaa yhteen.

Yhteistä seuroissa ja piireissä tutkittavana ajankohtana oli se, että vastapuolen aatetta kritisoitiin asiakirjoissa hyvin harvoin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Jokaisen seuran ja kummankin piirin toiminnassa yhteistä oli myös se, että valistus- ja neuvonta-toimintaan oltiin tyytymättömiä. Lähes aina syynä oli joko se, että rahasta oli puutetta tai maantieteellinen sijainti oli haittana. 1900-luvun alkupuolella liikkuminen oli hankalaa Kajaaniin ja Kajaanista pois. Pitkistä etäisyyksistä huolimatta tutkittavien seurojen urheilumenestys oli kohtuullisen hyvää, vaikka olosuhteet olivat heikot. Porvarillisten seurojen urheilijat menestyivät yleisurheilussa ja hiihdossa, työväenurheilijat painissa ja nyrkkeilyssä.

1920-luvulla työväenurheilu eli nousukauttaan niin kansallisesti kuin myös Kajaanissa. Sen suosio noudatti kaupungin vasemmistoon kallistunutta poliittista kehitystä. 1920-luvun jälkipuolen TUL:n sisäiset ristiriidat näkyivät Kajaanissa ja koko TUL Pohjois-Savon ja Kainuun piirissä siten, että johtohenkilöt eivät hyväksyneet kommunistisiin spartakiadeihin osallistumisen kieltoa ja liiton sosiaalidemokraattista linjaa. 1920-luvun lopussa yleinen politiikan radikalisoituminen näkyi myös porvarillisessa urheilussa Lapuan liikkeen muodossa. Lauri Keskisen tutkimuksessa työväen urheiluseurat rauhoittivat ympärillä olevaa poliittista kuohuntaa Varsinais-Suomessa, Kajaanissa urheiluseurojen toiminta aiheutti päinvastaisen ilmiön. Vaikka oikeistolainen suojeluskuntajärjestö oli merkittävä vaikuttaja kenttäolosuhteiden parantamisessa koko Kainuussa, ei suojeluskuntaurheilu ollut muutamaa erikoisseuraa lukuun ottamatta tärkeä toimija. Suojeluskuntien avulla rakennettiin kuitenkin Kainuun ensimmäiset kunnolliset urheilukentät.

Lapun liikkeen nousu johti kansallisesti työväenliikkeen ahdinkoon ja työväenurheilun hetkelliseen lamaantumiseen. Vaikka sosiaalidemokraattinen johto TUL:ssa oli aiheuttanut vahvoja ristiriitoja, se mahdollisti liiton ja sosiaalidemokraattista linjaa ajavien seurojen jatkuvuuden. Kommunistiset seurat kokivat kansallisesti, ja varsinkin Pohjois-Savon ja Kainuun piirissä usein lakkautuksen ja toiminnan sammumisen. Kainuulaisten seurojen kohtalo oli itse asiassa vielä savolaisia verrokkejaan huonompi. Kisa oli TUL:n silmissä hankala tapaus, eikä sen valitsema poliittinen suuntaus sopinut urheiluliitolle. Kisa rikkoi sille annettuja rajoituksia ja rangaistuksia. Lopulta jatkuvat kytkökset kommunistiseen toimintaan johtivat seuran lakkautukseen.

Porvarillisella puolella osa Kipinän ja SVUL Kainuun piirin johtajista oli avoimesti mukana äärioikeiston toiminnassa ja rajoittamassa työväestön toimintaa. Kokonaiskuvassa Kipinän toiminta oli kuitenkin maltillista, eikä se pyrkinyt avoimeen poliittiseen toimintaan. Muutaman vuoden hiljaiselon jälkeen kajaanilainen työväenurheilu nousi jälleen haastamaan porvarillisen urheilun hetkellistä monopoliasemaa urheiluelämässä. Urheilua leimannut kärjistynyt politiikka oli alkanut pääsääntöisesti lieventyä, eikä 1930-luvulla ollut yhtä dramaattisia tapahtumia kuin edellisinä vuosikymmeninä. Kajaanin Kuohu oli siis oppinut Kisan ja Innon virheistä ja kommunismin vahvin kannatus Kainuussa oli laskussa. Kansalliset urheiluliitot pyrkivät useampaan kertaan kohti yhteistyötä ja tulevat vuoden 1940 olympialaiskisasat Helsingissä johtivat liennytyspolitiikkaan.

Poliittinen sosialisatio, eli ryhmän jäsenten sitouttaminen poliittiseen toimintaan, näkyi Kajaanissa vahvimmin työväenseuroissa, jotka olivat tiiviissä yhteistyössä työväenyhdistyksen kanssa. Kajaanin Kisan jäsenten oli myös sääntöjen puitteissa pakko kuulua paikalliseen työväenyhdistykseen. Yksi tekijä työväen yhdistymisessä ja sitoutumisessa aatteeseen oli yhteinen vastustus teollisuuden ”johtoherroja” vastaan. Sama ilmiö näkyi myös muissa teollisuuskaupungeissa, esimerkiksi Hannu Itkosen tutkimassa Varkaudessa. Poliittista sosialisatiota on kuitenkin vaikea tutkia vain asiakirjojen avulla, sillä sitouttaminen ja opettaminen oman sidosryhmän poliittiseen toimintaan tapahtui yleensä informaaleissa tilanteissa. Porvarillinen SVUL Kainuun Piiri ja Kipinä eivät ajaneet samankaltaista yhtenäistä poliittista linjaa kuin työväenurheilu, joten kannanotot ja sosialisatio eivät olleet yhtä yleisiä.

Naisten harrastama liikunta ja urheilu oli selvästi marginaalisempaa miehiin verrattuna myös Kajaanissa. Koska naisten toiminta politiikassa ei ollut vielä kovin yleistä 1900-luvun alussa, eivät kajaanilaiset naiset olleet muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta aktiivisia sekä politiikassa ja urheilussa. Kajaanissa naisten toiminta jakautui samoihin uomiin kuin miesten urheilu, porvarillinen toiminta keskittyi pääasiassa Naisvoimisteluseura Elon pariin, ja työväen naisurheilijat toimivat Kisan parissa. Kumpikin osapuoli kamppaili aktiivisen toiminnan aikaansaamisessa. On mahdollista, että Lotta Svärd-toiminta vei porvarillisten naisten vapaa-aikaa siten, ettei urheilulle ollut niin paljoa aikaa. Kisan naiset olivat osa samaa seuraa kuin miehetkin, tosin sillä erivapaudella, ettei heidän tarvinnut liittyä Kajaanin työväenyhdistykseen. Samalla Kisan naiset olivat ikään kuin toisen luokan urheilijoita, eikä heihin panostettu samalla tavalla kuin miehiin. Samalla naisten liikunnan ja urheilun vähäisyyden taustalla oli vielä vuosisadan alun negatiivinen suhtautuminen naisurheiluun.

1930-luvulla Kajaanissa syntyi uusia mahdollisuuksia naisten liikuntaharrastukseen, kun pesäpalloseura Kajaanin Pallokerho ja Kajaanin Uimaseura perustettiin. Pesäpallo ja uinti tulivat porvarillisten naisten ja tyttöjen keskuudessa suosituksi. Porvarillisissa piireissä alettiin suhtautua naisten urheiluun aiempaa myönteisemmin. Kun Kajaanin Kuuhu perustettiin vuonna 1932, oli merkittävä osa seuran perustajista ja johtohenkilöistä naisia. Osasyyn tähän oli se, että naiset eivät olleet yhtä aktiivisia kommunistisessa toiminnassa ja olivat täten ”puhdasmaineisia” ja mahdollistivat uuden seuran toiminnan käynnistämisen.

Kajaanissa urheilu oli tärkeä osa paikallisyhteisöä. Yhteiskunnassa näkyneet muutokset näkyivät urheilussa. Urheilu toi muutosta yhteiskuntaan, luoden välillä liennytyistä riitoihin, välillä kasvattaen niitä entisestään. Kajaanin urheilun historian poliittisuutta voisi tutkia jatkossa sota-ajalta ja pohtia, miten sota vaikutti kaupungin urheiluseuroihin. SNLL:n ja SNVL:n aineistoa tutkiessa huomasin, että porvarillinen naisurheiluliike olisi myös hedelmällinen tutkimusaihe, jota ei ole vielä kattavasti tutkittu.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

KAJAANIN KAUPUNGINARKISTO, Kajaani (KKA)

Kajaanin Kipinä ry

Johtokunnankokouspöytäkirjat 1911–1939

Jäsenluettelo ja matrikkeli 1911–1924

Kronikat 1931,1936

Ohje- ja johtosäännöt 1911

Toimintakertomukset/Vuosikertomukset 1931–1940

Vuosikokousten pöytäkirjat 1909–1939

Vuosikertomukset 1909–1940

Yhdistyksen säännöt 1922, 1932?

Yleisurheilujaoston pöytäkirjat 1934

Kajaanin Urheiluseura

Kajaanin Urheiluseuran asiakirjat (sisältää vuosikertomukset ja kokouspöytäkirjat) 1909–1911

Voimistelu- ja urheiluseura (Kajaanin) Kisa

Tilitositteet 1930

Pöytäkirjat, kalustoluettelot (sisältää myös lakkauttamispäätöksen Oulun lääninherralta 1931, Waasan hovioikeuden päätöksen 1932, sekä Waasan hovioikeuden päätöksen valitukseen 1932)

Pöytäkirjat 1926–1930 (sisältää johtokunnankokoukset, yleiskokoukset, kuukausikokoukset ja vuosikokouspöytäkirjat)

Kajaanin Into (yleisen kokouksen pöytäkirjat, johtokunnankokouksen pöytäkirjat, ja vuosikokouksen pöytäkirja)

Naisvoimisteluseura Kajaanin Elo

50-vuotistoimintakertomus 1959

Johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1923–1939

Saapuneet kirjeet

Saapuneet kiertokirjeet SNLL:lta 1923–1931, 1936

Tilikirjat ja tilitositteet

Toimintakertomukset 1923–1939

Yhdistyksen säännöt 1923

Vuosikertomukset ja vuosi-ilmoitukset SNLL:lle 1914, 1915, 1922–1958

Vuosikokousten pöytäkirjat 1932–1939

Seminaarin urheiluseura ”Jyskyt”

Koonti Kajaanin Seminaarin ”Jyskyjen” toiminnasta, tuntematon kirjoittaja 1987.

SVUL Kainuun Urheilupiiri

Jaostojen pöytäkirjat

Poikaurheilujaosto 1937

Keskushallituksen ja johtokunnan kokouspöytäkirjat 1911–1918, 1923–1929, 1931, 1935–40

Luistinradan tilit 1930–1932.

Määräaikaiset toimikunnat 1912–1940

Toimintakertomukset 1911–1940

Toimintakertomukset urheiluseurat 1912–1939

SUOMEN URHEILUARKISTO (SUA)

Kajaanin Kuohu

Vuosikertomus 1934

Kirjeitä

Tiedotuslehtiä ja lehtileikkeitä 1933–1993

Kainuun (Kajaanin) Ärjy

Hallinnolliset pöytäkirjat, toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1923–1939

Säännöt ja yhdistysrekisteriasiat 1937–1979

TUL:n Pohjois-Savon ja Kainuun Piiri (myöhemmin TUL:n Kuopion Piiri)

Piirikokouspöytäkirjat 1932–1937

Painetut piiritoimikunnan pöytäkirjat 1921–22, 1934–1936

Lähteneet kirjeet 1934

Saapuneet kirjeet 1934

Toimintakertomukset 1936 35

Muut asiakirjat (yhdistysrekisteriasiakirjat säännöt sopimukset juhlat ja-
ostot painotuotteet) 1916

Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto (SNLL) ja Suomen Naisten Voimistelu-
liitto (SNVL)

Naisvoimisteluseurojen ja muiden seurojen säännöt A-Ö 1919–1948

Toimintakertomukset ja vuosikertomukset 1911–1933

Suomen työväen urheiluliitto TUL

Liiton toimintakertomukset 1919–1940 (sähköisessä muodossa

<https://yksa.disec.fi/Yksa4/id/153977727464700>) (luettu 2.3.2021) Liit-

totoimikunnan pöytäkirjat 1919–1940 (sähköisessä muodossa

<https://yksa.disec.fi/Yksa4/id/152776209256300>) (luettu 3.3.2021)

Suomen valtakunnan urheiluliitto SVUL

Toimintakertomukset 1907–1940 (sähköisessä muodossa

<https://yksa.disec.fi/Yksa4/id/152775650323200>) (luettu 20.3.2021)

Hallinnon pöytäkirjat 1906–1940 (sähköisessä muodossa

<https://yksa.disec.fi/Yksa4/id/152775711412900>) (luettu 10.3.2021)

II Painetut lähteet

1. Tilastot

Suomen virallinen tilasto (SVT)

XXIX Vaalitulokset, Eduskuntavaalit vuosina 1919–1939

Vuosina 1914–1922 sotaoloissa surmansa saaneiden nimitiedosto

SUOMEN SOTASURMAT 1914–1922. (sähköinen haku

<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmahaku/input>) (luettu
18.4.2019)

2. Lähdekirjallisuus

- Forsberg, Veikko 1949: *Kisasta Kuuhuun – Hajapiirtoja työläisurheilutoiminnan kehityksestä Kajaanissa*. Kajaani.
- Haukia, Hubert 1930: *Historiikki. Kajaanin Kipinän historiikki*. Kajaani
- Hieta, Pentti 1961: *Tuli syttyy. Kajaanin Kipinän Historiaa vuosilta 1911–1961*. Kajaanin Kipinä ry. Kajaani.
- Ikonen, Arvo 1951: *Historiikki. Kajaanin Kipinän Historiikki*. Kajaani.
- Kyllönen, Sulo 1991: *Kainuun Hiihtoseura. Historia 1931–1991*. Kainuun Hiihtoseura. Kajaani.
- Tiainen, Väinö 1949: *Kajaanin Palloilijat ry 25-vuotias*. Kajaanin Kirjapaino Oy. Kajaani.
- Sundelin, Saku-Pekka 2020. *Brittifutis. Englantilaisen jalkapallon tarina*. Tammi. Helsinki.

3. Sanoma- ja aikakauslehdistö

- Työläisnaisten urheilulehti 1929, 1932–1939
- Työväen Urheilulehti. 1920, 1928, 1929
- Kisakenttä 1912–1915, 1917, 1920–1925, 1927–1929

4. Verkkomedia ja nettisivut

- Yle, <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/09/20/kiinan-soft-power-eli-pehmea-vai-kuttaminen> (luettu 3.4.2021)
- Minilex, <https://www.minilex.fi/a/mik%C3%A4-ero-on-rikoksella-ja-rikkomuksella> (luettu 10.3.2021)

III Tutkimuskirjallisuus:

- Haapala, Pertti 1989: *Sosiaalhistoria: Johdatus tutkimukseen*. Suomen historiallinen seura. Helsinki.
- Hanski, Jari 2006: *Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918–1944*. Kirja Kerrallaan. Helsinki.
- Heikkinen, Antero 1986: *Kainuun historia. 3, Hallinto ja kulttuuri 1720-luvulta 1980-luvulle*. Kainuun maakuntaliitto. Kajaani.

- Heikkinen, Reijo & Lackman, Matti 1986: *Korpikansan kintereillä. Kainuun Työväenliikkeen historia*. Kainuun Työväenliikkeen historiatoimikunta. Kajaani.
- Heinilä, Kalevi 2010: *Liikunta–ja urheilukulttuurimme. Eilen–Tänään–Huomenna*. Kirja Kerrallaan. Helsinki.
- Hentilä, Seppo 1982: *Suomen työläisurheilun historia: 1, Työväen urheiluliitto 1919–1944*. Karisto. Hämeenlinna.
- Hentilä, Seppo 2012. *Työväki ja liikunta*. TYÖLÄISURHEILUSTA TYÖPAIKKALIIKUNTAAN Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran kesäseminaari. Työväenmuseo Werstas, Tampere 27. – 28.8.2012.
- Hihnala, Paula & Laine, Leena 1996: *Liikkeen puolesta: Työväen urheiluliiton naisia 1919–1996*. Suomen työväen urheiluliitto. Helsinki.
- Häyrynen, Reijo & Leena Laine 1989: *Suomi urheilun suurvaltana*. Liikuntatieteellinen seura. Helsinki.
- Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit 2001: *Kulttuurihistoria – johdatus tutkimukseen*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki
- Itkonen, Hannu 1996: *Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta*. Gaudeamus Kirja. Helsinki.
- Itkonen, Hannu 2001: *”Mihin TUL pyrkii” – ohjelmalliset asiakirjat liikettä ohjaamassa*. Urheilun etiikka ja arki. Suomen Urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja, s. 109–124. Atena Kustannus oy. Jyväskylä
- Itkonen, Hannu & Salmikangas, Anna Katariina 2006: *Liikunnan paikalliskulttuurit muutoksessa: vertailussa Kajaanin Nakertaja – Hetteenmäki ja Valtimon Sivakka-vaara*. Alussa oli vesi. Suomen Urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2006, s. 125–144. Atena Kustannus oy. Jyväskylä
- Jokipii, Mauno 1996: *Paikallishistoria*. Gummerus Oy. Jyväskylä.
- Juntunen, Mikko 2006: *Kainuun rajavartiosto: rajalla 1919–2005*. Kainuun rajavartiosto. Kajaani.
- Jussila, Osmo 2007: *Suomen historian suuret myytit*. WSOY. Helsinki.

- Laaksonen, Kari-Matti 2014: *Puolangan kirkkoherra ja korpikommunismi. Jussi Järvilehdon kristinuskoo ja kommunismia käsitelleet kirjoitukset vuosina 1959–1960 ja niiden vastaanotto*. Suomen ja Skandinavian kirkkohistoria Pro gradu. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Laine, Leena 1992: *Ruumiinharjoitusten monet muodot. Suomi uskoi urheiluun 1992*. Toimittanut Teijo Pyykkönen. VAPK-Kustannus. Helsinki.
- Laine, Leena 2000: *Työväen urheiluliikkeen naiset*. Otava. Helsinki.
- Laine, Leena & Sarje, Aino 2004: *Suomalaisen naisvoimistelun jäljillä: seminaarisarja. Osa 2, Naisvoimistelun juhlaa*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Leinonen, Tero 2005: *Suojeluskuntahiihtoa Kainuussa 1919–1939*. Liikunnan monet kasvot. Kirjoituksia ihanteista, kilpailemisesta ja urheiluviihteestä. Toimittaneet Pekka Kauppinen ja Arto Nevala. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 11. Joensuu.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko 1984: *Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891–1905*. Historiallisia Tutkimuksia 126. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.
- Karhu, Sirpa 2014: *Ajan suunnan juutalaiskuva 1932–1944*. Suomen historian pro gradu-tutkielma. Historian ja etnologian laitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Keskinen, Lauri 2011: *Seura tekee kaltaisekseen: poliittinen sosialisatio varsinaissuomalaisissa työväenurheiluseuroissa vuosisadan vaihteesta 1920-luvun alkuun*. Kulttuurihistorian väitöskirja. Turun Yliopisto. Turku.
- Kiviniemi, Lauri 1997: *Kainuun liikunnan ja urheilun historia I*. Kainuun Liikunta ry. Kaajaani.
- Kleemola, Irja 1996: *Naisliikuntaa 100 vuotta: Suomen naisten liikuntakasvatusliitto 1896–1994, Suomen voimistelu- ja liikuntaseurat SVOLI ry. - Finlands gymnastikföreningar FGF rf. 1995-*. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu.
- Kokkonen, Jouko 2008: *Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

- Kokkonen, Jouko 2015: *Suomalainen liikuntakulttuuri – juuret, nykyisyys ja muutossuunnat*. Suomen Urheilumuseosäätiön tutkimuksia n:o 3. Helsinki.
- Leistola, Jukka-Pekka 2000: *”Pelintekijät”: Suomen Palloliiton ja Työväenurheilu-liiton suhteet vuosina 1919–1955*. Pro gradu -työ: Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta. Historian laitos. Suomen historia. Joensuu.
- Poikus, Petri 2001: *Atleetin ruumis, luokkataistelijan sielu?* Urheilun etiikka ja arki. Suomen Urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja, s. 93–108. Atena Kustannus oy. Jyväskylä
- Pulma, Panu & Oiva Turpeinen 1994: *Pikkukaupungin unelmia. Kajaani 1906–1976*. Kajaanin Kaupunki. Kajaani.
- Syrjäläinen, Antti 2008: *Miksi siksi loikkariksi?: huippu-urheilijoiden loikkaukset TUL:sta SVUL:oon 1919–1939*. Suomen historian väitöskirja. Joensuun Yliopisto. Joensuu.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5., uud. laitos. Tammi. Helsinki.
- Vasara, Erkki 1997: *Valkoisen Suomen urheilevat soturit: suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918–1939*. Poliittisen historian väitöskirja. Helsingin yliopisto. Suomen historiallinen seura. Helsinki.